

Szerkesztette:
Schuchmann Júlia

A
közösségfejlesztés
új útjai

Kodolányi János Főiskola
2016

ISBN: 978-615-5075-33-9

A közösségfejlesztés új útjai, ©Schuchmann Júlia, Kodolányi János Főiskola

Kiadja: ©Kodolányi János Főiskola

Felelős kiadó: Dr.h.c.Szabó Péter PhD rektor

8000, Székesfehérvár, Fürdő u.1.

Tartalom

ELŐSZÓ	4
I. ELMÉLETI HÁTTÉR: BEVEZETÉS	6
Hervainé Szabó Gyöngyvér.....	7
A közösségfejlesztés elméleti konceptuális keretei	7
II.KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉS OKTATÁS.....	39
Torgyik Judit.....	40
A tehetségfejlesztés lehetőségei a kisebbségi tanulók körében	40
Majorosi Anna-Müller Vanessa-Vincze Viktória	48
Gamifikáció cégeknél és az iskolában, mint az elégedettség fokozásának eszköze.....	48
Butor Klára.....	57
Intézményi sport stratégia és hallgatói jól - lét program a Kodolányi János Főiskola PIQ&Lead képzési modelljében.....	57
Somorjai Noémi.....	71
Hogyan segítheti elő az oktatási intézmény a meleg fiatalok egészséges életvitelét?	71
III.KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉS A MUNKAHELY	81
Hoffmann Orsolya	82
A munkahelyi közösségi kertészkedés közösségfejlesztő hatásai	82
Folmeg Márta	88
Egy empirikus kutatás eredményei és tanulságai a munkahelyi jól-lét témakörében.....	88
IV. KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉS TÁRSADALMI KÖRNYEZET	110
N. Kovács Tímea	111
Érzelmek – hagyományok – ideológiák. Néhány gondolat a kultúráról.....	111
Schuchmann Júlia.....	126
A kulturális fogyasztás társadalmi és területi egyenlőtlenségei	
Vidó Judit	136

A közösségfejlesztés új útjai

Főiskolai kreativitás a fizikai és kulturális egészségfejlesztés tükrében	136
Szondy Réka	153
Útmutató múzeumok és gyűjtemények számára a megváltozott ismeretszerzési környezetben 153	
V. Függelék	166
VI. Irodalom	169
VII. A kötet szerzői	180

ELŐSZÓ

A „Közösségfejlesztés új útjai” című kötet a kultúra, az egészség és jól-lét kérdésköréhez kapcsolódva a közösségfejlesztés különböző színterein zajló aktuális trendekbe nyújt széles körű betekintést az olvasó számára. A tanulmányok segítségével megismerhetünk és összevethetünk olyan jó gyakorlatokat is, amelyek az iskolai és munkahelyi közösségek kreatív és minőségi fejlesztését szolgálják, elősegítve azokat a pozitív változásokat, amelyek mind a társadalom, mind a közösséghez tartozó egyének fizikai és mentális egészségének megőrzését segítik.

A kötetet bevezető, első nagy fejezete a közösségfejlesztés elméleti, konceptuális kérdéseivel foglalkozik, a különböző típusú közösségek 21. századbeli szerepeivel, azok változásaival. Hervainé Szabó Gyöngyvér tanulmánya átfogóan mutatja be a harmonikusan működő közösségek egyre fontosabb funkcióit a társadalmi és gazdasági versenyképesség és a jól-lét szintjének a növelésében.

A kötet második blokkjában helyet kapó tanulmányok az oktatás közösségfejlesztő jelenőségét járják körül, különböző megközelítésekben. Torgyik Judit tanulmányának központi témája a kisebbségek iskolai tehetséggondozásának kérdésköre. Majorosi Anna és szerzőtársainak tanulmánya a munkatársi és iskolai (hallgatói) elégedettség növelésének lehetőségét vizsgálja a gamifikáció eszközeivel. Somorjai Noémi tanulmánya egy különösen érzékeny és sérülékeny társadalmi csoport, a meleg fiatalok egészséges életvitelének támogatásának lehetséges formáit és már meglévő jó gyakorlatait mutatja be. Butor Klára írása a Kodolányi János Főiskola hallgatói fizikai jól-léte vizsgálatának az eredményeit elemzi, a hallgatók körében végzett kérdőíves felmérés segítségével.

A kötet harmadik tematikus része a közösségfejlesztés és a munkahelyek kapcsolatával foglalkozik. Hoffmann Orsolya tanulmányában a közösség-szervezésben sikerrel alkalmazható, újszerű, a gyakorlatban már működő modellekkel ismerkedhetünk meg, olyanokkal, amelyek szabadidős tevékenységeket kapcsolnak össze a közösségfejlesztéssel. Folmeg Márta elemzése a munkahelyi jól-lét kérdéskörét járja körül, szintén egy a Kodolányi János Főiskolán zajlott kutatás empirikus eredményein keresztül.

A kötet negyedik záró része a közösségfejlesztés társadalmi és kulturális környezetét vizsgálja. N. Kovács Tímea a közösség és a kultúra fogalmi értelmezési kérdéseit vizsgálja, nemzetközi és hazai szakirodalmak alapján. Schuchmann Júlia munkája a kulturális fogyasztás európai és hazai trendjeit elemzi, részben a vonatkozó szakirodalom, részben pedig kérdőíves felmérés adatai alapján. Vidó Judit a kreativitás fontosságát hangsúlyozza a közösségek kialakulásában, és a kreatív közösségek támogatására hívja fel a figyelmet. Végezetül Szondy Réka a múzeumok megváltozott társadalmi és kultúraközvetítő funkcióival foglalkozik, egy friss UNESCO ajánlás magyar nyelvű fordításán keresztül.

A kötetet figyelmébe ajánljuk a pedagógia, andragógia, egészség és magatartástudományok, illetve a művelődés és közösség szervezés iránt érdeklődőknek, pedagógusoknak, a témával foglalkozó szakembereknek és minden érdeklődőnek, végül, de nem utolsón sorban saját tanítványainknak is.

Mócz Dóra

I. Elméleti háttér: Bevezetés

HERVAINÉ SZABÓ GYÖNGYVÉR

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ELMÉLETI KONCEPTUÁLIS KERETEI

Bevezetés

A közösség fogalma a 19. században az ipari társadalom előtti korszakot idézte, amikor az emberek között harmonikusabb kapcsolatok voltak. 1910 előtt a szociális munka irodalma alig érintette a közösség kifejezést, és a földrajzi területtől, egy lakóterület közösségéig, illetve a közösségi élet területéig többféle értelmezése volt, azonosulás/ kötődés, valamely helyhez, csoporthoz, eszméhez. A közösségfejlesztés az angolszász gyakorlatban a nagy társadalmi változások okozta hatások kezeléséhez kapcsolódott, napjainkban a globalizáció jelenlegi szakasza, a jóléti állam rendszere transzformálódása erősítette fel a közösségépítés szükségességét. Sajátos, hogy a közösségépítés gyakorlata olyan országokban erős, amelyekben magas az individualizáció, magas a bevándorlás, erőteljesek a városi egyenlőtlenségek, és elismerik a közösségek sokféleségét. A kilencvenes évektől az USA-ban a Clinton-kormányzat, az ezredfordulón a Blair-kormányzat, Kanada, Ausztrália, Dél-Afrika egyaránt alkalmazza a nemzeti közpolitikák szintjén a közösségfejlesztés konceptuális kereteit a városok versenyképessége helyreállítására és a nemzeti versenyképesség megerősítésére.

Az MTA Szociológiai Intézete vezette konzorcium, Dr. Szirmai Viktória vezetésével, a várostérségi egyenlőtlenségek és konfliktusok kutatását kezdte meg 2005-ben 9 nagyváros és térsége konfliktusainak vizsgálatával (Szirmai, 2009). A munka várostérségek komparatív elemzésével folytatódott, az európai és amerikai nagyvárosok vonatkozásában, majd a konfliktuskezelési technikák és módszerek vizsgálatával folytatódott. A konfliktuskezelés technikáin és modelljein túl a tapasztalatok azt mutatták, hogy erőteljes hangsúlyt kapott a közösségfejlesztés, mint szomszédság és városi közösség átalakító nézőpont. A tanulmány azt kutatta, mennyiben beszélhetünk a 21. század elején a közösségfejlesztés új nézőpontjairól és módszereiről, mennyiben beszélhetünk megváltozott politikai gyakorlatról. A feltárt eredmények alapján a közösségfelfogások gazdagodása, a közösségi csoportok új formái és funkciói a szociálisan felelős globalizáció gyakorlatának igénye erősödött meg. Kiemelném a

társadalmi igazságosság és a részvételhez kapcsolódó emberi jogok új hangsúlyait, a közösségépítés folyamatelméleteit. Az új nézőpontok között a közösségi és a szociális gazdaság fogalmának és módszereinek kikristályosodása, a szociális gazdaság forrásteremtő szerepe erősödtek meg. A közösségfejlesztés célcsoportjai, a fejlett és fejletlen országok falusi és városi közösségei, bevándorló csoportjai, szolgáltatásokat használók csoportjai, számos új irányból váltak a közösségfejlesztés szubjektumaivá: nemzeti politikák, regionális közösségi politikák, nemzetközi és globális fejlesztések, helyi fejlesztések révén. E kutatás a közösségfejlesztés területi-szomszédsági kérdéseire koncentrál, hiszen Magyarország kilenc nagyvárosában a lokális konfliktusok széles skálája jelzi a globalizáció okozta szociális problémák fölerősödését. A tanulmány célja, hogy áttekintse egyfelől a közösség fejlesztés elméleti, konceptuális keretei, európai trendjeit, és a megvalósítás lehetséges módozatait. Ezen belül a tanulmány kitér a 21. századi közösségek fajtáira, jellemzőikre, a közösség építés és a társadalmi tőke fogalomrendszer összekapcsolására is.

A közösség elméleti konceptuális kereteinek az új értelmezései

A globalizáció megerősödésével a közösségfejlesztés kérdései számos új értelmezést és megközelítést nyertek. *Először is* megerősödött a regionális közösség, mint államközösség fogalma, és napjainkban a fejlesztés programjai és projektjei közösségi eredetűek, azaz az Európai Unió szintjéről indulnak. *Másodszor* megjelent a globális közösségépítés fogalma, amely a nemzetközi segélyezés, a harmadik világ fejlesztési programjait jelenti és takarja. Ebben az esetben a közösségépítés a nemzetközi segélyek lehetőleg lokális közösségek szintjén való lebonyolítását célozza. *Harmadrészt* megjelent a közösségfejlesztés, mint nemzetépítés olyan etnikumok esetében, amelyek nem rendelkeznek önálló államisággal, és a cél a kulturális identitásközösség és a helyi fejlesztés összekapcsolása. *Negyedrészt*, a közösség gyakran, mint városi közösség, vagy vidéki települési közösség értelmezett, azaz olyan lokális politikai egység, amely a helyi önrendelkezés jogosítványaival bír. *Ötödrészt* a közösség megjelent, mint szub-politikai egység, szomszédság, részönkormányzat, lakókerület, stb. értelmezésben, amelynek lakossága azonos életstílus és társadalmi-szociális-kulturális beágyazottság mentén formálódik.

A közösség gyakorta értelmezett, mint bevándorló diaszpóra közösség, amely speciális koncentrációt, életstílust alakított ki valamely szomszédságban, településen.

Napjaink politikai diskurzusaiban a közösség meghatározásában hol a piaci értelmezések, hol a szervezeti elemek emelkednek ki. A közösség a társadalomelméletben, mint érték kap kifejezést: szolidaritás, elkötelezettség, kölcsönösség és egymásra támaszkodás fogalmaiban. Többen a francia testvériséget értik alatta.

A *közösség posztmodern értelmezése szerint* a közösségek társadalmilag konstruáltak és széttöredeztettek, a közösségek, mint racionális szereplők képesek a normatív önrendelkezésre, amelyben az adaptáció ambivalens, a közösség inkább a létezés folyamata, mint állapot, fantázia, amelyet a közösségi élet történetei formálnak művészi vagy mesészerű illúziókká. Ezek az illúziók a kívánt gyakorlat vágyai, amelyért érdemes cselekedni. A közösségek határait jelezhetik térképek, jogi szabályozás, fizikai vonások, vallás, nyelv, ám némely határok a képzelet révén megrajzoltak. A közösség határait még tagjai is másképpen láthatják, a közösség szimbolikus határai azok, amelyeket az emberek tapasztalata jelez. A közösség fogalma minden nagy világvallásban megtalálható, és mivel a határképzés egyeseket belefoglal, másokat kizár, ezért a közösségképzés kizáró cselekvés (Arnopoulos, 1995; Kumar, 2009).

Területi közösségek

A területi közösség, azon emberek viszonyrendszere, akik a közös összetartozás elemeit földrajzi egységben látják (Barton, 2000). A közösség gyakran használt a lokalitás címszó alatt, napjainkban a közösségi tanulmányok alatt a lokális tanulmányokat értik. A területi-földrajzi közösségek a helyi társadalom elméletei révén írhatók le. A területi közösségek lakóhelyi, munkahelyi, szabadidős, közösségek: lakónegyedek, városok, kávéházak, munkahelyek, gyülekezési helyek, közterek, amelyeket az emberek gyakran látogatnak. A területi, helyi közösség a közösségfejlesztés és civiltársadalom legkritikusabb kérdésköre. A koncepcióba beletartozik a helyi közösségi érzés, a hely szelleme, a helyi közösség stabil formái, ami lehetővé teszi a helyi fejlesztést. Lakóhelyi, üdülőtelepi közösségek, ingázók települései: azon települések, amelyek egy preferált vidéki vagy szabadidős életstílust jelenítenek meg.

A helyi közösség olyan egymáshoz közel élő emberek csoportja, akik közösségi tapasztalatokra tettek szert, közös értékeik és érdekeik vannak, egymással együttműködnek, és közös kollektív jólét fontos számukra. A helyi közösségekben a személyek közötti

kapcsolatok, hálózatok forrásmegosztást eredményeznek. Ezek közé tartoznak az informális kölcsönök, a közös bűnmegelőzés, a baleseteknél való együttműködés.

Életstílus közösségek

Napjainkban számos integrált, területi és szándékközösség, azaz életstílus-közösség létezik. Ugyanígy működnek ma az ökofalvak, vagy a fenntarthatóság elvein működő közösségek is (Barton, 2000).

A falusi akadémiai közösségek: bentlakásos iskolák, egyetemek, kutató laboratóriumok, céges tréningközpontok speciális szakembereket vonzanak, a siker a közösségi intézményen múlik, jórészt középszintű szakmai tevékenységet érintő munkaköröket teremtenek:

- a.) Területi kereskedelmi központok: a térség kistelepüléseiből kivonult kereskedelmi egységeket helyettesítő bevásárló központok.
- b.) Igazgatási központok: a falusi térségek jelentős részéből kivonulnak a közigazgatási intézmények, és csupán kevés számú település válik igazgatási központtá.
- c.) Rekreációs közösségek: e közösségek helyi adottsággal bíró települések, amelyekben az utazók fogyasztanak, ahová tőkét visznek.
- d.) Nyugdíjas közösségek: azok a közösségek, amelyek nagyszámú idős embert fogadnak be, a nyugdíjasok hozzák a nyugdíjukat, a társadalombiztosításukat, megtakarításaikat, amely a területre tőkét hoz. A falusi kórházak ritkán képesek magukat páciensekkel ellátni, és a nyugdíjas közösségek a kliens funkciót töltik be.
- e.) A területi szándékközösségek (*intentional community*) az ún. kisközösségek csoportjai az öko-falvak, a lakóparkok, lakóhelyi területi közösségek, kommunák, diákszövetkezetek, városi lakószövetkezetek, amelynek lakói közös víziókat fejlesztettek ki. E közösségek tagjainak nincs közös múltja, ám az otthonról közös nézeteik vannak, ezért szándék közösségeknek nevezzük őket. A lakópark közösségek magánközösségek, amelyeknek jogait és kötelelességeit jogi szabályozók rögzítik és nem szociális hálózatok. A lakóparkok utcái magánterek, lakásszövetkezetek vagy egyéb közös fenntartást biztosító egységek üzemeltetik, tartják fenn a közösségi, bár magántulajdonú közösségeket. Ezen szándékközösségek közös társadalmi, politikai és spirituális víziókat osztanak meg a jogok és felelősségek vonatkozásában. E

közösségekben magasabb a társadalmi interakciók aránya, az új tagokat közösségi, tagajánlásra választják ki. Az USA-ban napjainkban 540 lakóközösséget tartottak nyilván 1995-ben. A szándékközösségek elkülönítik magukat a kommunáktól, ám a lakóközösségek kialakításához erőteljesen hozzájárultak azok is. A lakóközösségek életkora változó, többnyire 40-60 éves családok, sok gyermekkel vállalják e közösségi életformát. A területi szándékközösségek nem azonosak a hippiközösségekkel, ám az ökológiai életforma beintegrálódott az életstílusba. Az amerikai lakóközösségek a politikai palettán a centrumtól balra helyezkednek el, többnyire foglalkoztatott, békeszerető, egészségtudatos, környezet érzékeny és családközpontú személyek. A céljuk olyan életmód biztosítása, amely nem korlátozza az egyének szabad választási lehetőségeit. A lakóközösségek 54 %-a falusi volt, 28 % városi, 18 % egyaránt megjelölt városi és falusi területeket is. A lakóközösségek 35 %-a vallási közösség volt az USA-ban, 65 % világi. A közösségek 64 %-ában alakultak ki a demokratikus részvétel szervezetei, 9% hierarchikus, autoriter, 11 % a kettő kombinációja volt. 16 %-ról nem voltak ismeretek.

Érdek vagy identitás közösségek

Az érdekközösségek, vagy választott közösségek, nem a terület, hanem más tényezők köthetik össze: vallási hiedelmek, szexuális orientáció, foglalkozás, etnikai eredet. Ebben az értelemben beszélhetünk meleg közösségekről, katolikus, kínai, stb. közösségekről. Az érdek alapú közösségekben az én, az identitás szerepe kiemelt. Az identitás mozgalmak inkább kulturális, mint politikai mozgalmak, amelyeknek céljai, stratégiái, mobilizációs formái az identitás statikus fogalmához kötődnek. Mások szerint a mozgalmak egyszerre kulturális és politikai mozgalmak, hiszen céljuk a politikai környezet megváltoztatása. Az identitáspolitika kritikusai szerint a kulturális közösségek változás víziói korlátozottak, mivel nem mutathatnak mást, mint ellenállást, szembenállást a főáramú kultúrával. Mindez leszűkíti politikai választási lehetőségeiket, és egy eredménytelenségre kárhoztató védekezési folyamatba szorítja őket.

Az új szociális mozgalmak, vagy identitás mozgalmak megítélése a szakirodalomban eltérő: viták vannak a forrás mobilizációt, a politikai folyamatok megítélését, a politikai lehetőségeket, illetően. *Alberto Melucci szerint* az identitás mozgalmak szimbolikus és kulturális javakért küzdenek, céljuk az elismertetés, a jogrendszer és politika megváltoztatása

(Melucci, 1996). E mozgalmak célja a társadalom gyakorlatának, normáinak, értékeinek megváltoztatása, a domináns kultúra átalakítása, új előnyökhöz jutás, a szervezeteik elfogadtatása (Gamson, 1975). A leszbikus és meleg mozgalmak kulturális célokat is képviselnek, kihívást intéznek a domináns maszkulin és feminin felfogásokkal szemben, a heteroszexuális nukleáris családdal szemben. Politikai céljaik között a jogrend és a politika megváltoztatása, a hátrányos helyzetektől való védelem, új jogok megszerzése, javakhoz való hozzájutás szerepel. Mind a civil, mind a politikai szférában otthon vannak. A politikai lehetőségek és folyamatok fókuszából kiindulva e mozgalmak hosszú távú koalíciók kiépítésére törekednek, céljaik között azonnali követelések, a részvételi lehetőségek megnyitása, az elithez való kapcsolódás megteremtése a cél.

Az identitás mozgalmak az ún. megerősítési mozgalmakba tartoznak, amelyeknek célja az identitás, mint stratégia. Az identitás mozgalmak új kollektív identitást alakítanak ki, megerősítési identitást, a korábbi stigmatizált identitás megkérdőjelezésével, az új identitás elismertetésével, a megszorító társadalmi kategóriák szétbontásával az identitás, mint stratégia azt jelenti, hogy az értékek, kategóriák, gyakorlat viták tárgyát képezi (Berstein, 1971).

Politikai érdekközösségek és érdekcsoportok

A politikai érdekközösségek a politikai döntéshozatal mentén szerveződnek, céljuk a politikai és közpolitikai folyamatok befolyásolása. E közösségek lehetnek non-profit és profit szervezetek, tevékenykedhetnek az egyéni érdek és a kollektív cselekvés logikái szerint, a céljuk érdekcsoportok és koalíciók építése. Speciális érdekérvényesítési stratégiát dolgoznak ki, a döntéshozatali folyamatok mentén az érdekérvényesítés dinamikája kialakítható.

A politikai és közösségi érdekcsoport egy meghatározott téma, eszme, személyiség mellett érvel. Egyének, szervezetek, cégek, kormányzatok egyaránt bekapcsolódhatnak valamilyen érdekcsoport munkájába. Az érdekcsoport olyan eszméért küzd, amely a társadalmi igazságosságot elősegíti. Levelek írása, a vezető politikusokkal való találkozás, közösségi gyűlések szervezése, oktatási anyagok szétterítése, tiltakozó mozgalmakban való részvétel, állásfoglalások megismertetése, adománygyűjtés, a politikai változások céljainak megismertetése, valakinek az érdekében való fellépés az érdekcsoportok módszerei között a leggyakoribbak. Az episztemológiai közösség olyan közösség, amely egy meghatározott ismeretanyag köré diskurzusokat épít, egyesíti a követőket. A nemzetközi antropológiában a

globális kormányzáselméleteiben a tudásközösségek olyan szakértői hálózatok, akik a döntéshozók számára a politikai problémákat meghatározzák, javaslatot tesznek a cselekvésre. A virtuális vagy online közösségek kommunikációs közösségek. Jelentősek az internetalapú hálózatok: a liberális értelemben vett közösségek főként szakmai közösségek, hálózatok, chat-közösségek, levelezőlisták, amelyeknek tagjai a társadalmi interakcióktól függenek. A virtuális közösségek tagjait íratlan kölcsönösségi társadalmi szerződés kapcsolja össze. Léteznek üzenet közösségek, érdeklődési csoportok individuum-központú kevésbé strukturált közösségek.

A közösség és társadalmi tőke

Lee és Newby szerint az egymás szomszédságában lakók nem feltétlenül képeznek közösséget. Ezért a társadalmi hálózatok révén feltáruló kapcsolatok a legjellemzőbb vonásai a közösségeknek (*Lee-Newby, 1983*). A legtöbb esetben a valahová tartozást, az én és identitása képzését, az informális kapcsolatokat jelenti, ami segít eligazodni a hétköznapi élet napi körülményeiben. Alan szerint a városi családok közvetlen környezetét nem a földrajzi hely, hanem az aktuális társadalmi kapcsolatok határolják be. Mások a közösség helyett a helyi szociális rendszerek kifejezést használják, a kapcsoltságot, mint sűrűséget, és a kapcsolatokat.

Allan szerint a hálózatok három elemre épülnek: a közeli rokonságra, a család, a barátok és a szomszédság bevonására, és a társadalmi és helyi segítő csoportokra (*Allan, 1996*).

Összességében a hálózatok alapvető jelentőségük a kapcsolatok megítélésében, azaz az ember társas lény, kapcsolatok és interakciók révén szélesítheti és mélyítheti céljai elérését, aminek révén kialakul egyéni jelleme. E kapcsolatokban közösségiség alakulhat.

Napjaink globalizált társadalmában számos erő hat a helyi rendszerek és hálózatok erőssége ellen: a fizikai távolságok a szolgáltatóktól, a transznacionalizációs nyomások, a helyi hatalom erodálása. Mindez mérhetetlen centralizációt, a helyi szolgáltatásokban a piaci struktúrák megerősödését, a demokrácia erózióját, és a közjavak hiányát, azt jelenti, hogy az emberek inkább szolgáltatások fogyasztóiként látatják magukat és a közügyek individualizációja fölerősödött. *Zygmund Bauman szerint* a közösség olyan világnak tűnik, amely fontos számunkra, ahová tartozni szeretnénk. Akkor, amikor a piaci nézőpont az élet minden aspektusát áthatja, behatolt a társadalmi élet minden területére, az ember elvesztette reményét, hogy változásokat kezdeményezzen. A bizonytalanság mindenre kihat, a változó világ

kiszámíthatatlan, az emberek egyéni problémáktól szenvednek, amely egyéni bukásnak látszik, az egyén megváltását várja a közös problémáktól (*Bauman-May, 2001*).

A közösségi normák és szokások meghatározzák az életminőséget, a közös elvárásokat és az egyéni lehetőségeket. A közösségi életet három norma határozza meg. A tolerancia, a viszonyosság és a megbízhatóság. Mindez azt jelenti, hogy elvárásainkat nem kell rákényszeríteni az emberekre, az önző gének társadalmi, kölcsönösségi és kooperatív alapon működnek. Az ember társadalmi ösztönnel jött világra, felszerelt olyan képességekkel, hogy hogyan kell együttműködni, megbízhatónak lenni, reputációt szerezni, javakat és információkat cserélni, munkamegosztást kialakítani (*Bauman-May, 2001*).

A valahová tartozás és a társadalmi tőke értéke, amely a társadalmi hálózatokban megjelenik, számos hasznot hozhat. A társadalmi kapcsolatok minősége közösségenként változhat, ezért fontosabb a hálózatok minőségére helyezni a hangsúlyt, mint a közösség erősítésére vagy erőszakos létrehozására. A társadalmi tőke és a civil társadalom létrehozása *Putnam* alapvető érve azokkal szemben, akik a közösségi élet helyreállítását hirdetik. A társadalmi tőke a reciprocitás és az egymásra támaszkodás az egyén tulajdonát képezi, egyfajta polgári virtus. Ez a virtus nincs jelen az izolált emberekben, azaz a társadalmi tőke kapcsol egymáshoz minket, és alkotja a társadalom szöveteit (*Putnam 2003*).

A gyermekek fejlődését a társadalmi tőke formálja, a megbízhatóság, a reciprocitás a családban, iskolában, a közösségben meghatározza a lehetőségeket és választásokat, a viselkedést és fejlődést.

Azok a közterek, amelyek magasabb társadalmi tőkével bírnak, tisztábbak, az emberek barátságosabbak, az utcák biztonságosabbak.

A hagyományos utcai kockázati tényezők, mint a szegénység, a lakóhelyi magas mobilitás, nem olyan fontosak, mint amennyire első látásra gondolnánk. Azok a területek, ahol magasabb a bűnözés, azért kockázatosabbak, mivel az embereknek nincsenek közösségi szervezeteik, nem felügyelik a fiatalabbakat, nem kapcsolódnak össze baráti hálózatokban.

A gazdasági prosperitás szintén társadalmi tőkétől függ, ott ahol magasabb a bizalom, azon egyének, cégek és nemzetek között, ott hatékonyabb a fejlődés, a szociális tőke segíthet leküzdeni a gazdasági hátrányos helyzetet.

A szociális tőke és a jobb egészség közötti kapcsolat számos vonatkozásban kifejeződik, egy magányos emberrel szemben valamely csoporthoz tartozók egészségi kilátásai 50%-al emelkednek (*Skrabski-Kopp, 1999*). Valamely csoporthoz csatlakozva könnyebb leszokni a dohányzásról, valamely klubtagság, egyházi közösségi tagság akár egy diplomával is felérhet,

illetve a házasság jótékony hatásával rivalizáló tényező. A társadalmi hálózatok szerepe kiemelt a tolerancia, a befogadás, az elfogadás, a különbözőség elismerése szempontjából.

A hálózati kapcsolatokban a csere és a javak megosztása perszonalizált, az egyének képesek a közösségi érzés, a közösségi szellem kialakítására.

Buber nézőpontjában a közösség jelentősége az együttes jelenlétén túl egyéni növekedést eredményezhet. Az egyén a társai révén támaszkodhat önmagával, az egyéni létezés nem egyéni, nem kollektív, hanem az ember emberrel való kapcsolata. Az ember emberrel való kapcsolatában a nyelv és a csend szféráját a köztesség szférája jelenti. A másik emberrel kialakított kapcsolatok tapasztalata teremti meg a teret számunkra, amelynek alapvető eszköze a dialógus. A szöveg és a csend nagy lehetőségeket teremt, a dialógusban az ember jelen van, figyelmes, hallgat és várakozik. A köztes-létezés csendjében az is megtörténhet, amit nem tud szavakba önteni.

Az oktatás célja a közösségi élet megteremtése *Dewey és Buber szerint* fel kell tenni azt a kérdést, hogy az oktatás célja az, hogy az ember a másik embert teljes emberi valójában fogadhassa el, oktathatunk-e anélkül, hogy valamely közösség tagjai lennénk, az iskola célja és értelme a közösség-e. Napjaink globalizációs folyamata, amely a kormányzatok centralizációjához, az intézmények piacosításához vezet, a társadalmi hálózatok minőségét a társadalom élete számtalan területén aláássa (*Buber, 1999*).

A közösségek 21. századi változásainak tényezői

Munkamegosztás

A közösségek formálódását erősen behatárolja az észak-déli, a posztindusztriális high-tech és szolgáltató gazdaság- illetve a tradicionális ipari és agrártársadalmak kettőssége, amely a munkamegosztás rendszerét világszerte átalakította: a fejlett világ a fogyasztó társadalom, a fejletlen világ ipari termelő. A munkásosztály áthelyeződése, átstrukturálódása beleértve a munkanélküliség és foglalkoztatás új kérdéseit, a nők munkaerő-piaci aránya megnövekedését, a foglalkoztatáson belüli faji diszkrimináció megerősödését, a munkás és cégvezetők közötti bérek rendkívüli elkülönülését a tradicionális munkahelyi-lakóhelyi közösségek szétbomlását eredményezte.

Az érdekek és érdekszövetségek éles elkülönülése

A növekvő fizetési rés, növekvő szegénység, növekvő jólét koncentráció (lakosság 5 %-a), a szociális háló szétszakadása, nagymértékű lakásszegregáció a szuburbán területek és belvárosok között, a privatizációs folyamatok fölerősödése, és kisebb spektrumú közösségi élet az elkülönült életstílusok mentén rajzolódik ki.

A nemzetközi makro- társadalmi kapcsolatok hihetetlen fölerősödése

A globális gazdaság erős helyi hatása, az alacsony munkabérű állások kikerülése a fejlődő világba, a multinacionális cégek erős befolyása a helyi közéletre, a nemzetközi kapcsolatok, szövetségek drámai átalakulása, a globalizáció hatásainak minden szinten történő érvényesülése napjaink globalizációs folyamatainak eredménye.

Bürokratizáció

A népsűrűség növekedése, az imperszonalizáció, a decentralizáció fölerősödése, a helyi állam, önkormányzat felelősségének megnövekedése a bürokratikus struktúrák üzleti rendszere kifejlődése egyes közösségeket hátrányos helyzetbe hozott.

A szereplők közötti viszony átalakulása

A közszféra privatizálása, a szolgáltatások kikerülése non-profit szervezetek kezébe, a non-profit szféra megerősödése, a szociális gazdaság megjelenése a helyi társadalom új struktúráit és hatalmi viszonyait eredményezte.

A várostérségek átalakulása

Az üzleti negyedek kikerülése a városszéli területekre, a munkahely és a lakóhely közötti távolság megnövekedése, peremvárosok kialakulása, lakóparkok rendszere kialakulása, a belvárosi dzsentifikáció új, a magánszféra által fenntartott tereket kreált, ami által megnőtt a

közsféra tereire való nyomás, és lecsökkent a politikai szervezetek térbeli folyamatokat befolyásoló ereje.

Változó értékek

A közösségi értékek visszaszorulása, a rasszizmus fölerősödése, a nők és a kulturális kisebbségek fölerősödése, polarizálódó ideológiák, a szociális háló szétszakadása a fragmentáltság új rendszereit eredményezte.

A közösségek és napjaink társadalomváltozás elméletei

A közösségfejlesztés alapvető jellemzője, bármilyen céljai is legyenek, hogy a társadalmi igazságosságról, a kihívásokról, az igazságtalanságok változó forrásairól kell, hogy szóljon. A társadalmi igazságosság nem jöhet létre alapvető, folyamatos társadalmi változások nélkül, mivel társadalmunk távolról sem büszkélkedhet azzal, hogy intézményeink és közösségeink társadalmilag igazságosan elosztottak, ennek megfelelően működnek, ezért ki kell alakítanunk olyan gyakorlati tapasztalatokat, amelyek megtanítják számunkra a társadalmilag igazságos kapcsolatok és folyamatok működtetését.

A közösségfejlesztés minden formájában elő kell, hogy segítse a társadalmi részvételt, a humán egészségfejlesztést és jólétet, és a problémák megakadályozását. Az elméletek jó része arról szól, hogy a társadalmi problémáknak milyen okai vannak, és mely tényezők járulnak hozzá tartós fennmaradásukhoz. A problémák csökkentése lehet a közösségi szociális munka célja, ám a problémák megelőzése és a közösségi kapacitások növelése sokkal hangsúlyosabb. Mindez az egyénektől, csoportoktól, közösségektől, intézményektől vezetési képességeket és kapacitásfejlesztést igényel.

A közösségfejlesztésben a teoretizáció elengedhetetlen a társadalmi igazságosság céljai kibontakoztatásában. Ennek oka abban van, hogy hajlamosabbak vagyunk annak felismerésére, mit jelent a társadalmi igazságtalanság, nem pedig annak elgondolására, milyen is az igazságosabb világ. A szociális munka irodalmában szinte alig van olyan, amely a gazdasági és társadalmi igazságosság fogalmát meghatározza, az etikai kérdésektől eltekintve. *Freire (1970) szerint* a legfontosabb a kritikai tudat kialakítása és mélyítése, hiszen nem

minden igazságtalanságra kívánunk odafigyelni, csupán azokra, amelyek a leginkább nyilvánvalóak. *Freire szerint*, a legfontosabb a praxis, a gyakorlat, mint eszköz. A gyakorlat három szempontból igényli a teoretizációt: a létező ismeretek megismerése és alkalmazása, e tudás alkalmazása akció révén, és a cselekvésre való reflektálás a korábbi és új tudás alapján (*Freire 1970*).

A közösségfejlesztésben az elméleti megközelítései

A közösségfejlesztés elméletei három csoportba sorolhatók:

- a.) Azon elméletek, amelyek segítenek megérteni, hogy a dolgok miként működnek, azt előjelezni, hogy a gyakorlatban mi várható. Ezen elméletek közé tartoznak a felvilágosodás időszaka óta azon nézetek, amelyek a vallásos és misztikus világmegértés helyett a tudományos megértést célozzák. *Ager* ezeket az elméleteket, pozitivista, igazságfeltáró elméleteknek nevezi (*Ager, 2005*). Ezen elméletek célja a társadalmi jelenségek előjelzése és befolyásolása.
- b.) Az elméletek második csoportja a meghatározott kontextusok és a még fel nem ismert hatások értelmezése. A pozitivista, totalizáló elméletek posztmodern kritikája szerint az igazság nem totalizálható, elméleteinket a meglévő tudásunk, módszereink, a történelmi és kulturális kontextus befolyásolja. Minden tudás társadalmilag konstruált, és csak meghatározott időszakra vonatkozik érvényessége. Azaz többféle igazság létezik, az igazság a megfigyelő nézőpontjától függ, a körülményektől. Az elméletek ezen csoportjai lehetővé teszik a gyakorlati szakemberek számára, hogy a konkrét szituációkat többféle perspektívából vizsgálják.
- c.) Az elméletek harmadik csoportja arról szól, hogy miként történik a változás a társadalomban, lehetővé teszi annak megértését, melyek a változások forrásai és akadályozói, informálnak, lehetővé teszik a helyzetelemzést, tervezést, beavatkozást, értékelést. Ezen elméletek segítenek a társadalmi változások megértésében általában, és a konkrét helyzetekben.

A közösségépítés és a társadalmi tőke elméletek összekapcsolódása

A társadalmi tőke elméletek a közösségi élet minőségének kérdéseivel foglalkoznak. A társadalmi tőke lehetővé teszi a csoportok számára olyan kollektív akciók szervezését, amelyek a humán, a fizikai, a pénzügyi és környezeti tőke építő elemei lehetnek. A szociális tőke mérése kiterjed a választási részvételre, a civil szervezetekben való tagságra, a helyi közösségi értekezleteken való részvételre, a szomszédok közti interakciókra. A közösségi szociális tőke magas volta elősegíti az állampolgári infrastruktúra fejlettségét, a közösségi részvétel magas fokát és a döntéshozatali folyamatokba való érdemi bekapcsolódást.

Más szerzők szerint a szociális tőke gazdasági fejlődést elősegítő hatása még fontosabb, hiszen megnő a bizalom a személyek és a kormányzat között. Társadalmi tőke fejlődhet ki a földrajzi közösségekben, szomszédok között, családtagok között, más csoportokban. A társadalmi tőke a gyenge és másodlagos közösségekben is kialakulhat, lehetővé téve a gazdasági és társadalmi csoportok közötti kapcsolatépítést.

Állampolgári elkötelezettség

Azon közösségek, amelyek rendszeres kapcsolatot tartanak fenn a helyi önkormányzatokkal, jobban bíznak a helyi önkormányzatban, és kiszámíthatóbbá válnak a közhivatalok. Chaskin szerint a közösségi kapacitás a humán tőke interakcióiból, a szervezeti erőforrásokból, a hatékony közösségi részvételben, a kollektív problémamegoldásban, akciókban van. A kapacitás a gazdasági, humán, fizikai, politikai forrásokat, hálózatokat, kapcsolatokat jelenti a közösségen belül és kívül. A magas kapacitású közösségeket kollektív normák és értékek, biztonságérzet és összetartozás, bizalom és egymásra támaszkodás jellemzi. A kapacitás hiánya esetén a szervezeti, fejlesztési és tervezési kapacitás erősítése elengedhetetlen. A gyenge kapacitású közösségekben a vezetés és képességfejlesztés, közösségi szervezés, szervezetfejlesztés, az ön-segítő nézőpont, a legfőbb célkitűzés. A lakosság kapacitásának fejlesztése segít a problémák kezelésében, az életminőség javításában, a jövőre való orientáltságban. A társadalmi változás analitikus és kifejtő elméletei a közösségfejlesztésben:

A változáselmélet és társadalmi igazságosság

A társadalmi változáselméletek lehetővé teszik a társadalmi igazságosság definiálását (*Reich*). A társadalom és gazdaság filozófiák számos elmélete segíti az igazságosság értelmezését, köztük a disztributív elméletek (*Rawls*). Mások bemutatják, miért nem elegendők a disztributív elméletek: mivel eltérő csoportok eltérő szükségleteket kívánnak, nem veszik figyelembe a csoportok előtt akadályként megjelenő korlátozó tényezőket, a források használatát, a jogok és felelősségek gyakorlatát illetően, a döntéshozatali folyamatokban való részvételt illetően. A feminista nézőpont képviselője *Marion Young* szerint, az elnyomás fenntartása öt féle módon történhet: hatalomnélküliség, marginalizáció/kirekesztés, hegemon ideológiák, kizsákmányolás és erőszak révén. Azok a stratégiák, amelyek e módszereket aláássák, a társadalmi igazságosság részei kell, hogy legyenek (*Young, 1990*).

A változáselméletek és a hatalom

A társadalmi igazságosság elméleteiben kiemelt a hatalom szerepe, a legtöbb nézőpont érinti a hatalom kérdését. A funkcionalista nézőpont azt kutatja, hol a hatalom helye, a különböző területeken milyen típusú hatalommal találkozhatunk. Az értelmezés elméletei a különböző intézmények befolyásolási képességét keresik. A konfliktuselméletek a hatalomhoz való hozzáférés eltéréseit vizsgálják, míg *Foucoult* szerint a hatalom a hétköznapi interakciók révén konstruált. A kérdés az, mennyire vagyunk képesek feltárni a hatalom működését a különböző folyamatokban, a közösségi szociális tevékenységben (*Foucoult, 1994*).

A társadalmi igazságosság és az elnyomás eszközei

A társadalmi igazságosság elméletei leginkább arra koncentrálnak, mely csoportok a leghátrányosabbak a társadalomban. A változáselméletek között a kritikai elméletek a legradikálisabbak az elnyomások kutatásában, és azt hirdetik, hogy a jelenlegi hatalomelosztás és egyenlőtlenségek, visszahatnak a domináns paradigmákra. Különösen felhívják a posztmodern, interpretatív nézőpontok problematikusságára a figyelmet, mivel a nyelv, a szimbólumok, a metaforák, az értelmezés relatív kereteket adhat csak.

Ezen elméletek fontosak a diskurzusok és a narratívák feltárásában, de semlegesek, nem hatnak a jelenlegi elnyomások ellen. A kritikai elméletek közül *Macarov* a gazdasági osztályhelyzetre és szegénységre, *Foucoult* az egészségügyre, a szexualitásra, a börtönviszonyokra, *Habermas* a kommunikatív akciókra utal.

A tervezett társadalmi változás gyakorlati elméletei

A tervezett társadalmi változás programjai ún. modellek révén írhatók le. *Payne szerint* a modell szervezett akciók előírása, elvek rendszere, amelynek alapján a szociális szolgáltatások rendszere és struktúrája leírható (*Pavne, 2005*).

Rothman három közösségi szociális tevékenységi modellt ír le: helyi fejlesztési, társadalmi tervezési és társadalmi akció modelleket (*Rothman, 1995*).

Véleménye szerint a szakemberek a három elemet keverik a helyi körülményektől függően. A változások tervezett modelljei eltérő funkciókat töltenek be, eltérő tudásanyagot igényelnek. Egyes modellek a közösségi érzés kialakulását, a valahová tartozás érzését, a kompetens közösség jellemzőit írják le. Más modellek a kormányzati politikák és a helyi közösségi inputokat elemzik.

E modellekben a közösségi részvétel, a társadalmi elemzés és a politikai elemzés a hangsúlyos. A társadalmi akció modellekben a nézőpontot a hatalom határozza meg, azaz a hatalomban lévőknek nem érdeke azok céljainak támogatása, akik számára a célokat megfogalmazták.

A hatalom és konfliktuselméletek kiemelten fontosak a szociális akciók szempontjából (a hatalom természete, működése, a mobilizáció módjai, a konfliktusok forrásai és típusai, a konfliktusok eszkalálásának és csökkentésének módjai, az akciók típusainak elméletei, a politikai folyamatok működése).

Checkoway öt modellt, *Weil* nyolc komponens alapján tipologizálja a modelleket. A szervezetek közötti kapcsolatok, határok, a szervezetek közötti konfliktusok, a koalícióépítés meghatározó eleme a közösségi szociális tevékenységnek (*Weil, 1994*).

1.Táblázat:

A közösségfejlesztés új útjai

Weil társadalmi változás elméleteket bemutató táblázata

Az elméleti megközelítés típusa	Leírása	Legfőbb kérdései/ legfőbb funkciói
Evolúciós: a társadalom és a közösségek állandóan változnak	A változás multilineáris jellegű, az egyszerűbbtől az összetettebb felé halad, a változások a társadalom javát szolgálják	Milyen változások történnek napjainkban? Mi a szerepe az egyedinek a társadalom és a közösségek életében? Melyek a változások formái és forrásai?
Politikai gazdaságtan: a politikai folyamatok és a gazdasági rendszer a meghatározó	A globális, nemzetközi környezeti, gazdasági, politikai alapok teremthetik meg a stabilitás és változás feltételeit	Milyen következményei vannak a jelenlegi gazdasági rendszernek, a politikai és gazdasági körülményeknek, amelyek egy meghatározott szituációban és kontextusban hatnak?
Strukturális, funkcionalista: nyitott rendszerek elmélete, ökológiai nézőpont-a természet és társadalmi rendszer integráltsága	A struktúrák és funkcióik, a folyamatok leírása, a struktúrákon belül és kívül, a határok meghúzása, arra fókuszálnak, mi az ami a dolgokat stabilan összetartja	Milyen struktúrák léteznek: milyen határaik természete, milyen a kapcsolat struktúrákon belül és kívül, milyen folyamatok keletkeznek a rendszer komponensein belül és között?
Konfliktuselméletek: feszültségek, vetélkedő érdekek, hatalmi erőviszonyok különbözősége, a csoportok közötti versengések)	A csoportok közötti különbségekre fókuszál, kihangsúlyozza és fölerősíti a társadalmi és közösségi komponenseket, azt feltételezi, hogy a konfliktusok társadalmi változásokat generálnak	Milyen csoportok érdekei és nézőpontjai ütköznek egy adott közösségen belül, kik versenyeznek a meglévő forrásokért, milyen hatalmi erő határozza meg a csoport határok közötti különbségeket?
Értelmezési konstrukciók: szimbolikus interakcionizmus, kulturális nézőpontok, ideológia elméletek, interpretatív elméletek	Arra helyezi a hangsúlyt, hogy az eltérő ideológiák (vallási, politikai, kulturális, és személyes) miként keletkeznek, hogyan tartják fenn azokat, miként internalizálják azokat, hogyan fejtik ki azokat, miként elemzik és igazolják a fennálló rendet és hatalommegosztást	Milyen ésszerű magyarázatokat adnak (kik formálják meg ezeket) a dolgok jelenlegi állapotáról, az érzékelt problémák okairól? Milyen látens és milyen rejtett értelmezéseket közvetítenek? Milyen kulturális és szubkulturális szimbólumokat, normákat fogadnak el, működtetnek?
Társadalmi pszichológiai-tanulási nézőpontok: miként történik a csere, melyek a racionális választás elemei	A személy és a személyközi kapcsolatok szintjére fókuszál, arra, hogy az egyén miként tanul és fejlődik, az egyének miként befolyásolják egymást	A közösség tagjai mibe kapcsolódnak be, mibe kellene bekapcsolódniuk, mi jellemzi őket pszichológiailag, mi motiválja érdekeiket?
Konstrukcionista nézőpont: a mindennapi interakciók hogyan formálják a viselkedést és az intézményeket, alkotva és közvetítve egymást	Miként alakítják a társadalmi struktúrák a kapcsolatokat és egymást, a mindennapi interakciók miként tartják fenn a társadalmi rendet és viszont, az emberi ügynökség szerepe	A társadalmi rendszerek miként szabályozzák és strukturálják tagjaik választási lehetőségeit, és viszont, miként kreálja és tartja fenn a mindennapi rutin és a tranzakciók a státus quót, melyek a humán ügynökség forrásai?
Kritikai, feminista és kritikai fajelméletek: a hatalomra és elnyomásra helyezik a hangsúlyt	Az elnyomás megértése, forrásainak keresése, azok helyzetének javítása, akik a leginkább hátrányos helyzetűek	Hogyan keletkeztek a jelenlegi hatalmi és hátrányos egyenlőtlenségek, hogyan tartják fenn azokat, az esetleges változások mit fognak szétszakítani, milyen kihívást jelentenek, milyen a szociális igazságosság?

Forrás: Weil, 1994

A tervezett változáselméletek között a környezeti kockázatok csökkentése, a prevenció megtervezése a problémák megelőzése pozitív változásokat eredményezhet.

Payne szerint a változáselméletek lehetnek átfogóak és inkluzívak, vagy pedig egy partikuláris kérdésre irányulóak. Ez utóbbiak közé tartoznak pl. a családon belüli erőszak megváltozását leíró elméletek, vagy a környezeti igazságosság elméletei.

Kiemelt a szervezetelméletek helye a közösségi szociális tevékenységben: újabban egyre inkább feltárt, milyen módon jelenik meg a szervezetekben a társadalmi nem, az etnikai és faji diszkrimináció. Napjaink vezetéselméletei kitüntettek a tervezett változások menedzselésében. Eszerint a közösségek közös identitás, célok, vezetés, tagsági kritériumok, célok, és napirendek mentén szerveződnek. Gyakran akciócsoportokra van szükség a belső struktúrák, gyakorlat és politikák megváltoztatása érdekében. A közösségek változásában kiemelt a kommunikáció szerepe, az, ahogy az érdekek és motivációk megfogalmazódnak, ahogy a médiát bekapcsolják a témagenerálásba, a kommunikáció színterei kialakulnak.

Az elméletek egymáshoz illesztése a közösségépítésben, a közösségfejlesztés és ügynökség elméletek

A szervezetek nem lineáris modellezése az ún. ügynökség-alapú szimulációs modellhez kapcsolódik. Eszerint a mikro-szintű viselkedés és a makroeredmények között kapcsolat van. A társadalmi mikro-aktorok hierarchikus rendszert, egyének rendszerét alkotják. Az emberi társadalom olyan ügynökségekből áll, akik a nyelv képességével reflexív, öntudatos módon viselkednek.

A társadalmi viselkedés kapcsolatait és interakcióit *McKelvey* négy féle rendből vezeti le: a fizikai, az organikus természetes kiválasztódási, a racionális döntéshozó aktorok, és a komplexitás rendszereiből. A társadalmi rend a racionális folyamatokból ered, amely a teleologikus rendszerviselkedésből fakad. Az ok okozatiság lineáris koncepcióinak helyét az érdek vette át, amely komplex dinamikában a rend komplex forrásaiból fakadónak tekintenek. A személy, mint ügynökség, valós és absztrakt egység, amely képes egy meghatározott környezetben önmagáért cselekedni, környezetében sajátos képviselte van, egy többszereplős ügynökségi rendszerben képes más ügynökökkel kommunikálni, viselkedése tapasztalatokra épül, tudásra és más ügynökökkel való interakciókra (*Ferber*). Az ügynök nem teleologikus, az információra, tudásra, képviseletre épít. Az ügynök képes önmagáért és környezetéért

cselekedni, a környezetét formálni, másokkal együtt cselekedni környezete ellenőrzése érdekében. Meghatározott viselkedési repertoárral képes környezetét befolyásolni. Az ügynök környezete részleges képviselője, koordinált módon képes cselekedni. Képes a struktúrát visszatükrözni. Az ügynök képes kommunikációra, viselkedése tapasztalatainak, tudásának, más ügynökökkel való interakcióinak eredménye. Viselkedése átlátható, kiszámítható, önszabályozó, állandó vonásokat ölthet. A kommunikáció és tudás magasabb rendű funkciókra, reflexív képességekre determinálja. Két ügynök együttműködése strukturális változást eredményezhet a másikban. *Minsky szerint* mindez lehetővé teszi az intelligencia kialakulását a nem intelligens lényben. A gondolat az eltérő funkciói ügynökök interakcióból fakad. Az ügynök autonóm, sokféle interakcióba bevont, amelyek intelligens megfigyelője. A másik ügynökkel lokális szinten kommunikál, azaz funkcionális képességei vannak. Az intelligencia autokatalitikus folyamatok révén keletkezik, a szelektív környezeti hatások, a saját maga által termelt magasabb rendű képességek révén. Úgy, hogy a nyelv és reflexivitás megjelent. A megismerési modell szimbólumok révén történik, az értelmezés kontextus függő. A nyelv a reflexív nyelvi viselkedés révén formálja a magatartást, lehetővé teszi önmaga megfigyelését.

A társadalom egy meta-modell, olyan környezet, amelyet az egyén formál és amellyel interakcióban van. Az ügynök autonóm, zárt egyéni karakter, a társadalmi rendszer ügynökalapú háttér. Az elsődleges ügynök az a cél-társadalom, amelyet megérteni kívánunk, a másodlagosa viselkedésben alakul, és egy célcsoportra vonatkozik. Az ügynökség rendszere hierarchiák révén írható le, struktúrákban. A rendszerek rendszere több ügynökségi rendszerek együttes létezése. Az ügynök lehet aktív és passzív, adaptív, cselekvési kompetenciákkal bíró, a környezetében cselekvő, ellenőrzésre képes, céljait elérni képes. Az adaptív ügynök paramétereit is képes módosítani és a nem várt következményeket kezelni. Az ügynökség lehet személy, csoport, szervezet. A kognitív ügynök képes belső, saját struktúráját átalakítani, a biológiai ügynökség autonóm és önmagát újratermelő. Az ügynök viselkedési rugalmassággal jellemezhető, mások viselkedését megváltoztatja, strukturálisan kapcsolódik másokhoz. A környezet az interakciók tere, sajátos jellemzőkkel bír. Az egyén a komplex társadalmakban több társadalmi struktúra része. Az interakciók nyelv által fenntartottak. A szokás, viselkedési paradigma, amely redukálja a viselkedési szabadságot. A normák szokásokra épülnek. A normák a stabilitás és káosz között mozognak, a cél a hosszú távú túlélés. A stabil interakciós zónák kiépítése. A társadalmi változás az interakciós szokások, terek, a viselkedés átalakítása.

A közösségi változás és káosz elmélet

A káosz lehet a státus quo összeomlása, fenyegető jövő (politikai kategória) vagy *Mayer-Kress-Haken* szerint időben és térben szabálytalan és magas komplexitású struktúrák determinisztikus rendszere. A káoszelmélet leginkább ismert és elfogadott eleme a véletlen – szükségzerű összekapcsolása. A rendszer ezzel magyarázza történelem egyszeri és megismételhetetlen természetét (*Meyer-Kress-Haken, 1984*).

A történelmi folyamatok leírásakor a bifurkációk és a pillangóhatás a kulcsfogalmak. Minden rendszer tartalmaz alrendszereket, és amíg az alrendszerek, az alapelemek változatlanok maradnak, addig a rendszer egyensúlyban van. Ha az elemek között a fluktuáció nagy, forradalom mehet végbe a rendszerben. A rendszer egyszer elér egy, ún. változási vagy bifurkációs pontot, és a véletlen játszik szerepet abban, hogy a rendszert új fejlődési pályára löki. A folyamatnak a kezdeti szakasza kaotikus, a véletlenek uralkodnak, az irány kevésbé megjósolható, a folyamat késői szakasza rendezett, a szükségszerűségek uralkodnak, a változások megjósolhatók.

A versengő szükségszerűségek lehetővé teszik a véletlenek számára, hogy megváltoztassák, bifurkálják a folyamatokat, ami a pillangóhatást eredményezi. Ez eredményezi a történelmi változások komplexitását, a történelmi folyamatok kölcsönhatását, a történelem zsákutcáit, a jelen mély történelmi befolyásoltságát, a jelen változó történelmi befolyásoltságát, stb. A bifurkációkat bármilyen ok előidézhetheti, triggerelheti, beleértve a találmányokat, fölfedezéseket, gazdasági és politikai forradalmakat, háborút, éhínséget, járványt, inváziókat, be- és kivándorlásokat, népességgrobbanásokat, természeti katasztrófákat, stb.

A közösségfejlesztési tevékenység konceptualizálása az új közmenedzsment közigazgatási paradigmájában

A közösségépítés szükségességét alátámasztó koncepciók

A közösségépítést alátámasztó koncepciók között a közösségérzet, a szegénység koncentrációja, a társadalmi tőke, az állampolgári bekapcsolódás a legfontosabbak. A szegénység koncentrációja: azon területeken, amelyeken hiányoznak a társadalmi kohéziót erősítő feltételek, ahol nagyszámú alacsony jövedelmű és idős lakos él, megnő a lakóhely fontossága. Ezen esetekben a gyenge szociális kapcsolatok következtében erősebb a társadalmi izoláltság tapasztalata, és a szolgáltatások zsugorodását, összeolvadását aggodalommal élik meg. A külső kapcsolataikban erősebb közösségekre a környezet kisebb hatással van, mivel szélesebb kapcsolati hálókba integráltak.

A belvárosok kiüresedése és hanyatlása a források elvesztésével párosul, kevesebb a tőkebefektetés, és a lakosság kiköltözése a közösség szétesése érzetét adja. A problémák együttes megjelenése a lakóterületi közösségekben egymást negatívan erősítő spirálhatást eredményez, a hanyatlás érzetét nem tudják a szűk és korlátozott nézőpontú kezdeményezések megfordítani. A bűnözési statisztikák a nagyvárosokban speciális negyedekhez köthetők jelentős százalékban, mivel a gyermekeket érintő negatív hatások a koncentrált szegénység következményei.

A nagyvárosi szegénynegyedekre koncentráló közösségfejlesztési tevékenység számos elmélet szerint hatástalan, mivel a homogén közösségek fejlesztése kirekesztő és megosztó hatású a városi közösség egészére vonatkozóan. A kritikák arra irányulnak, hogy a városi szegénynegyedek fejlesztése a regionális fejlesztés perspektívájából nem igazolható, másrészt senki sem mérte még az erős területi közösségeket a hatékonyság szempontjából.

Közösségérzet a területen lakó személyek egymáshoz kötöttségét, a földrajzi határokon belüli közös körülményeket érinti. A városok urbanizációja, a szállítási és közlekedési technológiák fejlődése gyakran olyan kommentárokkal összekapcsolt, hogy e technológiák maguk, a közösségek hanyatlásához vezetnek. A városokba való migráció széttepi a korábbi életmódokat, szétöri a népi kultúrát, erkölcsöt, a gondolkodás és a viselkedés zavaraihoz vezet. Megnő a személyes mobilitás, olyan új technológiák, mint az internet nagyobb szabadságot az egyének számára közösségeik megválasztásában, és kevésbé válik fontossá a

helyhez való kötődés. A helyhez való kötődés gyengülhet, amennyiben az emberek kapcsolataikat a földrajzi baráti körökön túl keresik és építik, és inkább az érdekközösségek, mint a területi közösségek vonzzák őket. Annak ellenére, hogy ezen kapcsolatokat másodlagos kapcsolatoknak nevezzük, a gyenge kapcsolatok, a tőkebefektetés, a részönkormányzatokon kívüli kapcsolatok jelentősége erőteljesen megnövekedett. Az érdekközösségek kevésbé kötődnek a lakóhelyhez, a szakirodalom szerint a megnövekedett egyesülési lehetőségek, a civil szervezetek létrehozásának szabadsága részközösségek kialakulásához, érdekfragmentációhoz és csökkenő hatékonysághoz vezetett. A lakosság lakóterületi mobilitása és változása a családi környezet érzés elvesztéséhez és növekvő instabilitáshoz vezet.

A közösségi akciókat kiváltó események lehetnek helyi cégek, vállalatok bezárása, jelentős társadalmi problémák elviselhetetlenné válása, túl sok fiatal megy el és keresi másutt boldogulását, a kormányzat kivonja azokat az alapokat, amelyeken a közösség függ.

A humán szolgáltatásokban dolgozó szakemberek és a közösségfejlesztés kompetenciái

A közösségfejlesztés olyan feladatkör, amely a humán szolgáltatás jellegű foglalkozásokban a gazdasági és társadalmi, valamint a környezeti fejlesztésben a nézőpont és módszer szerepét tölti be, a világ filozófiai és intellektuális nézőpontja, politikai tevékenység. A közösségfejlesztés alapértékei: objektivitás és részlelhajlás mentesség, társadalmi igazságosság, az emberi és állampolgári jogok figyelembe vétele, megerősítés és önmeghatározás lehetővé tétele, a diverzitás tolerálása, a változások érdekében való munkálkodás és önmeghatározás, felszabadítás és részvételi demokrácia, elkötelezettség a humán szolgáltatások elérhetővé tételéért. A humán szolgáltatási szférában dolgozó szakemberek számára legfontosabb a társadalmi környezet és a társadalmi interakciók megértése mellett, a társadalmi és közösségi problémák természetének megértése. Fontos, hogy értelmezni tudják a közösség koncepcióját, az elmélet-központú és a modell központú közösségfejlesztés közötti különbséget, a közösségi intervenció programjait. A folyamatok megértéséhez a társadalmi környezet elemzése, a közösségi élet feltárása és dokumentálása, az én koncepció és ügynökségelmélet használata célszerű. A közösségfejlesztés szervezeteépítéshez kapcsolódik: társadalmi csoportok, bizottságok, teamek, elnökségek, kuratóriumok, hálózatok építése a társadalmi marketing eszköze. Az érdekközpontúság

A közösségfejlesztés új útjai

figyelembe vételével az összehangolt cselekvés, és a közösségi esetmunka alkalmazása célszerű.

2.Táblázat

A közösségfejlesztés célcsoportjai

A.) A kulturális közösségépítés célcsoportjai és gyakorlata	B.) A területi közösségfejlesztés és humán szolgáltatások célcsoportjai és gyakorlata	C.) A szociálpolitikai alapú közösségfejlesztés célcsoportjai (közösségi szociális munka) gyakorlata
Civilizációs közösségépítés (spirituális módszerek-őslakos közösségek, stb. esetében) Hit-alapú közösségfejlesztés Multikulturális közösségfejlesztési stratégiák és csoportközi megerősítés Feminista közösségfejlesztés Meleg közösségépítés Fogyatékkal élők közösségei Érdekközösségek Szolgáltatást használó közösségek Episztémológiai közösségek Civilközösségek Ügynökségek	Vidékfejlesztés Városfejlesztés Helyi gazdaság-és társadalomfejlesztés Felnőtt mentális egészségügy Gazdaságilag szétesett közösségek rehabilitációja: belvárosok, lakótelepek, etnikai lakónegyedek A nők részvétele a lokális gazdaság fejlesztésében Ifjúsági közösségi programok	Gyermek mentális egészségügy Család-központú szolgáltatási rendszerek és közösségépítés Globális és lokális kihívások kutatása A társadalmi fejlődés indikátorainak megismerése és mérése, elemzése Globalizáció és közösségfejlesztés kérdései összekapcsolása A közösségi szociális munka módszereinek fejlesztése A közösségi szociális munka helye kutatása a szakigazgatásban Programozás, finanszírozás, szervezetépítés a szociális ellátó szervezetekben A közösségi szociális munka kutatása A megerősítés folyamatainak és módszereinek kutatása Internetes szakmai közösségek kialakítása Közösségi statisztika gyűjtése és elemzése.

Forrás: Hervainé, 2016

A szomszédság, mint közösség

A szomszédság társadalmi, területi egység, kapcsolatok, egyesületek hálózata, a fogyasztás rendszere. A szomszédság nyílt rendszer, más rendszer hatása alatt áll, az egyének számos rendszer tagjai, a helyi közösség több szomszédságba ágyazott, szituációktól és változásoktól függő rendszer. A szomszédság identitása és közösségérzete meghatározó, értékkel bír, a lakosság kollektív tudatát és közös cselekvésének motivációját adja. A helyi közösség stabilitása erősíti a személyközi hálózatokat, a társadalmi részvételt, mechanizmusokat ad a

diszperz hálózati kapcsolatok érvényesítésére. A társadalom mélyebb szöveteibe integráltak (nők, családosok, középkorúak, magasabb jövedelműek, iskolázottak) szélesebb, sűrűbb hálózatokkal bírnak, míg a kevésbé integráltak (egyedülállók, gyermekek, idősök, alacsonyabb jövedelműek, kevésbé képzettek) ritkábbakkal. E hálózatok erőteljesen kultúrafüggőek. A lakosság különböző csoportjai eltérően használják a szomszédságokat, egyesek koncentráltan használják, mások ritkábban. A szomszédság, mint területi egység, eltérően interpretált mentális térképek által. A városok differenciálódása alegységekbe fizikai határok, demográfiai jellemzők, a főbb intézmények jelenléte, a biztonság és veszély érzetei által történik. A szomszédság tevékenységek együttese, társadalmi kapcsolatok együttese, intézmények által formált térség, szimbolikus egység, az identitások által behatárolt. A szomszédságokat belső és külső csoportok is behatárolhatják: a belsők között a helyi szervezetek, a külsők között a fejlesztési szervezetek, kutatók értendők. A szomszédság behatárolói a programok fejlesztésekor beazonosítják az intervenciók helyét, a kockázatviselőket, a változás alapvető ügynökeit, a kapacitásépítés irányait és forrásait.

A nem-tradicionális városi közösségek fejlesztésének elmélete arra épít, hogy a közösségek megszokott rekreációs, kulturális, és társadalmi tereit használjuk. Ebbe beletartoznak a szépségssalonok, bárók, helyi boltok, amelyek meghatározott elérhetőségben találhatók.

A közösségfejlesztés alapelvei

A közösségfejlesztés azon tevékenységek, gyakorlatok, politikák összessége, amelyek az egyének, csoportok, szervezetek, szomszédságok, földrajzi funkcionális közösségek közötti pozitív kapcsolatokat erősíti. A közösségfejlesztés közös értékek és víziók mentén történik, az egyének, csoportok fejlesztési tevékenységét erősítve, hatékony tervezésre építve, kollektív stratégiákat kialakítva a pozitív változások elérése érdekében. Fontos a lakóhelyi közösségi értékek megerősítése, a hely sajátos feltételeinek feltárása. A közösségfejlesztés elemei nem kikristályosodtak, ám alapvetően a következő alapelvekre koncentrálnak:

1. Egyedi struktúra: Minden területi közösség meghatározott, egyedi helyi feltételekhez kötött. Ezért nincsenek egységes modellek. Számos esetben a helyi közösség koncentrációja specializált, egyedi megoldást igényel.

2. **Értékalapúság:** minden közösségnek vannak helyi képesség, tehetség, adottság, forrástartalékai, amelyeket a közösségfejlesztés szolgálatába emelhet. Az értékek az egyének, szervezetek, egyházak, üzleti közösségek, a kollektív kreativitás, és a helyi lakók tehetsége formájában találhatók.

3. **Belefoglaltság:** A közösségfejlesztés az egyéni és kollektív cselekvés formájában, civil aktivitás révén valósul meg, ez nem csupán a civilek közfeladatok megoldásában való részvételét, hanem azt is jelenti, hogy azok belefoglalása is szükséges, akiknek nincsenek állampolgári jogaik.

4. **Participativitás:** A helyi lakosok részvétele a döntéshozatalban: a lakosság széleskörű részvételének a szerepe a döntéshozatalban túl kell hogy terjedjen a bizottságokban és testületekben való részvételen, a közmeghallgatásokon. A részvétel azért fontos, mivel a szakmai technikai tudás az utcában, a területen lakók hétköznapi ismereteivel és tapasztalataival, a közösségi megoldások keresésével.

5. **Kollektív akciók:** a terület lakói a hosszú távú terveiket, álmaikat azonosítva közösen alakítanak ki a közjavak közös vízióit. A megnövekedett részvétel, lehetőséget ad a csoportoknak a pozitív akciók beindítására.

6. **Kapcsolatépítés:** A közösségépítés folyamatában a hálózatok kiépítése, a nagyobb közösséghez való kapcsolódás szerves része a közösségépítésnek.

7. **Átfogó, integrált nézőpont:** a részönkormányzat egészében értendő, a szolgáltatások és kezdeményezések minden program esetében értendők, a koordináció köztük elengedhetetlen. Fontos annak megértése, az emberek és programok kölcsönhatása milyen hatással van egymásra.

A közösségfejlesztés funkciói

1.) **A közösségek fő funkciói** (a társadalmi tőke elméletek szerint):

- a.) termelés, elosztás, fogyasztás,
- b.) szocializáció,
- c.) társadalmi ellenőrzés,
- d.) társadalmi részvétel,
- e.) közös támogatás

2.) **A közösségek gyakorlati funkciói:** a közösségi szociális tevékenység olyan gyakorlati képességek alkalmazása, amelyek lehetővé teszik

- a.) a közösségi csoportok, szervezetek és intézmények viselkedése,
- b.) az emberek kapcsolatrendszere és
- c.) interakcióinak természete megváltoztatását.

A feltételezés alapját az adja, hogy a közösségek tagjaik számára támogatást és értelmezési forrást jelentenek.

Miután a közösségek lehetnek helyi, identitás, és érdekközösségek, az elméletek függenek a közösségek típusától is.

A közösségfejlesztés normatív modellje

2004 márciusában a közösségfejlesztés szakértői az EU 33 országából elfogadták az ún. *Budapesti Nyilatkozatot*, a Civil társadalom építése közösségfejlesztés révén címmel.¹ A nyilatkozat definiálta a közösségfejlesztés politika és törvényhozás európai, nemzeti és helyi kérdéseit, a közösségfejlesztési képzést, a közösségfejlesztés elméletét és kutatását, a közösségfejlesztés vidéki kérdéseit, városregenerációs kérdéseit, a közösségfejlesztés, fenntartható fejlesztés környezet, életen át való tanulás és kulturális fejlesztés, helyi gazdaság és szociális gazdaság fejlesztése, közösségfejlesztés és kisebbségek, migráció, rasszizmus és diszkrimináció fogalmait.

A közösségfejlesztés előfeltételei

A társadalmi tőke a közösségfejlesztési folyamatok előfeltétele, azon esetekben, ahol a társadalmi tőke magas, ott más közösségfejlesztési folyamatokhoz is hozzájárulhat.

Ahol a társadalmi tőke alacsony, ott a társadalmi tőke gyökereit kialakító képességfejlesztésre is szükség van: pl. önértékelés, önbecsülés, önbizalom fejlesztés, bizalomépítés, kommunikációs képességek fejlesztése. Ahol a létezés anyagi feltételei inadekvátak, a hangsúly a túlélésen van, ahol nincsenek megfelelően kiépített fizikai infrastrukturális feltételek, pl. közösségi gyülekezési helyek, telefonfülkék, újságosstandok, stb., vagy ahol a humán, gazdasági, fizikai infrastruktúra megtalálható, de az egyének izoláltak ott a társadalmi tőke előfeltételeit meg kell teremteni.

A magas társadalmi tőkével bíró közösségek esetében az előfeltételek kedvezőek: az egyének a közösség részének érzik magukat, hasznosnak; Úgy vélik képesek valós közreműködésre a közösség érdekében. Részt vesznek a helyi közösségi hálózatokban és szervezetekben, összefognak árvizek és tűzvész, természeti katasztrófák idején, nyitottak az idegenek

¹www.fcsl.org.uk/policy/documents/BudapestDeclaration.doc

irányában, tudják csak részekkel képesek hozzájárulni a közös célokhoz, ám egyedül nem boldogulnának.

A közösségfejlesztés forrásai

- Természeti: földterület, levegő, víz, ásványkincsek, növények, élővilág,
- humán erőforrás jellegű: egészséges családok és azok életstílusa, képesség építése, oktatás, képzés, karrier és foglalkoztatás tervezés, hatékony és jogszerű foglalkoztatás, a munkavállalók juttatási rendszere, nyugdíjai, emberi és foglalkoztatási jogok,
- pénzügyi: forrás és adománygyűjtés, banki és pénzügyi intézmények, közösségi kölcsönalapok és kölcsönző szervezetek, a befektetési és tőke alapok elérhetővé tétele, kormányzati kölcsönök és egyéb befektetési formák, szövetkezetek és egyéb befektetési csoportok alakítása, a közösségi befektetési és elszámoltatási rendszer jogi, adóügyi, szabályozási kereteinek kialakítása,
- Infrastrukturális: épületállomány és negyedek, közlekedés és elérhetőség, kommunikációs rendszerek, elektromos, elektronikus, víz, csatorna, szemét, és fűtési hálózatok,
- A közösségfejlesztés infrastruktúrája: a közösségek, ill. azok csoportjainak beazonosítása, tervezés, a források ismerete és fejlesztése, a fenntarthatóság rendszereinek kialakítása, a forrásokhoz való hozzáférés fejlesztése, a vezetés, részvétel, kommunikáció csatornáinak kiépítése.
- A közösségépítés kapacitásfejlesztése: Jó vezetés, életképes tervek, motiváció, támogatás. Emberek, képességek és tervek összekapcsolása: olyan személyek, akik bekapcsolódni hajlandóak, képességek, tudás, készségek, közösségi egészség és jólét, a lehetőségek beazonosításának és elérésének képessége, motiváció, a kezdeményezések kivitelezésének szándéka, a részvétel infrastruktúrájának, fizikai forrásainak, támogató intézményeinek, a vezetésnek, a részvétel struktúráinak megszervezése, gazdasági és pénzügyi források a közösségfejlesztéshez, képessé tevő belső eljárások és rendszerek kiépítése.

A közösségfejlesztés folyamata: közösségi kapacitás építése

A közösségfejlesztés folyamatai között a tervezési szolgáltatások kiépítése, az önszervező csoportok számára szolgáltatási rendszer kialakítása, támogatásszervezés és társadalmi akciócsoportok létrehozása, közösségi hálózatok építése mellett a különböző csoportok között közös ülések szervezése, szükségletelemzés, az emberi képességek fejlesztése, a közösség forrásainak megszervezése a szükségletek biztosítására a kiemelték.. Emellett az életminőség javítása, a prioritások meghatározása, a társadalmi igazságosság érdekében való munkálkodás, az egyének és csoportok erősítése szerepelnek

A szakirodalom alapján a közösségfejlesztés a közösségi élet minden aspektusát (gazdasági, társadalmi, környezeti és kulturális) egyaránt érintő folyamat, amelyben a közösség tagjai kollektív akciókkal keresnek megoldásokat közös problémáikra, kezdve a kisebb ügyektől folytatva az átfogó programokig. A hatékony közösségépítése hosszú távú, jól tervezett, inkluzív és kiegyenlítő jellegű, holisztikus, nagyobb stratégiákba integrált, a közösség tagjai kezdeményezik és támogatják, a közösség érdekében és olyan tapasztalatokat eredményez, amely követendő gyakorlat mintájává válhat. Az eredménye az életminőség javulása, a közösség tagjainak haszna, a közös felelősség gyakorlása, a közösségi élet szegmenseinek integrálása, a diverz érdekek elismerése, a kapacitásépítési törekvések.

A közösségfejlesztés helyi folyamat, amelyben a csoportok felelősebbé szervezettebbé válnak, megtanulnak közösen tervezni, egészséges életstílusok között választani, megerősítik egymást, csökkentik a szegénységet és az emberi szenvedést, foglalkoztatást teremtenek, gazdasági lehetőségeket, azért, hogy gazdasági, társadalmi, környezeti és kulturális céljaikat elérjék. A közösségfejlesztés a gazdasági fejlesztéssel szemben nem csupán növekedés expanzió, hanem a külső függőség csökkentése, a fogyasztói mentalitás visszaszorítása, eszköz a változásmenedzsment érdekében.

Az inkluzív folyamatok nyitottak és részvételi, tiszteletben tartják a különbözőségeket, kérdező jellegűek. Megoldásokat keresők, egyezményekre törekvők, a kommunikációs korlátokat elhárítók, a részvétel számos variációját biztosítók: városházi értekezletek, fókusz csoportok, kávéházi gyülekezések, vitairatok, válaszok, kérdőívek lekérdezése, olyan felmérések, amelyek beazonosítják a képességeket és készségeket, helyi sajtótudósítások, e-mailek, levelezőlisták, vitaoldalak, tervezési workshopok, vezető egyéniségekkel való interjúk. Az inklúzió folyamat, szándékos, amely az érdekek beazonosítását követően kialakított

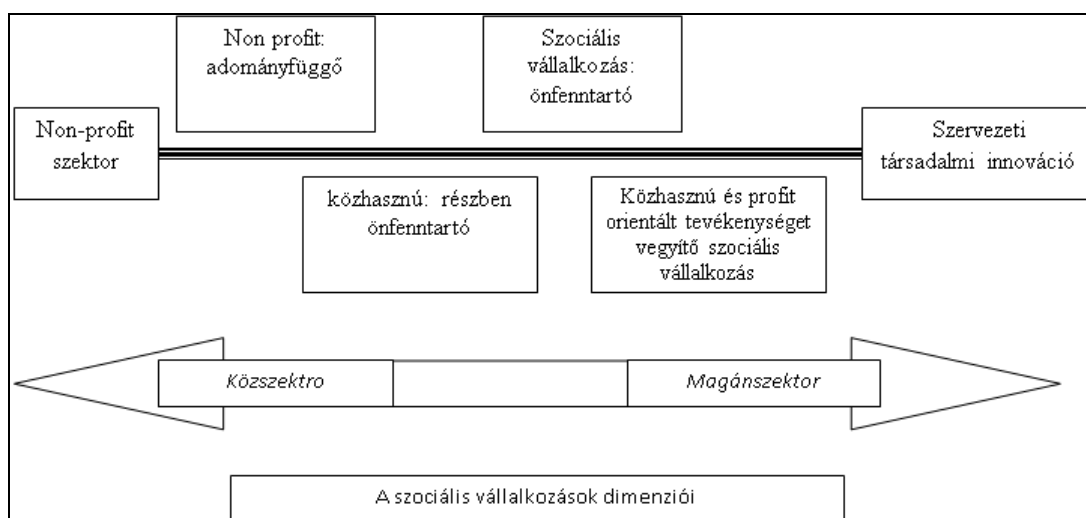
inklúziós stratégia része. A folyamatban az emberek kilépnek komfortzónáikból, kockázatviselői szerepet kapnak, információkat igényelnek.

A közösségfejlesztés finanszírozási forrásainak a fejlesztése

A közösségfejlesztés finanszírozása több forrásból történhet:

- a.) Az állami szektor gazdasági szervezetei fenntartásával és működtetésével (kutatóintézetek vállalkozásai, szociális ellátó intézmények működtetése)
- b.) A helyi önkormányzatok vállalkozásaival (park és közterület karbantartás, iskolák fenntartása, stb., szociális bérlakások építése önkormányzati vállalkozással)
- c.) A non-profit szektor szolgáltatásaival (érdekcsoportok szolgáltatásainak adományokból való működtetése)
- d.) Közösségi alapú vállalkozások kialakítása, közösségi gazdasági vállalkozások kiépítése: (kifőzdék, éttermek, szolgáltatások barter üzletek kialakítása, szövetkezetek létrehozása, fesztivál üzletág kiépítése, közösségi veteményeskert kialakítása, kollektív konyhák kiépítése, szövetkezeti lakások építése). Munkahelyek létrehozása, képességfejlesztés, szükséges termékek és szolgáltatások, amelyeket a piac nem biztosít, az egyének és közösségek megerősítése, hogy képesek munkahelyeiket ellenőrizni, főként a helyi regenerációs partnerségek révén. A tulajdonos a helyi önkormányzat, inkább közösségi, mint magánérdekekért működik, a haszon nem szétosztott, közösségfejlesztési célokra szánt. Kereskedelmi tevékenységet folytat, a haszon a fő bevétele, míg a civil szektor tevékenysége adományokon múlik. A közösségi vállalkozások lehetnek kereskedelmiek, pénzügyi szolgáltatások és fejlesztési trösztök, lakószövetkezetek, stb. A céljuk a helyi lakosság foglalkoztatása, a munkaerőpiacról kiszorítottak foglalkoztatása, új képességekre oktatása.
- e.) A szociális vállalkozások, a helyi közösségfejlesztés új modelljeinek kialakítása: A civil szervezetekkel szemben, amelyek adomány-függőek, a szociális vállalkozások fenntarthatóságra törekednek, azokkal szemben célorientáltak, kiszámíthatóak, elszámoltathatóak.(nyugdíjas otthonok)

1.Ábra: A szociális vállalkozások finanszírozási formái

Forrás: Hervainé, 2016

A szociális vállalkozási szektor a következő etikai és demokratikus alapelvek betartása mellett működhet:

- **Inkluzivitás:** minden kockázatviselő nézőpontját, és hozzáadott támogatását figyelembe kell vennie, nem csupán azokét, akik a stratégiai tervezésre befolyással bírnak, elemezve a vállalkozás környezeti kihatásait is.
- **Összevethetőség:** a szociális vállalkozások módszertanilag mérhetőek, külső szervezetekkel összemérhetőek kell hogy legyenek.
- **A szociális vállalkozások teljes elszámoltathatósága:** nem csupán egy-két jól mutató adattal operáljanak, és fals képet mutassanak.
- **Rendszeres fejlődésről** adjanak számot: meghatározott időszakokban tegyék közé az általuk kitűzött célok felé haladás eredményeit.
- **Beágyazottság:** a szociális vállalkozások mutassák be azokat a társadalmi szükségleteket, amelyek a vállalkozás stratégiai céljait érintik, és e szükségleteket építsék be további terveikbe visszajelzési mechanizmusaik révén.
- **Kommunikáció:** a költségvetés átláthatósága világos legyen minden kockázatviselő számára.
- **Külső auditálás:** a társadalmi elszámolás pontos és részleghajlástól mentes legyen.

A közösségfejlesztés új útjai

- A szervezet folyamatos tanulásról tegyen bizonyosságot: rendszeres szervezeti értékelés és fejlődés alapján működjék

A szociális vállalkozások eredményességét több módszerrel, a Fair Trade, a BSC, a Triple Botom Line, a Mérés család és a legitimizációs értékek, a befektetések társadalmi hatásmodell (SROI) rendszerével mérhetjük.

A közösségi kapacitás építés eredményei

- Erősebb közösségi kapcsolatok, egészségesebb emberek, gondoskodóbb családok, biztonságosabb, nyitottabb közösségek,
- A közösségalapú lehetőségek számának növekedése
- E közösség tagjainak az akciók folyamatában megnőtt tapasztalateseréje
- A közös célok kialakításának és realizálásának megnövekedett kompetenciája,
- A cselekvési intuíciónak képessége megnövekedése
- A korlátozott források nagyobb megbecsülése, a veszteség, a hiány csökkentése, minimalizálása képessége
- A sebezhető emberek, eltérő kultúrák, a gyenge gazdasági és környezeti feltételek védelmezésének ösztöne kialakulása
- Vezetési képességek megszerzése
- A csalódások, fenyegetések, kockázatok kezelésének képessége, a közösségi büszkeség és jólét megőrzése érzése képessége

A közösségfejlesztés eredményei

A közösségfejlesztés nem lezárt folyamat, sokféle eredményhez vezethet: megnő az egyének önbecsülése és önbizalma, a társadalmi tevékenységben résztvevők leküzdik a társadalmi izoláltság érzését, megnő a politikai és állampolgári részvétel. A gyakorlati eredmények is fontosak lehetnek, több buszállomás, elérhető szolgáltatások, kormányzati források megszerzése, pozitív média jelenlét, stb.

A közösségfejlesztés programjai napjainkban eltérőek a konstruktivista, komunitárius és kritikai modellekben. A közösségfejlesztés az amerikai, brit nemzeti közpolitikák és a

transznacionális fejlesztési programok szerves részét képezi. Ugyanakkor a fenntarthatósági, a tanuló, és a lakható város modellek egyaránt a közösségépítés elméleteiből építkeznek.

A közösségfejlesztés társadalmi hatásainak értékelése

A közösségfejlesztés értékelése: emberi értékek és megbízhatóság, környezeti források, gazdasági lehetőségek és korlátozottságok, kulturális és rekreációs lehetőségek, programok, szolgáltatások, a pénzügyi, politikai és biztonsági rendszerek megléte, a létezés és szükségletek infrastruktúrájának értékei és a kommunikációs folyamatok értékelése.

A hatékony közösségfejlesztés ismérvei:

- Amikor felismerik a fejlesztési lehetőséget és reagálnak arra,
- A közösség tagjai tudatában vannak erejüknek és együtt cselekszenek a közösség javára,
- A cél az eltérések figyelembe vételével közös célok megtalálása,
- A változások észlelését követően a közösség képes egy pozitív nézőpont kialakítására és a változások menedzselésére.

A közösségfejlesztés társadalmi hatásai fontosak, eredményezhet hatalomeltolódást, új kapcsolatokat, a lakóterület társadalmi struktúrája átalakulását, új közösségi és gazdasági tevékenységeket. A pozitív változások is stresszhatással járhatnak, amelyeket menedzselni kell. A fejlesztési tervek mellett kommunikációs stratégiára, a közösségfejlesztésben érdekelt egyének és csoportok hálózati központjára is szükség van. Ezeket hivatalos közösségfejlesztési irodák, vállalkozások és non-profit szervezetek kell, hogy kiegészítsék. A közösségfejlesztési vállalkozások feladata munkahelyek teremtése, új start-up folyamatok indítása, közösségi finanszírozás szervezése, közös vállalkozások és partnerségek kialakítása.

Összegzés

A közösségfejlesztés Európában, az angolszász országokban egyaránt a kilencvenes évek szociálliberális városreneszánsz programjaihoz kapcsolódik. A városreneszánsz programok az ipari társadalom és a szolgáltatásközpontú gazdaság váltásának következtében kialakult városi hanyatlás folyamatait akarta megfordítani. A városreneszánsz a globális triász versenyében az atlanti és csendes óceáni angolszász és a skandináv térség megerősödését eredményezte, és versenypozícióinak megőrzését számos területen. A közösségfejlesztés ezen országokban olyan közpolitikai programok révén érvényesült, mint a lakható város, a fenntartható város, a tanuló város programok, amelyek áthatották a közgondolkodást, a helyi menedzsment filozófiákat. A közösségfejlesztés eme modelljei egy új, nem a jóléti államhoz kötődő szociálpolitikai modellt, hanem a városi szociálpolitika decentralizált, plurális modelljét képviselték, miközben a politikai intézményrendszer új struktúráit, a lokális, szomszédsági közösségfejlesztés intézményrendszerét építették ki. Szemben a szociálpolitikák neoliberális és reformista technicista modelljével, vagy azok mellett, amelyek a jóléti rendszerek költséges és áttekinthetetlen reformjaival a káosz-környezetet teremtették meg, a közösségépítés nemzeti programjai számos eredményt produkáltak. Ezen eredmények között a társadalmi részvétel, a nemzetépítés és másság elismerése, a szomszédságok regenerációja, a települések új modellje, a várostérségi, városrégió rendszer bontakozott ki. E térségekben a regionalizmus alulról jövő konstrukciói nem merev igazgatási szintekként vannak jelen, a lokalizáció a centralizmus ellenére is kitapintható. A kutatás tapasztalatai alapján a közösségépítés programjainak számos eleme a hazai gyakorlatban is hasznosítható lenne, amire annál is inkább szükség van, mivel a jóléti intézményrendszer további bomlása napi közpolitikai programokban is kimutatható.

THEORETICAL AND CONCEPTUAL BACKGROUND OF COMMUNITY DEVELOPMENT

The main objective of the study is to analyze the main types of communities, and to reveal the role of communities in the modern societies, to highlight the changing functions of communities in the 21st century.

Key words: *theoretical background-community development-social well-being*

II. KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉS OKTATÁS

TORGYIK JUDIT

A TEHETSÉGFEJLESZTÉS LEHETŐSÉGEI A KISEBBSÉGI TANULÓK KÖRÉBEN

Bevezetés

A tehetség annyiféle, ahány emberi képesség van. Van, aki szépen rajzol, van, aki jól tud festeni, van, aki kifejezetten jó a zene területén, míg mások kiemelkedőek a főzésben, sütésben, vagy az idegen nyelvek területén. A tehetség nem más, mint az átlagon felüli képességek megnyilvánulása. S tehetségesek nem csupán az iskolában oktatott tudományterületeken lehetünk, hanem az élet bármely területén, a hétköznapi kompetenciákban ugyancsak lehet többet létrehozni, nagyobb és értékesebbet alkotni, mint az átlagosan megszokott.

Ahhoz, hogy valaki ki tudja bontakoztatni képességeit, nem elegendő csupán a jó adottságok megléte, hanem megfelelő környezeti feltételekre, tanításra, a tehetség támogatására, felfedezésére és az egyén motivációjától vezérelt rendszeres tanulásra egyaránt szükség van. A tehetség a képességek gyakorlása révén tud fejlődni. Jelen tanulmány a tehetségfejlesztés nemzetközi és hazai gyakorlatát mutatja be, majd a tehetségfejlesztésben játszó legfontosabb szereplőket elemzi, méghozzá a hátrányos helyzetű tanulók szempontjából.

Az oktatás és a család feladata a tehetség kibontakozásában

A tehetség megjelenése lehet véletlenszerű, amikor valaki átlagos családi környezeti feltételek közül hirtelen tudásával, képességeivel kiemelkedik, ezt nevezi Czeizer Endre gejzír modellnek. S lehet fokozatosan, generációról generációra megjelenő, amikor az adott családban más tehetséges emberek is vannak, s több kiemelkedő adottságokkal, képességekkel bíró személyt is találunk közöttük, s egyre magasabb szinten figyelhető meg a kiváló képességek jelenléte. Ez a tehetségtípus a piramis modell szerint írható le (Czeizer, é.n.).

A közösségfejlesztés új útjai

Az oktatási rendszer és a család közös feladata és felelőssége, hogy a tehetséges gyermekek kibontakozhassanak, megmutathassák erősségeiket. A tehetséges, alkotómunkára

kész emberek vihetik előre a társadalmat, s járulnak hozzá az ország fejlődéséhez. Kibontakozásuk mindannyiunk közös érdeke. A gyermek képességeinek első megnyilvánulása a családban történik, majd az intézményes nevelés, az óvoda és az iskola ugyancsak nagyban hozzájárulhat az átlagon felüli képességekkel rendelkező gyermekek kiteljesedéséhez. A szülőknek, a támogató pedagógusoknak nagy szerepük van a diákok sikereinek elérésében. Abban az esetben, ha a gyermek hátrányos helyzetű családból származik, illetve szegénységben nő fel, ahol szülei nem tudják tanulmányait támogatni, még nagyobb szerep jut a támogató pedagógusok professzionális segítségének.

Hazai kutatások

Székelyi Mária és munkatársai (2005) sikeres cigány felnőtteket vizsgáltak, s arra voltak kíváncsiak, hogy az életútjukban milyen tényezők segítették őket a sikerhez. A vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy azon roma személyek, akik felnőttként eredményesek voltak, az élettörténetükben mindig ott található egy-egy facilitáló személy a háttérben. Lehet ez biztató szülő, idősebb testvér, de pedagógus is. Abban az esetben, ha nem volt ilyen családtag a környezetükben, akkor a kisebbségi származású felnőttek iskolai éve alatt mindig akadt egy-egy jó tanár vagy tanító, aki továbbtanulásra, képességei kibontakoztatására ösztönözte, értékes tanácsaival ellátta a gyermeket. Ezekre a pedagógusokra később is hálásan gondolnak vissza tanítványaik, hiszen nagy szerepük volt abban, hogy kitörtek marginális helyzetükből. Sikerükhöz azonban nagyban hozzájárult egy másik lényeges dolog is: pozitív énképük, önmagukba vetett hitük. Elhitték, hogy képesek megoldani az előttük álló feladatokat, bíztak önmagukban, s szorgalmuk révén tettek felemelkedésükért.

Az iskola szerepe óriási a képességek fejlesztésében, hiszen jól ismert, hogy a szegénységből érkezett diákok között sokan hamarabb abbahagyják tanulmányaikat, s szociokulturális hátrányaik miatt jóval nehezebb feltételek között tanulnak. Lényeges szempont, hogy a pedagógus a gyermekekben rejlő jó tulajdonságokat, képességeket bátorító neveléssel rendre megerősítse. Hazánkban, a köztudatban gyakori a negatív szemlélet, az élet negatívumainak általános észrevétele, s kevésbé jellemző a hétköznapiakban és az intézményes nevelésben a pozitívumok keresése. Holott a jó és az értékes tulajdonságokra

figyelés, ezek megerősítése a tanulóknak ugyancsak pozitív hatást kelt, s további erőt ad a folytatáshoz, s a távlati életcélok eléréséhez.

A biztatás, a bátorítás rendkívül sokat jelent, különösen az alacsony önértékeléssel rendelkező, tehetséges gyermekek számára. *Koncz István* (1994) pszichológiai vizsgálatai arra mutattak rá, hogy a kisebbségi diákok körében igen sok az alacsony önértékeléssel, gyenge énképpel rendelkező fiatal. Kutatása eredményei szerint ezek a tanulók gyakran azonosultak a többség előítéleteivel és sztereotípiáival, s magukat kevesebbnek, értéktelenebbnek látták, személyiségük jó oldalait kevésbé vagy egyáltalán nem vették észre. Inkább negatív jellemzőkkel írták le magukat, mint jó tulajdonságokkal. Önbizalmukkal, magabiztosságukkal a vizsgált személyek döntő többsége elégedetlen volt.

Nemzetközi kutatások

Nemzetközi vizsgálatok ugyancsak hasonló eredménnyel jártak nyugat-európai és amerikai környezetben élő kisebbségi tanulók körében, rámutatva, hogy köztük számos tanuló alacsony önértékeléssel rendelkezik, mely megnehezíti tanulmányi sikereiket, eredményességüket, a bennük lévő képességek kibontakozását. Ezek a kutatások azt hangsúlyozzák, hogy a személyiségben rejlő értékes vonások megerősítése, nagyban hozzájárul a tanulmányi sikerekhez, a tehetség kiteljesedéséhez. A kisebbségi oktatás hazánkban, de nemzetközi szinten is, nagyon sokáig a deficitekre, a hiányokra koncentrált, mára azonban egyre inkább előtérbe került a pozitívumokra építő pedagógiai szemlélet terjedése, szorgalmazása, tudatosítása. A neveléstudományban rájöttek arra, hogy a támogatás, a bátorítás, a humánus szemlélet, a rendszeres és célzott pozitív visszajelzés, a fejlesztő értékelés jelentős erőt nyújt a munkához, s a tanuláshoz (*K. Nagy, 2012, Gay, 2000*). A kisebbségi diákok nevelésével kapcsolatban alapvető pedagógiai probléma, hogy sok esetben a pedagógusok sem várnak sokat a diákoktól, s a tanulók azonosulnak az alacsonyabb tanári elvárásokkal, s ezzel mintegy igazolva a rejtetten működő Pygmalion effektushoz.

A nehézségek közepette mégis vannak olyan kisebbségi diákok, akik sikereket érnek el, képesek tehetségüket, személyiségük értékeit hatékonyan kibontakoztatni. Mi lehet a sikerük titka? Milyen tényezők befolyásolják teljesítményüket? A reziliencia vizsgálatok erre keresik a választ. *Marcelo és Carola Suárez-Orozco* (2011) hangsúlyozzák, hogy a kisebbségi diákok egyáltalán nem alkotnak homogén csoportot, hanem igen változatos jellemzőkkel bírnak, s eltérő környezetből, eltérő háttérből érkeznek, s különböző jellemzők alakítják egyéni tanulmányi életútjukat. Kutatásaik szerint, jó iskolai eredményeiket, teljesítményüket

befolyásolja több faktor. Így 1) a szülők iskolai végzettsége és a tanulás értéke a családban 2) a család szociális, gazdasági helyzete 3) a társas támogatás mértéke (amely lehet családi, baráti, rokonsági, szomszédságra kiterjedő, iskolai és mentori) 4) a tanuló nyelvtudásának milyensége 5) a tanulás és az iskolai kapcsolatok iránti elkötelezettség és motiváció 6) az iskolai oktatás minősége, jellege, továbbá a pedagógustól érkező elvárások mértéke.

Mindezek, különböző kisebbségi csoportok esetében különböző módon vannak jelen, azaz vannak olyan csoportok, családok, ahol a magas szülői iskolázottság nagyfokú tanulási támogatottsággal jár együtt, s vannak olyanok, ahol a szülők alacsony iskolai végzettsége, alacsony kulturális tőkéje megnehezíti a gyermek tanulásának segítségét. Lényeges szempont a tanulás helye, elismertsége az adott kisebbségi kultúrában. Léteznek olyan kisebbségi kultúrák, családok, amelyekben a tanulás nagy értékkel bír, s ezzel együtt nyílt elvárás a gyerekek felé a jó tanulmányi eredmény elérése, mellyel a szülőknek, családjuknak okoznak örömet, addig más kultúrákban kevésbé van jelen mindez. Az egyéni eredményeket az iskola és a pedagógus is befolyásolja.

Ehhez kapcsolódó további kutatási eredmények arra helyezik a hangsúlyt, hogy a megfelelő oktatási módszerekkel, illetve e diákok tanulási stílusához igazodó tanítással valamennyi képesség kibontakozása eredményesebb lehet. *Gardner és Hatch (1989)* összetett intelligencia elmélete fontos tényezőkre hívja fel a figyelmet. Gardner az intelligencia több dimenzióját írta le: 1) logikai, matematikai 2) nyelvi, lingvisztikai 3) téri 4) zenei 5) testi, kinezetikus 6) interperszonális 7) intraperszonális területről beszél. Míg az iskola tradicionálisan leginkább a logikai, matematikai terület fejlesztésére helyezi a hangsúlyt, addig számos tanuló nem ezen a területen, hanem más képességekben tehetséges. Az intelligencia egyes dimenzióit egymással párhuzamosan, a különböző élethelyzeteknek megfelelően használjuk, s nem csupán az iskolában kért kompetenciák szükségesek az életben való boldoguláshoz. Az egyes személyek különbséget mutatnak abban, hogy az intelligencia mely területén vannak erősségeik, s mely területen mutatnak kiváló eredményt. Jó hír, hogy mindenki jó valamiben, s a képességek megerősítése rendszeres gyakorlás révén történhet, s az alkalmazás révén kibontakozhatnak erős oldalaink.

Az intelligencia egyes területei a tanulási stílusokon keresztül ugyancsak megmutatkoznak. A pedagógusoknak szerepe van abban, hogy felmérje, megismerje a tanulók erősségeit, tanulási stílusát, s ezen keresztül, változatos feladatokkal, oktatási módszerekkel hozzájáruljon a diákok képességeinek, tehetségének kibontakozásához. Hagyományos módon, az oktatásügy világszerte döntően a középosztályba tartozó szülők gyermekeihez, azok kultúrájához igazodik, s figyelmen kívül hagyja, hogy a diákok

személyisége, képességstruktúrája számos ponton eltér egymástól. Egy-egy kisebbségi gyermek esetén nem számol az iskola az intelligencia azon területeivel, amelyek fejlettek, csak az intézményi körülmények között nem eléggé figyelembe vettek. A gyerekek egyéni képességeinek felmérése, az erősségeikre jobban építő oktatás sikeresebb tanuláshoz vezethet (Torgyik, 2011). Az összetett intelligencia megértéséhez a tanulási stílusok feltárása vihet közelebb.

Tanulási stílusok

A következőkben nézzük meg, hogy az egyes tanulási stílusok milyen vonásokkal írhatók le. *Petriné Feyér Judit* (1997), *Oroszlány Péter* (1995), *Bordács Margit és Lázár Péter* (2002) műve alapján, a tanulási stílusok az alábbiak szerint jellemezhetők: az érzékelés módzata, az emlékezet típusa szerint: auditív, vizuális és motoros tanulási stílusról beszélhetünk, míg a társakkal való kapcsolat alapján intraperszonális és interperszonális típusú egyéneket különböztethetünk meg. A rendszer szemlélete alapján: logikai, matematikai és mechanikus tanulási stílusokról beszélhetünk. Míg a gondolkodás jellege szerint impulzív és reflektív típusról szólhatunk.

A logikai, matematikai stílusú ember mindenben a rendszert keresi, könnyen végez matematikai feladatokat. Tanulása során keresi az ok-okozati összefüggéseket, a logikai részleteket, kapcsolatokat. A feladatokat igyekszik megérteni, s csak azután megtanulni.

Ezzel szemben a mechanikus tanulási stílussal jellemezhető egyének nem a rendszer, hanem az automatizmusok követői. Könnyen utánoznak, tanulnak meg évszámokat, adatokat, szavakat. Szívesen vesznek megbízatásokat, reprodukálnak feladatokat. Nem az alkotás, inkább a visszaadás szempontjait követik.

Az auditív tanulási stílusú emberre jellemző, hogy legkönnyebben abból tanul, amit hall, érdeklődése a hallás útján felfogható ingerek, információk felé irányul. Hallásfigyelme és emlékezete fejlett, szeret hangosan tanulni, a tanári magyarázat, nagyban segíti a tanulandó anyag megértésében. Tanulását úgy segíthetjük, ha dalok, zeneművek, versek, ritmikus elemek hallgatására, létrehozására készítetjük.

A vizuális típusú ember legkönnyebben azt jegyzi meg, arra emlékszik vissza, amit látott - képeket, ábrákat, diagramokat, táblázatokat, filmeket, vizuális demonstrációs anyagokat idéz emlékezetébe a legkönnyebben. Képes a vizuálisan megjelenő részletek aprólékos, pontos megfigyelésére. A látási, vagy vizuális tanulási stílusú emberek, amikor emlékezetükbe idézik a tanultakat, először maguk elé idézik a tankönyv megfelelő helyét,

képzeletükben maguk előtt látják a könyv, a füzet egyes részeit, (lap alján, vagy a teteje) majd utána koncentrálnak a konkrét, felidézendő információra. A vizuális típusú emberek tanulása oly módon segíthető, ha különböző demonstrációs anyagokat, képeket, diagramokat, ábrákat, fotókat, filmeket, videó és CD-ROM-okat használnak a tanulás hatékonyságának növelése érdekében. Továbbá, ha tanuláskor maguk is vizuális segédletekkel dolgoznak, vázlatokat, ábrákat készítenek. Napjaink modern világa különösen kedvez a vizuális típusba tartozó diákoknak, hiszen számos információ éri a fiatalokat a látás csatornáján keresztül.

A motoros vagy mozgásos tanulási típusú diákok jellemzője, hogy tanulás közben szívesen mozognak, jobban megy a munka, ha járkalva, mozgással összekötve tanulhatnak. Szívesen manipulálnak tárgyakkal, és örömmel vesznek részt olyan feladatokban, amelyek mozgással kapcsolódnak össze, fizikai mozgás fontos szerephez jut tanulásukban. A mozgási élményeket könnyen elraktározzák, testük finom mozgásait nagy ügyességgel vezérlik, a mozgásos tevékenység különböző formáit szívesen gyakorolják.

A motoros tanulási stílussal jellemezhető emberek tanulását akkor segítjük leginkább, ha széleskörű lehetőséget adunk a mozgásra, minél több mozgásos aktivitást, táncot, drámajátékot, szabad mozgást, viszünk a tanítási folyamatba, és ha pedagógusként nem büntetjük a mozgást. Ezek a diákok kiemelkedően tehetségesek lehetnek a testnevelés, a sport, a kis- és nagymozgást, kézügyességet igénylő feladatok megoldása során.

A társas környezet szerint intraperszonális és interperszonális típusú tanulókat különböztethetünk meg. Akik inkább egyedül szeretnek tanulni, azokat az embereket az intraperszonális típusba soroljuk. Ők azok, akik kedvelik a nyugalmat, a csendet tanulás közben, zavarják a külső környezet ingerei, a körülötte járkáló emberek, inkább magukban, mint másokkal együtt szeretnek tanulni. A tudósok és az alkotó művészek között számos intraperszonális típusú egyén van, miközben dolgoznak, szeretnek feladataikban zavartalanul elmélyülni.

Velük szemben az interperszonális típusú tanulók kedvelik a társakkal együtt történő tanulást, könnyen alkalmazkodnak az emberekhez, érdeklődésük olyan tevékenységek felé irányul, amelyeket csoportban lehet végezni. Szívesen vesznek részt páros és csoportmunkában, az iskolában. Kedvelik, ha a tananyagot megbeszélhetik másokkal, igénylik a társak jelenlétét, egyáltalán nem zavarja, sőt inspirálja őket, ha barátok, családtagok vannak körülöttük tanulás közben. Az interperszonális típusú tanulókat akkor segítjük leginkább, ha megbeszélheti a különböző problémákat másokkal, a társas környezet, egymás kikérdezése, a tananyag párban, csoportban való feldolgozása nagyban hozzájárul tanulási

eredményeik növekedéséhez. Tehetségük a társas feladatokban, a csoport vezetésében mutatkozhat meg. Nyitottságuk, társas viselkedésük révén aktív tagjai a közösségeknek.

A gondolkodás sajátossága szerint reflektív és impulzív tanulási típusokról beszélhetünk.

A reflektív tanulási típusú egyén a problémamegoldás előtt elemzi, logikai egységekbe foglalja az információkat. Először elgondolkodik, mielőtt hirtelen választ adna. Tanulás közben megáll az egyes részeknél, kérdéseket tesz fel magának. Szívesebben tanul egyedül, mint társakkal körülvéve. Metakognitív módon közelít a tananyaghoz, képes magát elemezni, irányítani, ellenőrizni, értékelni.

Az impulzív típusú tanulók válaszaikat érzelmi oldalról közelítik meg, előbb beszélnek, mielőtt mérlegeltek volna. Az impulzív tanuló válaszát azonnal és gyorsan adja meg, míg a reflektív tanulási stílusú embereknek több időt hagynak a válasza.

Az impulzív tanulók első benyomásra hirtelen reagáló emberek, jellemző lehet rájuk a meggondolatlanság, a nagy érzelmi reakcióval való válaszadás. Szívesen tanulnak, oldanak meg problémákat, vitáznak csoportban. Tanulásuk kooperatív csoportmódszerekkel eredményes lehet, a vita, a közös megbeszélés, egy-egy téma társak előtt való exponálása különösen szívesen végzett tevékenységük. A művészek között gyakori az impulzív típusú ember.

Ma már rendelkezésre állnak olyan tesztek, amelyekkel felmérhető, megismerhető az egyén tanulási stílusa, feltárhatók erősebb oldalai, jó képességei. Ezek szakszerű pedagógiai támogatásával, sokféle tevékenységi forma biztosításával, változatos oktatási módszerekkel a tehetséges diákok mind jobban kibontakozhatnak. Nemzetközi környezetben végzett kutatások arra is rámutattak, hogy a diákok kulturális háttére és a tanulási stílusa között összefüggések vannak. A kisebbségi kultúra eltérő szocializációs mintákat nyújthat, s ezek a tanulásra is befolyással vannak. Azonban érdemes figyelembe venni, hogy az egyéni különbségek nagyobbak, mint a csoportok között meglévő különbségek (*Torgyik, 2004*).

Mindemellett említést kíván, hogy a tehetséggondozásban a szakkollégiumoknak, az ösztöndíjaknak, az iskolai és iskolán kívüli extracurriculáris foglalkozásoknak ugyancsak nagy szerep jut. Kíváncsú, hogy a tanórán és azon kívül is, minél több tevékenységi formában vehessenek részt (szakkörök, foglalkozások) a gyermekek, ahol ki-ki megtalálhatja a neki leginkább megfelelő területet, amelyben elmélyülhet, s amelyben örömet leli, ahol képességeinek megfelelő programokat talál.

Összegzés

Összefoglalva elmondható, hogy a kisebbségi diákok körében, a tehetségek kibontakozásának segítése számos tényező függvénye. Így a támogató családi, iskolai környezet, a segítő pedagógiai szemlélet, pozitív visszajelzések nyújtása, az énkép, az önbizalom erősítése, a sokféle tevékenységi forma biztosítása, továbbá az intelligencia valamennyi dimenziójának erősítése, mind hozzájárulhat ahhoz, hogy képességeik megfelelő módon fejlődjenek, megerősödjenek.

OPPORTUNITIES OF TALENT DEVELOPMENT AMONG MINORITY STUDENTS

Development of talented children is one of the most important tasks of the educational science. Supportive environment, school and educators can help them increase. There are especially significant role of individual motivation and resilience to reach success in learning process among talented, minority pupils. Our study would like to point out that gift can show itself in any field, every human – among minority pupils – are talented in a special area.

Keywords: *talent, role of education, resilience, theory of multiply intelligency*

MAJOROSI ANNA-MÜLLER VANESSA-VINCZE VIKTÓRIA

**GAMIFIKÁCIÓ CÉGEKNÉL ÉS AZ ISKOLÁBAN, MINT AZ ELÉGEDETTSÉG
FOKOZÁSÁNAK ESZKÖZE**

Bevezetés

A Kodolányi János Főiskola andragógusai 2015 őszén egy új tantárgy, a Tehetségmenedzsment kapcsán reflektálták az eddigi tanulmányaik alatt elsajátított tanuláselméleti és didaktikai modelleket az egyéni tehetségek fejlesztésének és a munkahelyi elvárások tükrében. A téma tárgyalása közben vetődött fel a gamifikáció, a probléma-alapú tanulás és a game-based learning gyakorlati alkalmazása offline és online környezetekben. Jelen írásunkban felvetünk néhány problémát, amelyekre a magyarországi oktatásnak hamarosan széles körben valamilyen módon reagálnia kell, mert ellenkező esetben generációk fogják a közoktatást az életidőt értelmetlenül fogyasztó ballasztok közé sorolni, illetve a felsőoktatást kreativitásuk és szabadságuk megnyirbálójaként emlegetni.

A gamifikáció fogalma

A gamifikáció és a játékalapú tanulás nem csodaszerek és nem újabb eljárások, amelyek minden eddigi módszert felülírnak. Mindkét fogalom a technológiai fejlődéssel együtt járó életmódbeli változások megfigyeléseiből vált az új évezredben motivációs technikává illetve tanulási stratégiává.

A gamifikáció alatt azt a folyamatot értjük, amely során a játékokban meglévő pszichológiailag motiváló mechanizmusokat és elemeket hagyományosan nem játékos környezetbe helyezzük, ezzel elősegítve az eredeti folyamatok sikerességének, és hatékonyságának növelését. Újszerűségét az jelzi legjobban, hogy a gamifikation magyar megfelelőjéről még nincsen konszenzus, így angol megnevezése is használatos a magyar szakmai párbeszédben. A digital game-based learning, azaz digitális játék alapú tanulás, nem

a játékok felhasználását jelenti az oktatásban, mint például a táblajátékok használata a KIP módszerben vagy a nyelvi játékok a kommunikatív nyelvvoktatásban hanem:

„A 'digitális játék' elnevezés magában foglalja a számítógépes és videojátékokat és az összes mobil eszközön játszható játékot. Ennek magyarázata, hogy bár az elnevezések különböző platformokat jelölnek, játékmechanikai szempontból nincs köztük különbség. A játékmechanika a játékelemekkel való interakciót jelenti, vagyis a játékos és a játék közötti kapcsolatot, a kihívásokat és feladatmegoldásokat, és a játékosnak a grafikai megjelenítéshez való érzelmi viszonyulását (*Egenfeldt-Nielsen, Smith és Tosca, 2008*). A digitális játékok pedagógiai jelentősége abban áll, hogy több tevékenységet kombinálnak egy időben, stratégiákat kell felállítani a célok eléréséhez, a tevékenységek következményekkel járnak (például győzelem és vereség) és megteremtik a korlátozó környezetet (például veszélyek által). Továbbá biztosítják a jutalmazást és büntetést (például extra mozgás, lépéskör elvesztése), versenyszituációkat teremtenek (a mesterséges intelligencia vagy más játékosok elleni versengés), lineáris célstruktúrájuk van, a kontextus lehet a valóság és a fantázia is, és végül céljuk a játékoság feltételeinek megteremtése (*O'Neil, Wainess és Baker, 2005*). A digitális játék-alapú tanulás egy olyan tanítási-tanulási forma, ami gazdag játékkörnyezettel és multimédiás elemekkel (vagyis számos érzékszervre hatva) segíti a hatékony tanulást, biztosítja a motivációt és fokozza a tanulás élményét. Fő jellemzői: magyarázatok helyett a játékbeli tevékenységek által tanít, és a komplex, nehéz folyamatokat is játékosan, szórakoztatóan tudja tálni, miközben kielégíti a tanuló igényeit, fejleszti a képességeit és formálja a világról alkotott nézeteit, gondolkodását.” (*Debreczeni D., 2014*)

Alapvetően mindkét folyamat a flow élményre épít, amelynek lényege abban rejlik, hogy az adott tevékenységben annyira feloldódunk, és olyan élményben van részünk, hogy a tevékenységet pusztán önmagáért a cselekvésért végezzük. (Csíkszentmihályi M., 1997). A játékköröm érzete megegyezik a Csíkszentmihályi Mihály által ismertetett Flow élménnyel. Csíkszentmihályi szerint a tehetség kibontakozásának, és ezzel együtt a sikeres felnőtté válásnak elengedhetetlen elemei a veleszületett tudás, a támogató család, megfelelő oktatási intézmény, és külön kiemeli a végzett tevékenység motivációs erejét, tehát az adott munka közbeni flow-élmény megélését (*Csíkszentmihályi M., 2010*). Annak ellenére, hogy a játék már a korai gyermekkorban előidézője a flow állapotnak, más, sokkal összetettebb

funkciókkal is rendelkezik. „A játéknak nagy szerepe van az értelmi, a szociális, érzelmi, nyelvi képességek fejlődésében. Lehetővé teszi felnőtt és gyermek számára egyaránt az ismeretek megszerzését, ami tulajdonképpen tanulás.” (*Patakfalvi A., 2009*), így annak érdekében, hogy a kognitív képességek továbbra (a tanulás alatt) is a játék során tapasztalható ütemben fejlődjenek, szükség van az élvezeti hatást kiváltó mechanizmusok megtartására, adaptálására, azaz a következő alapvető játékelemek beépítésére az oktatásba:

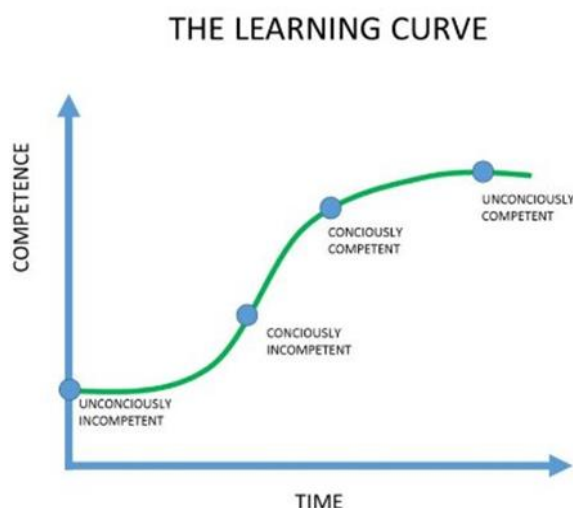
- Szabályok felállítása
- Cselekvési és döntéshozatali szabadság (a szabályok betartása mellett)
- Rövid-, közép-, és hosszú távú célok kitűzése, és megvalósítása
- Versengés és/vagy együttműködés
- Jutalmazás

Érdekes módon, ugyanezen elemek beépítése cégek ösztönző rendszerébe, hozzájárul a dolgozók munkahelyi elégedettségének növekedéséhez. Kutatások azt igazolták, hogy a munkahelyeken a pénzügyi ösztönzés felett áll a belső elégedettség, a szociális támogatás és a közösségépítés is (*Paraszt I., 2008*). A technológia fejlődésének és az üzleti verseny felerősödésének hatására innovatív cégek és vezetőik integrálták működésükbe a játékszerű gondolkodást, melyet legelőször a fiatal munkavállalók fogadtak lelkesen. Ők azok, akik már „másképp vannak bekötve”, ők az Y generáció. E nemzedék tagjai a fiatal felnőttek, és a felsőoktatásban résztvevő hallgatók (az 1980-as és 1995-ös évek közötti intervallumban születettek). Az Y generáció szülei, akik az X generáció tagjaként születtek, közös jellemzője, hogy fiatalkorukat (és pályaválasztásukat) a relatív béke- és jólét korszakában töltötték (kb. 2001-ig). Ennek a körülménynek köszönhetően, Y generációs gyermekeiket már a pályaválasztás teljes szabadságának jegyében nevelték fel, ami önbizalmat, kreativitást és önállóságot eredményezett (*Dósa I., 2014*). Születésükkel, és gyermekkorukkal egy időben forradalmasodott a digitális-kultúra, együtt nőttek fel az internet fejlődésével, ami új horizontokat nyitott érdeklődésüknek, más alapokra helyezve kapcsolataikat, és kommunikációs szokásaikat.

Az y generáció új típusú elvárásai a munkahellyel kapcsolatban

Ezek alapján láthatjuk, hogy a jelen fiatal és jövő munkavállalói már más jellemzőkkel rendelkeznek, mint elődeik. A korábbi nemzedékektől elérő életmóddal, attitűddel és szemlélettel rendelkeznek. Ami azt jelenti, hogy a korosztály gyorsabban, és szimultán módon veszi fel, majd ad visszacsatolást az őket érő ingerekre, információkra, figyelmüket képesek megosztani (multi-taskingolni). Más aspektusból tekintenek önmagukra, ha munkáról van szó, gyakran a munkát „játékként”, munkatársaikat „barátokként” azonosítják (Perensky M., 2013). Így jutottunk el a netgenerációk leglényegesebb jellemzőjéhez (már ha homogénnek tekintjük a korosztályt), az új motivációs tényezőkhöz: ezen generáció tagjainak szükségük van látványelemekre, izgalomra, rövid, közép és hosszú távú célokra, hogy optimális terhelés mellett fejlődjenek. Az egyre nehezebb kihívások teljesíthetősége a sikerélmény megélésén keresztül valósulhat csak meg. Ezt a tendenciát az ún. „tanulási görbén” (learning curve) figyelhetjük meg (1. ábra).

1. ábra: Tanulási görbe

Forrás: https://media.licdn.com/mpr/mpr/shrinknp_400_400/p/2/005/07a/3ab/2779bf3.jpg

Ahhoz azonban, hogy az egyén motivált maradjon a görbe vonalának minden szakaszán, az elért célt minden esetben azonnali visszacsatolás kell, hogy kövessen, pozitív teljesítmény esetében jutalmazással (Fromman R., 2014).

A közösségfejlesztés új útjai

Mindamellett, hogy a tanulás hatékonyabb és gyorsabb folyamattá válik a felsorolt mechanizmusok alkalmazásával, segít, hogy a gyermekek biztonság- és szabadságérzete az iskolai feladatok teljesítése során se essen vissza.

Fontos megjegyezni, hogy a digitális kultúrában szocializálódott generációnak a gamifikáció eszköztára nem idegen. Idejük nagy részét a virtuális térben töltik, felnőtt korukra, több ingerre és izgalomra lesz szükség ahhoz, hogy megosztott figyelmüket lekössék a munkahelyi feladatok, a monoton tevékenységeket nehezen tűrik. A most felnövekvő generáció tagjait a következők jellemzik mind tanulóként, mind pedig munkavállalóként:

- a nyerési lehetőség hiánya demotiválja őket,
- felismerhető győzelmet szeretnének,
- elengedhetetlen számukra az érthető szabályok ismerete,
- megosztott figyelemmel rendelkeznek és
- nem kedvelik a monoton és kihívást nem jelentő tevékenységeket.

Ezekre az elvárásokra valamilyen módon reagálni kell mind az oktatásban, mind a munkahelyeken. Jutalmazásra, stimulációra, és azonnali visszajelzésre van szükség. A munkahelyi és iskolai repetitív feladatok nem járnak azonnali visszacsatolással, nem keltik fel az érdeklődést, és a szabályok sem mindig egyértelműek. A hibákért büntetés jár, és nem kapunk bónusz életet, hogy újból nekiindulhassunk a feladatnak, így ha a munka jellegét nem is, de legalább a beágyazottságát meg szükséges változtatni.

Mit ad(hat) a gamifikáció a munka világában?

- egy közös célt,
- útjelzőket a cél felé (pl. szintek),
- a haladás állandó megerősítését (pl. pontok)
- közösségi megerősítést,
- kihívást,
- a nehézség ésszerű fokozódásának megélését,
- mellékkihívásokat és különböző élményeket az érdeklődés fenntartására.

A gamifikáció megoldást jelenthet a Y generációhoz tartozó munkavállalók megtartására, akik már életüket nem egy vagy két munkahelyen szeretnék letölteni, hanem folyamatosan kihívásokat keresnek. Ha a játékok világából közkedvelt elemeket helyezünk a vállalati szférába, a kényszer és az unalom helyett kihívással és izgalommal találkozhatunk. A

vállalatok kettős céllal rendelkeznek: a vásárlóik elköteleződését szeretnék megerősíteni és a dolgozóik hatékonyságát szeretnék növelni. A gamifikáció-típusú munkavégzés során a felmerülő nehézségeket nem problémaként, hanem kihívásként élik meg a dolgozók.

A hűségprogramokban nem ismeretlen a játékos elemek használata. Számos repülőgép társaságnál találkozhatunk olyan programokkal, amely a törzs utasoknak kínál kedvezményeket. A leutazott kilométerek után pontok járnak, és ezzel arany, ezüst, vagy bronz szintre léphetnek. Vagy sokan szorgalmasan gyűjtik pontjaikat a benzinkutaknál vagy boltokban esetleg gyermekeik számára a különböző matricákat. A világ változik, és a játékoság ennek a változásnak az egyik jellemzője.

Ezen logika mentén a gamifikáció része a „*digital game-based learning*”, amely elvezet bennünket az online szerepjátékokhoz. Ezek a játékok a játékosok személyiségére, kompetenciára és emberi kapcsolataira is kihatással vannak. Izgalmas kérdésként felmerül, hogy melyik játék milyen motivációt aktivál? Milyen kompetenciákat fejleszt? Milyen képességekkel ruházza fel felhasználóját?

Fontos konstatálni, hogy átlag felhasználók már nem a 13-30 év közötti férfiak. A 15-40 év közötti női társadalom is résztvevője sokszereplős online játékoknak. Elsősorban angol nyelven találunk ilyen tartalmakat az interneten, ebből egyenesen következik, hogy a nyelvi képesség fejlődik. A gyors döntések meghozatala a stratégiai gondolkodást fejleszti, többszereplős játék révén a kooperációs és szociális érzékenység is gazdagodik. Feladatokat kell megoldani, elengedhetetlen hozzájuk használni a problémamegoldást és kommunikációt is egyaránt.

Gamifikáció kihívásai az oktatási rendszerben

Az oktatás és foglalkoztatás a Motiváció 3.0 jegyében átalakításra szorul. A netgeneráció új nyelvezettel, új motivációs struktúrával rendelkezik. Megváltozott a figyelem kultúrája, gyökeresen másképp fogadják be az információkat, és közlik őket. A gamifikációra inkább egy hatékony eszközként kell gondolni, és nem pedig szórakozásként tekinteni. A célja az, hogy az általános napi tevékenységeket – lehet ez tanulás vagy munka – élménnyé tegyék, amely szórakoztat és motivál. Nem megoldás, ha minden teendőkre játékokat készítünk, inkább a játékok mechanizmusainak szakszerű és tudatos alkalmazása lenne a feladat. Eredményként hatékonyabb tevékenységet és jobb közérzetet kapunk. Természetesen felmerül az a kérdés, hogy lehet-e/kell-e kizárólag „just for fun” szemlélettel élni. Valószínűleg nem, de az sem szükségszerű, hogy a munka és a tanulás szó hallatán kizárólag

a kötelesség és a nehézség szavak jussanak eszünkbe. Azaz, hogy más nemzedék került a munkaerő piacra, és új tanulók ülnek a régi iskolapadokban – lépést tud-e tartani az intézményi keretrendszer?

Az Y generációt követi az 1996. után született nemzedék, a Z generáció, akik jelen vannak az oktatás mindhárom szintjén. Ők azok, akik beleszülettek az online világba. Náluk már a korai szocializáció időszakát befolyásolja az információs technológia, és nagyban meghatározza a fogyasztói társadalom hatása. Alapvető tudásvággyal és már meglévő (szerteágazó, de felületes) ismeretekkel kezdik meg általános iskolai tanulmányaikat. Azért speciális az ő helyzetük mind pszichológiai, mind pedagógiai, mind szociológiai értelemben, mert két párhuzamos világban élnek egyszerre (valószínűleg az sem véletlen, hogy a kortárs ifjúsági irodalomban számtalan párhuzamos világokra épülő művet találunk). Párhuzamosan létezik körülöttük egy online világ, a maga kommunikációs, információs, kereskedelmi, stb. rendszerével, és a valós, 'offline' világ, a hagyományos, kézzelfogható szolgáltatásaival (Tari, A., 2010).

A magyar közoktatásban még kevésbé van jelen a digitális játékalapú tanulás, de az informális tanulásban már itthon is kiemelkedő szerepet játszik. Az okoseszközökre letölthető applikációk között egyre nagyobb teret hódítanak a kreatív, készségfejlesztő alkalmazások, mint például az idegen nyelvtanulásban, és az anyanyelv gondozásában hatékony szókincsfejlesztők, a térlátást segítő, matematikai logikára fókuszáló játékok.

Számos országban használják már a digitális eszközöket oktatási céllal, többek között az Egyesült Államokban, Dániában, vagy Törökországban. Intézményi keretek között azonban a legkiemelkedőbb példa a DGBL módszer használatára a Hollandiában működő, úgy nevezett „Steve Jobs- iskolák”, ahol a diákok korunk igényeink megfelelő készségeket és képességeket sajátítanak el egyetlen eszköz, az azonos operációs rendszerrel működő táblagépek segítségével (melyek beszerzéséhez igény esetén az állam támogatást nyújt). Az eszközön hozzáférnek a tankönyvekhez, az azokhoz tartozó, személyre szabott feladatokkal, és az esedékes számadásokra is online kerül sor. Továbbá kihasználva a különböző kommunikációs funkciókat, tarthatják a kapcsolatot egymással, az együttműködést igénylő munkafolyamatok alatt. Mindez lehetővé teszi, hogy a tanulók mindössze napi 2-3 órát töltsenek az iskola épületében, és esetleges távolmaradásuk sem okoz gondot a tananyag elsajátításában. Az új rendszerben is szükség van az oktatók munkájára, azonban már nem tanári, hanem mentori jelenlétük a mérvadó (Sváb Á., 2013).

A gamifikáció és a (digitális) játékalapú tanulás magyarországi úttörője, Prievara Tibor, aki egy budapesti gimnázium angol tanáraként szembesült a diákok új tanulási igényeivel. Módszere első sorban a nyelvoktatásban hódít teret, ötvözve a belső motiváció elemeit a videó játékok eszköztárával. Innovációjával több pedagógiai problémát kíván megoldani: például a teljesítményszorongás feloldását vagy a diákok tanulási igényeinek differenciálódását. A gamifikáción belül is a már említett (digitális) játékalapú tanulás áll a középpontban: a videó játékokhoz hasonlóan egymásra épülő szintek építik fel a tanmenetet, ahol pontgyűjtéssel határozhatók meg az egyes mérföldkövek. Az élményszerűség motivációs erejét kihasználva a program további szabadságfokokat biztosít. Így a diákok önállóan határozhatják meg iskolai előmenetelük ütemét: a tanulók részt vesznek a dolgozatok összeállításában (globális rálátással a tananyagra, és az azon belüli téma-prioritásra); ezzel együtt pedig következmény (azaz büntetés) nélkül hibázhatnak, amennyiben a tanév folyamán korrigálják azokat.

Ahhoz, hogy a javítási lehetőséggel még az általában magas pontszámokat szerzők is éljenek, egy plenáris táblázat (ranglista) teremti meg a versenyhelyzetből származó belső motivációt. A módszer korszerűségét tovább fokozza, hogy az aktuális (illetve későbbi munkahelyi) elvárásoknak megfelelően projekteken dolgoznak a tanulók (gyakran internet segítségével), aminek köszönhetően megismerik az együttműködés, a szerepvállalás, és a határidőhöz kötött teljesítmény fogalmát.

Mindezek alapján a pedagógus egyéni portfóliót állít össze a diákok kompetenciájáról, és azok hatásfokáról az egyes fázisokban. A végső értékelést azonban mindenki számára érthető módon, a pontrendszer határozza meg (*Prievara T., 2009*).

Összegzés

Mindannyian látjuk és tapasztaljuk a jelenlegi és a tíz-tizenöt évvel ezelőtt végzett hallgatók és középiskolások tanulási szokásai és motivációs stratégiái közötti különbségeket. Az általunk megélt negatív tapasztalatokról panaszkodhatunk egymásnak és ostorozhatjuk a képzések résztvevőit. Ehelyett azonban célravezetőbb lenne, ha újragondolnánk a tanulásról és a tudásról alkotott elképzeléseinket az új diákgenerációk életvilágának jobb megismeréséből kiindulva.

A tanulás újra igazi örömforrássá válhat, hiszen a tanulók/hallgatók sok esetben szinte észre sem veszik, hogy tanulnak, ha mi oktatók/tanárok el tudjuk hinni, hogy a tanulás egy valódi konstruktív folyamat. Reméljük, hogy a cikkben említett néhány apró trükk, módszertani fogás is segítheti az olvasót, saját pedagógusi kabátjának újragombolásában.

'GAMIFICATION' AS A TOOL TO INCREASE THE LEVEL OF SATISFACTION IN THE SCHOOL AND ENTREPRISES

Current labour market should be aware of the fact that a completely new generation is appearing on the horizon. The members of Y and Z generations possess a specific lifestyle, employee morale, and a brand new motivational stance both in education and work. This 'digital generation' demands to be considered as a better appreciated resource of labour force, than ever before. Gamification tries to provide some answers to the questions of engaging attention or under motivation using the concept of digital games. The adaption of online game's virtual mechanisms triggers the so called 'Flow experience' of satisfactory from early ages. This study reflects to the most effective elements of game-based learning and gamification, regarding to the participants' idiosyncrasy on both fields of education and labour

Key words: Gamification-labour market-Flow experiences-digital generation

BUTOR KLÁRA

INTÉZMÉNYI SPORT STRATÉGIA ÉS HALLGATÓI JÓL - LÉT PROGRAM A KODOLÁNYI JÁNOS FŐISKOLA PIQ&LEAD KÉPZÉSI MODELLJÉBEN

Bevezetés

A testkultúra nem egy fellángolás a sportolás iránt, hanem személyiségből fakadó természetes igény, egy tanult és tudatos életstílus. Az Egészségügyi Világszervezet, a WHO már évtizedekkel (*Ottawai Charta, 1986*) ezelőtt kezdeményezte a pozitív egészség meghatározáson alapuló egészségfejlesztési gyakorlatok kialakítását és elterjesztését. Az Ottawai Charta szerint az egészségfejlesztés az a folyamat, amely képessé teszi az embereket arra, hogy felügyeljék és javítsák a saját egészségüket. E felfogás szerint az egészségfejlesztés nem csupán az egészségügy feladata, hanem átfogó társadalmi és politikai tevékenység, amely magában foglalja az egyének ismereteinek és készségeinek fejlesztését, a közösségek aktív részvételét, valamint az egészséges, illetve egészséget támogató környezet kialakítására irányuló társadalmi, jogszabályi és gazdasági háttérfeltételek biztosítását, kialakítását (*WHO-Ottawai Charta, 1986*). A WHO egyik alapidokumentuma szerint: „az egészség nem pusztán a betegségek hiányát, hanem az egyén teljes testi, lelki, szellemi és szociális jól – létét jelenti (WHO 1946). A WHO szerint továbbá az egészségfejlesztés fő színterei az iskola, a munkahely, a kórház és a település. Egyre nagyobb teret kap iskolai szintén az egészségfejlesztés, minden iskolatípus tanrendjébe be kell épülnie. Az iskola aktívan tudja fejleszteni az egészséget, így olyan élettérre kell válnia, ami lehetővé teszi az egészséges életvezetés kialakítását. Mindehhez elengedhetetlen a pozitív élmények megszerzése, a cselekvőképesség kialakítása. Az iskolában nem csak a szakképzett egészségtan-tanárok feladata az egészségfejlesztés, hanem az iskola összes pedagógusa jelentősen hozzájárulhat annak megvalósulásához (*Szarvasné-Benkő, 2006, 2.o*). Az előbbiekből következően nem is kérdés, hogy ma már a felsőoktatás a lakosság egészségi állapotának fenntartható módon történő javításában kiemelt jelentőségű szektor, mivel az értelmiségnek felelőssége és egyben fontos feladata is a saját egészségtudatos életvitelével való példamutatás. Jelen tanulmány a

Kodolányi János Főiskolán a hallgatók körében végzett kérdőíves felmérés eredményein keresztül mutatja be a főiskola egészségfejlesztő programját, amely részét képezi a PIQ & Lead modelljének². A PIQ&Lead képzési modell lehetővé teszi, hogy főiskolánkon kiemelten foglalkozzunk hallgatóink mentális és fizikai egészségével. Fő törekvésünk, hogy főiskolánk olyan létté váljon, amely lehetővé teszi az egészséges életvezetés kialakítását. A jövő társadalmát formáló értelmiségnek fontos feladata saját egészségtudatos életvitelével való példamutatás, ezért kutatásokkal, mérésekkel, a hallgatókkal való közös konzultációkkal alakítjuk jól – léti stratégiánkat.

A Kodolányi János Főiskola PIQ & Lead programjának szerepe az egészségfejlesztésben

Ahogy arról már a bevezetőben is szó volt, egy felsőoktatási intézménynek kiemelt figyelmet kell fordítania a jövő társadalmát alakító értelmiség képzésében és az egész intézmény kultúrájában, az egészséget, az életminőséget javító programok beépítésére. Az egészségfejlesztésnek képzési célként és tartalomként is hangsúlyosan kell megjelennie az oktatásban. A PIQ&Lead modell olyan egészségfejlesztési koncepciót tartalmaz, amely a tudatos egészségmagatartást támogató intézményi környezet és szervezeti szemlélet elveit, kultúráját, és gyakorlati megvalósítását irányozza elő. Aktívan foglalkozik a hallgatók egészségének és jóllétének előmozdításával, részben a versenyképesség javítása miatt, valamint a pozitív egészségkultúra és életvezetési szokások kialakítása érdekében.

A program egyik legfontosabb alapelve, hogy az egészségfejlesztési beavatkozások és szolgáltatások feleljenek meg főiskolai közösségünk szükségleteinek, elvárásainak, értékrendjének. Célunk, hogy a hallgatók a gyakorlatban is megismerkedjenek a kulturális és sportaktivitások lehető legtöbb területével, annak érdekében, hogy a kulturális fogyasztás és a sport, életükben igénnyé, az értelmiségi életforma részévé váljon megőrizve ezzel fizikai és

²Egy közel nyolc éves fejlesztés eredménye az a képzési modell, amelynek egyes elemei a nemzetközileg sikeres elit-egyetemek tapasztalataira épülnek a Kodolányi János Főiskolán és szeptembertől már minden hallgató élvezheti előnyét. A PIQ & Lead™ felsőoktatási képzési modellnek köszönhetően a Kodolányin végzettek felkészült munkavállalóként jelenhetnek meg hazánk, Európa és a világ munkaerőpiacán. A magyar felsőoktatásban első és egyetlen intézményként a Kodolányi János Főiskola PIQ & Lead™ módszere a Magyar Termék Nagydíj után az Európai Minőségügyi Szervezet "Minőség-Innováció 2014" díját is elnyerte.<http://www.kodolanyi.hu/felveteli/miert/piqandlead>

mentális egészségüket. Az alapelvek és célok megvalósítása érdekében a modell tartalmazza a fizikai és kulturális egészségfejlesztés című tantárgyat.

A Kodolányi János Főiskola PIQ&Lead modellje alapján a fizikai és mentális egészség program működésében az alábbi egységek vesznek részt:

- Kodolányi János Főiskola Szenátusa (modell elfogadás, szabályzatok)
- Kulturális, kommunikáció és médiatudományi intézet (stratégiai kérdések)
- Kulturális tanulmányok intézeti tanszék (fizikai és kulturális egészségfejlesztés és jól-lét tantárgy, élsportolói mentor csoport)
- Sportiroda (minőségi szabadidő sportfoglalkozások szervezése, sportversenyek rendezése, kapcsolattartás az Egyetemi és Főiskolai Sportszövetséggel, élsportoló hallgatók versenyeztetése)
- Kodolányi János Főiskola Kulturális és Sport Egyesület (szakosztályok, versenyrendezés)
- Hallgatói Önkormányzat (hallgatói igények összegyűjtése, programszervezés)

A tanév során főiskolánk minden hallgatójának biztosítanunk kell a szabadidő- és versenysport lehetőségét. A jelenlegi szervezeti formában három területen tudják aktivizálni magukat hallgatóink: tanórai testnevelés, minőségi szabadidő, élsportolói csoport.

Az oktatási feladatokat a fizikai és kulturális egészségfejlesztés és jól-lét tantárgy keretében teljesítjük. A hallgatóknak hat féléven keresztül heti egy sportaktivitáson kötelező részt venniük. A tanrend keretében minden félévben választhatnak a különböző sportaktivitások közül (félévente akár más – más aktivitást). Leggyakrabban szereplő és kedvelt aktivitások: általános kondicionálás, speciális női alakformálás, aerobics, jóga, jazztánc, kettlebell, labdarúgás.

A résztvevő hallgatók az öt kreditet az utolsó félév teljesítése után kapják meg. A PIQ&Lead modell mentorálási és tanácsadási programja keretében kidolgozásra került az „élsportolóbarát főiskola program”. Szükség volt az élsportolói mentor csoport kialakítására, hiszen több kiváló sportoló folytatja nálunk tanulmányait. Célunk, hogy a sport és a felsőoktatási karrier összehangolás révén, a sportolók jelentős eredményeket, sikereket érjenek el a főiskolai és a sportszektorban egyaránt.

A közösségfejlesztés új útjai

A hallgatók élsportolói kategóriába sorolását és nyilvántartásba vételét, az érintett szövetségekkel egyetértésben évente felülvizsgáljuk.

Főiskolánk lehetőséget biztosít arra, hogy az élsportolók kedvezményes tanulmányi rendben végezzék tanulmányaikat. A tanszékvezető, a sportoló és az edző közösen alakítják ki a félév rendjét, beosztják a tantárgyakat a táv – illetve nappali képzés tükrében. Az oktatóink figyelembe veszik, hogy a versenyrendszer, az edzések és az iskola látogatása nem mindig illeszthető egymáshoz konfliktusmentesen, így személyre szabott feladatokkal látják el élsportoló hallgatóinkat.

Ezzel formálisan is megkezdődött élsportoló hallgatóink támogatása főiskolánkon. A programban fontos szerepet játszik az edzés és a tanulmányi kötelezettségek összehangolása, valamint kiemelt feladat az élsportolók bevonása a főiskola sportos közéletébe is.

Jelenleg is hallgatónk többek között, Szabó Laura magyar bajnok párbajtőröző, Erdély Csanád válogatott jégkorongozó. Az előző tanévben végzett nálunk Csabai Dóra vízilabdázó olimpikon, Gömbös László világbajnok kick-box versenyző, két éve Kovács Sarolta olimpikon öttusázó, korábban szerzett diplomát női és férfi válogatott kézilabdázók sora, így Kenyeres Fanni, Siti Beáta, Virincsik Anasztázia, Kotormán Attila is.

A mentorprogram részeként az élsportolókhöz főiskolai kapcsolattartót rendeltünk, aki segíti őket az adminisztrációs és tanulmányi kötelezettségek elvégzésében. A mentorok szoros kapcsolatot alakítanak ki az oktatók és a hallgatók közt. Az egyesületekkel és az edzőkkel való szoros együttműködés is a sportoló hallgatók nyugodt felkészülését biztosítja. A minőségi szabadidősport biztosítása a Sportiroda egyik kiemelt feladata. Mivel az elfogadhatóság nélkülözhetetlen előfeltétele a program megvalósításának, vagyis, hogy a hallgatók ténylegesen éljenek a szolgáltatásokkal, ismernünk kell igényeiket, állapotukat.

Első lépésként az ORIGÓ hét keretében felmérjük a hozzánk érkező első éves hallgatók ez irányú jártasságát, kompetenciáját, igényeit. A kapott jelzéseket értékelve, átfogó tervbe illesztjük a szükséges teendőket, színesítjük a már meglévő szolgáltatások körét. Így elérjük, hogy a hallgatók az általuk igényelt szolgáltatásokat nagy számban igénybe is veszik. Valamennyi működési területen a rendszerszintű munkára törekszünk, így biztosítjuk

minimum hat féléven keresztül a választhatóság lehetőségét a szabadidősport területén is. Főiskolai képzésünkben az előadások és szemináriumok mellett fontosnak tartjuk, hogy a rendszeres testmozgás tekintetében hallgatóink napi nyolc órában saját tanulmányi rendjükhöz igazítottan igénybe vehessék kondi- és sport termeinket. Szervezett formában, a tánc kultúrától a labdarúgásig, az aerobictól az asztaliteniszig választhatnak mozgásformát. Kulcsponthoz tartozik, hogy a minőségi szabadidő keretében történő programok közül: az evezést, falmászást, úszást, a megfelelő táplálkozási szokásokkal foglalkozó előadások, konzultációk lebonyolítását.

Minden hónapban az évszaknak megfelelő szabadidős rekreációs foglalkozások szervezésével nyújtunk további lehetőséget az egészséges életmód kialakításának gyakorlására: kerékpártúrák, természetjárás, sí tábor, evezős túrák. Egészség- és sportnapok színesítik még a programot. A hallgatói sport közösségfejlesztő, közösségépítő szerepére különösen igaz az a mondás, hogy „a kultúra teremt közösséget és a közösség teremt kultúrát”, amit mi főiskolánkon mindig követendőnek tartunk. A főiskola a formális képzés mellett a beiratkozott, jellemzően 18 – 25 éves fiatalok számára azt a közeget jelenti, ahol egész életükre kihatóan éveken át szocializálódnak, fejlődnek. Ez nagy hatással van szokásaikra, életvitelükre, attitűdjeikre, értékrendjükre mind későbbi családjuk, mind munkahelyi életük szempontjából. Emellett kellő hangsúlyt kell kapnia annak a problémának is, hogy a hallgatók igen jelentős része ekkor kerül ki először a családi környezetből, ekkor kell először önálló életvitelt kialakítania. Mindezek miatt számos olyan, egyenként is súlyos hatás éri egyszerre, amely jelentős stressz terhelést is jelent. Modellünkben, egészségfejlesztési programunkban fontosnak tartottuk megvalósítani a hallgatói tanácsadás intézményesítését is, a hallgatók stressz kockázati tényezőinek csökkentését, szolgáltatásaink révén.

Hallgatói tanácsadói programunk rendkívül szerteágazó, a hallgatók legkülönbözőbb problémáinak és szükségleteinek megfelelően:

- életvezetési, stressz kezelési tanácsadás, konfliktuskezelés
- karrier tanácsadás
- tanulási képességek és tanulásmódszertan fejlesztése
- MENTOR program

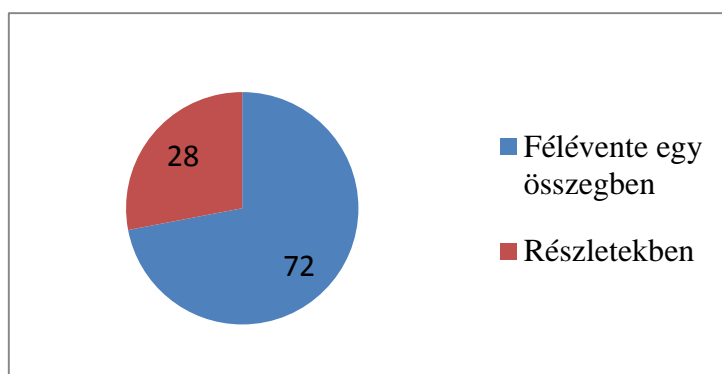
A felsőoktatásban tanuló hallgatók és diákok összetétele, képességeinek szintje, társadalmi háttere, motivációja megváltozott. A különböző tanulói csoportok egyedi, perszonalizált

bánásmódot igényelnek. Ennek az igénynek megfelelően alakította ki a főiskola mentori tanári rendszerét. A Kodolányi János Főiskola a minőség nézőpontjából indul ki, amely a dinamikus minőség megfogalmazásával az oktatás személyiség- és szemléletformáló szerepét hangsúlyozza. A mentorálás nézőpontjában e felfogás alapján a humán fejlesztés a hallgató személyiségének az átalakítása egy új minőségű világlátás és társadalom felfogás kialakítása áll. A teljes rendszer megközelítése céljából, lényeges területeteken felmértük a mentorprogram keretében hallgatóink véleményét, amely a további beavatkozások, egészség- és jól-lét fejlesztés és az ehhez kapcsolódó tanácsadás alapja lehet.

Empirikus kutatás a kodolányis hallgatók jól-létével kapcsolatban

A hallgatói visszajelzések az anyagi, a közlekedési, a képzési és személyközi kapcsolatok komplex egészét vázolták. A hallgatók jól-létéhez hozzátartozik anyagi hátterük biztonsága, a tandíjak és diákkölcsönök világa, a szülői támogatás jelentősége. Hallgatóink 72 % -a képes és hajlandó egy összegben befizetni egy-egy félév tandíját. A válaszadók körében nem népszerű a diákhitel, 36%-uk vállalkozott vagy kényszerült az eladósodásra (lásd: 1.2. ábra).

1.Ábra: A tandíj fizetésének módja, (%)

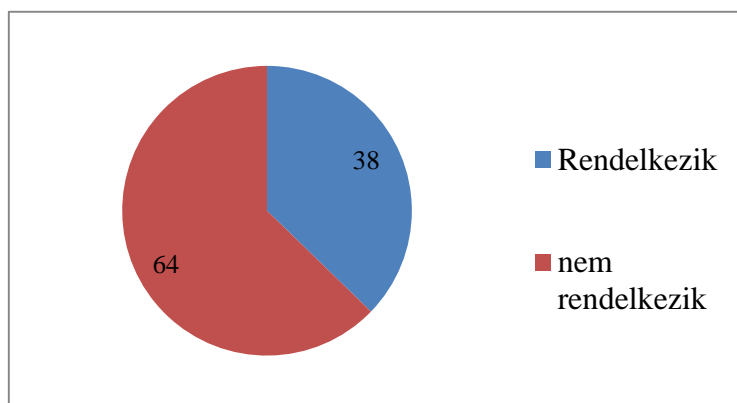

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

Ennek ellenére a diákhittel rendelkezők aránya a megkérdezettek körében nem elhanyagolható mértékű. A megkérdezett diákok közel harmadának (36%) volt diákhitel tartozása. Ami egyben azt is jelenti, hogy ezek a diákok tanulmányaik befejezése után hosszú

évekre adósságba kerülnek, ami vélhetően befolyásolni fogja lehetőségeiket az önálló életük megteremtésében.

2.Ábra: Diákhitellel rendelkezők aránya, (%)

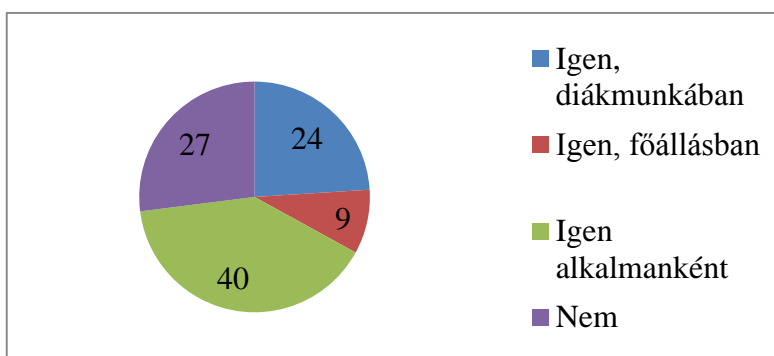

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A válaszadók kevesebb, mint egyharmada engedheti meg magának, hogy tanulmányai mellett nem vállal munkát. Csak néhányan rendelkeznek főállású munkaviszonnyal, legtöbben (a válaszadók több mint fele (elsősorban alkalmi, másodsorban diákmunkával egészíti ki tanulmányai finanszírozását (lásd: 3. ábra).

3.Ábra: Dolgozik-e hogy tudja finanszírozni a tanulmányait

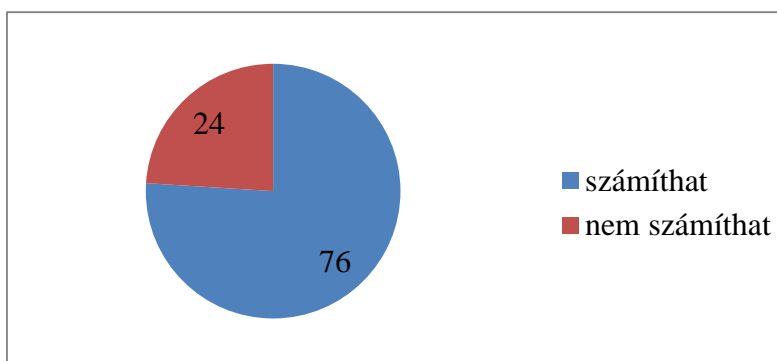
A közösségfejlesztés új útjai

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A mérés azt mutatja, hogy még a jelentős munkavállalási hajlandóság mellett is meghatározó a szülői, rokoni támogatás, amelyre a válaszadók túlnyomó többsége számíthat (lásd: 4. ábra).

4.Ábra: Családi támogatásban részesülők/nem részesülők aránya, (%)

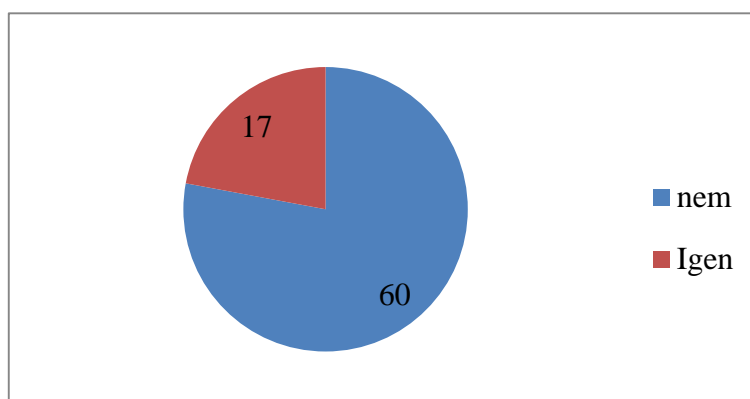

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

Egészség, jól-lét, iskolába járás

Az egészség és jól-lét tanácsadás szorosan kapcsolódik az intézmény városi környezeti minőségéhez, ezért a kérdések között foglalkoztunk a közlekedési lehetőségek optimalizálásával, lakhatással, az intézmény külső és belső megjelenésével. A válaszadók háromnegyede számára megoldható az otthonukból a bejárás a főiskolára, így nem szorulnak kollégiumra vagy albérletre. A megkérdezetteknek mindösszesen 17%-ka lakik kollégiumban vagy albérletben, több mint háromnegyedük otthonából jár be a főiskolára (lásd: 5. ábra.), Ami azt is jelenti, hogy a Kodolányi János Főiskola diákjainak jelentős többsége helyi lakos.

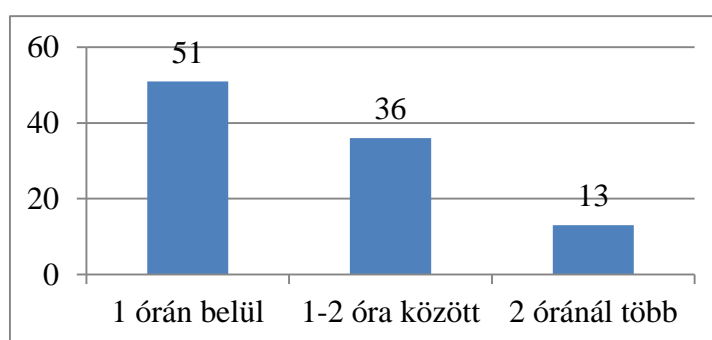
5.Ábra: Kollégiumot igénybevevők aránya (%)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

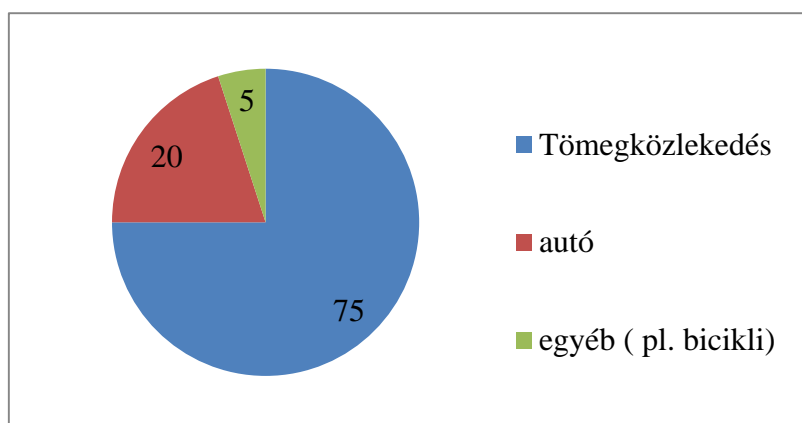
Hallgatóink több mint fele (51%) egy órán belül eljut az intézménybe, de egyharmaduknak (36%) ez akár két óra utazást is jelenthet. A túlnyomó többség a tömegközlekedést használja, mert ez a gyorsabb. A főiskola épülete ebből a szempontból kiváló helyen található, hiszen metróval, villamossal és busszal is megoldható a megközelítése. Ezt maguk a megkérdezett diákok is így látják, hiszen 65%-uk szerint a főiskola megközelíthetősége kedvező, 23%-uk szerint infrastruktúrával jól ellátott városrészben helyezkedik el a campus és csupán 12% vallja, hogy „nem vonzó a környezet”(lásd:6. 7. ábra).

6.Ábra: Napi utazási idő (%)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

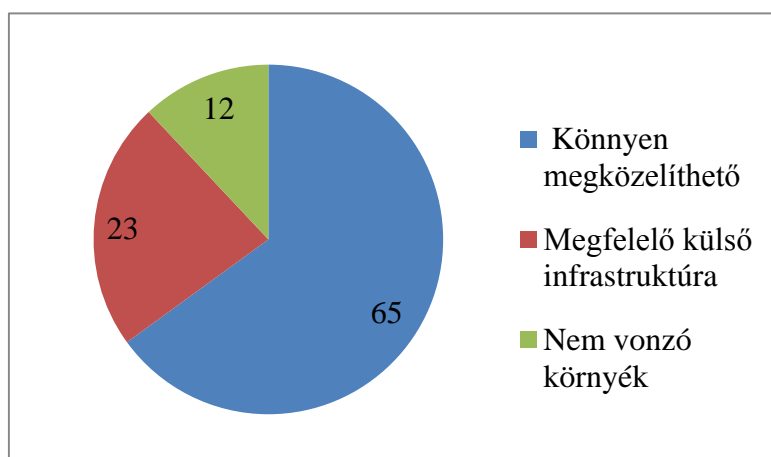
7.Ábra: Bejárás közlekedési eszközök használata szerinti megoszlása

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A megfelelő külső infrastruktúráról már jobban megoszlának a vélemények. Az épület külső megjelenésének megítélése vegyes. Sokan, jellegzetes főiskolai épületnek látják, valamivel többen irodaháznak, de elégedettek modern kinézetével (lásd: 8. 9. ábra).

9.Ábra: A főiskola földrajzi fekvésének megítélése

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

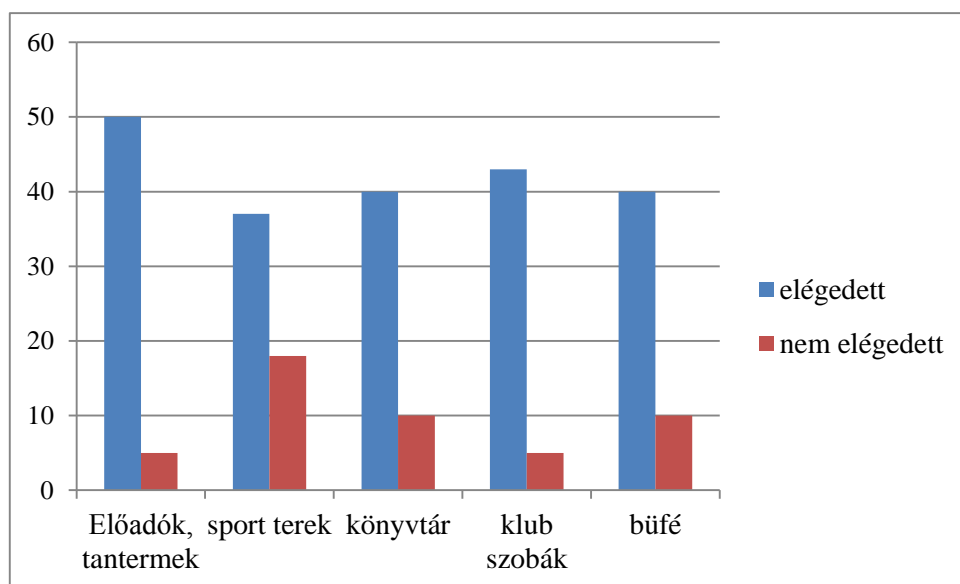
A belső design alapvetően sikeres a túlnyomó többség szerint, modern. A funkcionális terek és lehetőségek megítélése összességében pozitív, a klubszobák és nyitott előadók barátságos

A közösségfejlesztés új útjai

légkörét említik, örülnek a Galéria esztétikus kiállító termének. A megkérdezett diákok túlnyomó többsége (76%) elégedett és megfelelőnek tartja a belső design kialakítását, a közös helységek, illetve a tantermek berendezését, míg 24%-uk vallotta elégedetlenségét ezzel kapcsolatban. A szolgáltatások tekintetében is elégedettség mutatkozik elsősorban az előadók, tantermek, felszereltsége. A sportterek iránti elvárások nagyobbak a lehetőségeknél, ezért ezen a téren van teendő. Problémát jelent, hogy nincs fedett dohányzó rész, a könyvtár pedig lehetne nagyobb (lásd: 11. ábra).

11.Ábra

Az épület belső, funkcionális tereivel való hallgatói elégedettség mértéke, (%)

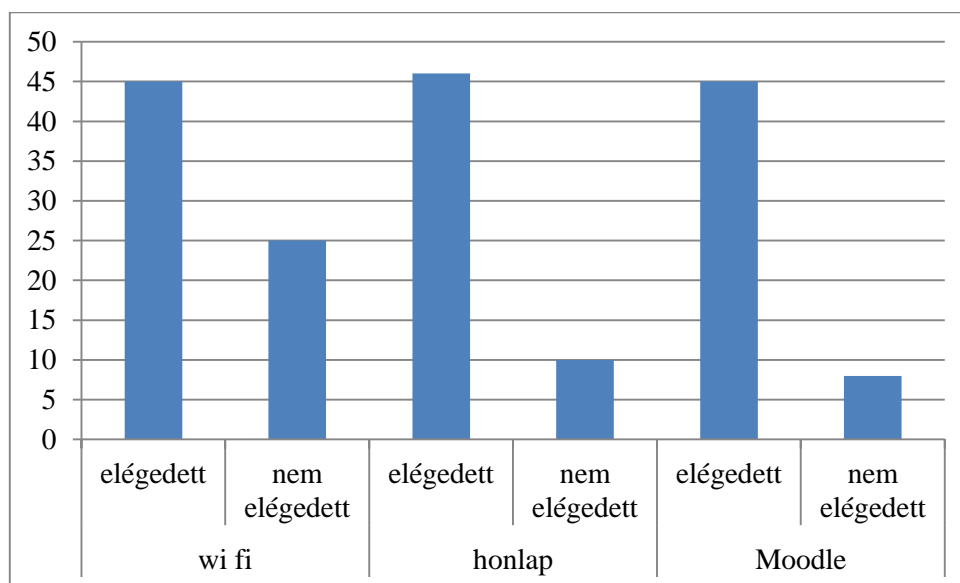

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A szolgáltatások minőségét mérve elmondható, hogy a hallgatók magas arányban elégedettek az informatikai szolgáltatások minőségével és a digitális ügyintézés technikai feltételeivel, amelyeket a főiskola biztosít a számukra. Így a főiskola területén minden hallgatónak térítésmentesen juttatott wi-fi szolgáltatás, a Moodle rendszer és a Neptun rendszer működésével is magas elégedettséget mutattak (lásd: 12.Ábra).

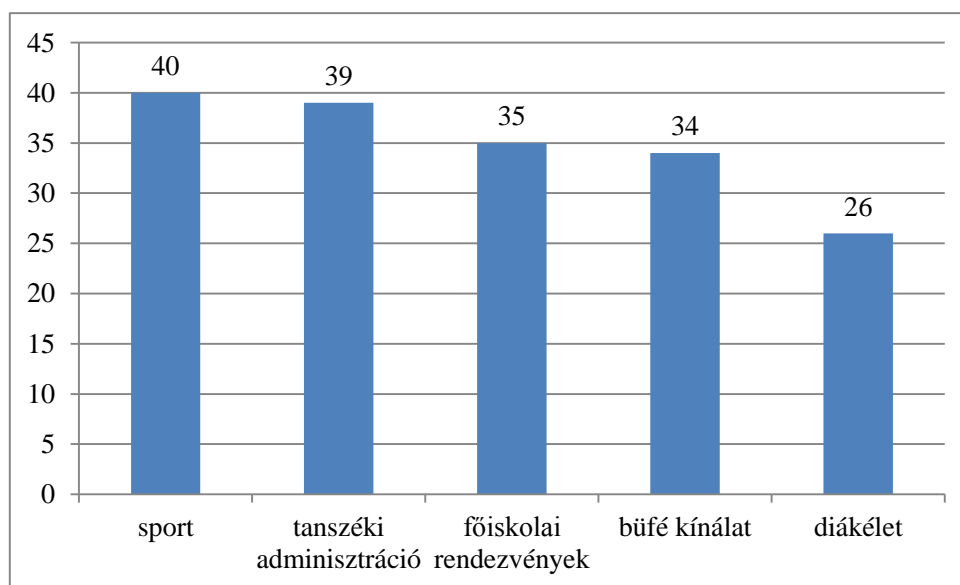
A közösségfejlesztés új útjai

12.Ábra: A főiskola digitális szolgáltatásaival való elégedettség mértéke (%)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

13.Ábra: A főiskolai egyéb szolgáltatásokkal való elégedettség mértéke (%)

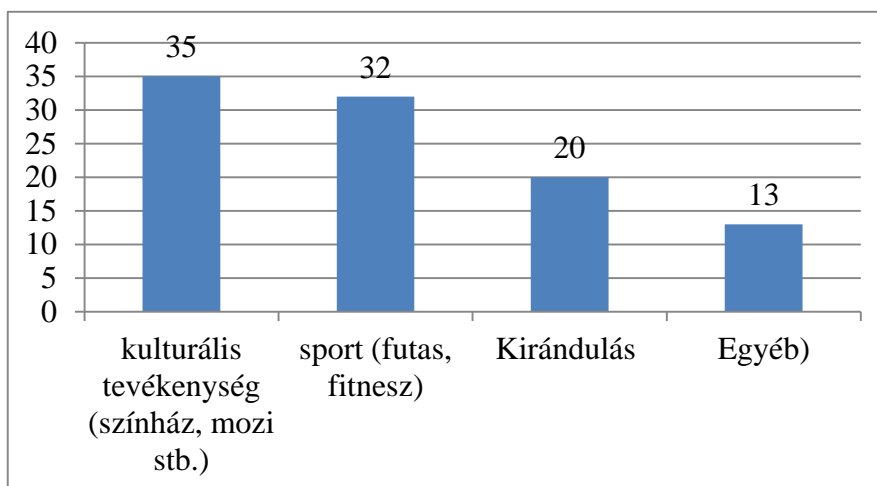
Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A hallgatók leggyakrabban kulturális tevékenységgel és sporttal töltik iskolán kívüli szabadidejüket. A többség legalább heti három órát szentel kedvteléseinek. A szöveges

A közösségfejlesztés új útjai

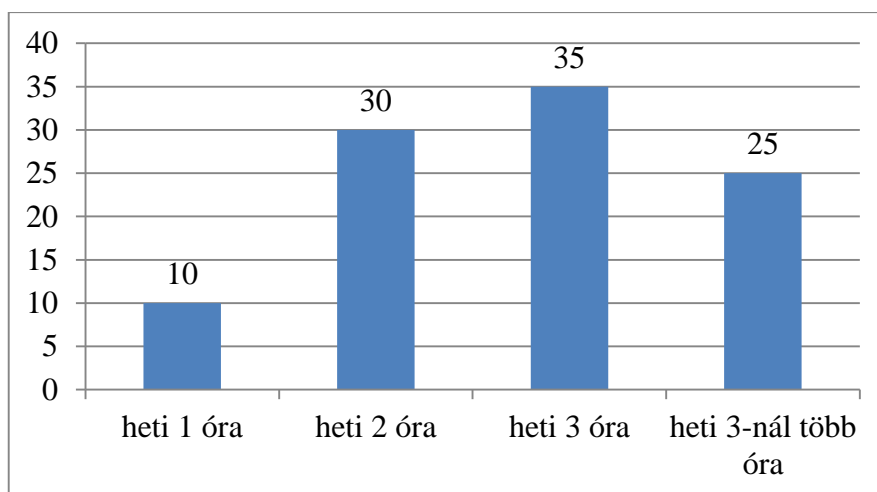
megjegyzések tárháza változatos: internet, videojáték; ismerősökkel találkozás; főzés; wellness, úszás; olvasás, kirándulás; sport, zene, színház (lásd: 14. 15. ábra).

14.Ábra: Szabadidős tevékenységek népszerűsége (%)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

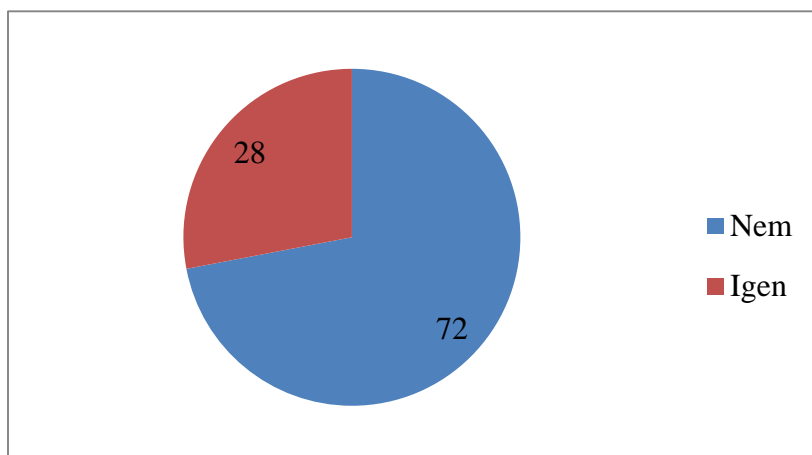
15.Ábra: Szabadidős elfoglaltságokra szánt idő mértéke (%)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A felmérés időpontjában önkéntes munkát végzők aránya csekély. Néhány példa a tevékenységről a szöveges válaszok alapján: egészségügyi járőr, ételosztás hajléktalanoknak. Élő bolygónknál aktivista; véradás, időseknél való segítség (pl. ebédhordás); árva gyerekekkel foglalkozás, Afrikáért Alapítvány (lásd: 16. ábra).

16.Ábra: Önkéntes munkát végzők aránya

Forrás: Saját kérdőíves felmérés adatai alapján

Összegzés

Az egészséges viselkedés, a káros szokásokkal kapcsolatos tanácsadás, a sportprogramok, a helyi médiaprogramok, az egészséges étkezés új területét jelentik a főiskolai mentori támogatásnak. Törekszünk a lehetőségekről információs központon keresztül rendszeres tájékoztatást adni illetve a kommunikáció szakosok kísérleti rádió műsorában tájékoztatni. Az önfejlesztő intézményi modell segítségével az intézményünk képessé válik arra, hogy idővel működése tudatos, szisztematikus, rendszer jellegű, ami alapvető feltétele annak, hogy az egészségfejlesztés beépülhessen az intézményi kultúrába és a mindennapok részévé váljon. Ezúton is köszönettel tartozom kollégáimnak a felmérésben nyújtott segítségükért.

INSTITUTIONAL SPORT STRATEGY AND WELL BEING OF STUDENTS-THE CASE OF PIQ AND LEAD MODELL AT KODOLÁNYI JÁNOS UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

The study aim is to present the level of well being and satisfaction of students at Kodolanyi Janos Univesrity of applied scineces based on survey conducted among students. The survey was realized in the frame of PIQ and Lead modell.

Key words: *PIQ and Lead modell, well being and satisfaction of students at Kodolanyi Janos University of Applied Sciences,*

SOMORJAI NOÉMI

HOGYAN SEGÍTHETI ELŐ AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNY A MELEG FIATALOK EGÉSZSÉGES ÉLETVITELÉT?

Bevezetés

Miért nem lehet figyelmen kívül hagyni a meleg, leszbikus, biszexuális és transznemű (LMBT) fiatalok jelenlétét az oktatásban?

A XXI.században a társadalmi nem és megjelenési formái jelentős változásokon mentek keresztül, ezen belül a nem-heteroszexuális fiatalok szexuális orientációjának és identitásának fejlődése is kevesebb akadályba ütközik, némileg enyhülő társadalmi és egyházi fogadtatás kíséri. Alfred Kinsey amerikai szexológus vizsgálatai rámutattak, miszerint az emberi szexualitást olyan kontinuumként kell elképzelni, amelynek egyik végén azok a személyek vannak, akik kizárólag az ellentétes nem képviselőivel létesítenek nemi kapcsolatot, a másik végén pedig azok, akik csak azonos nemű személyekkel élnek nemi életet (Kinsey 1948). A két végpont között folyamatos átmenetet kell elképzelni, amelyen a „többnyire heteroszexuális” személyektől a „többnyire homoszexuális” személyekig tudjuk elhelyezni a populáció tagjait. Savin-Williams és munkatársai azt vizsgálták négy egymást követő felmérésben hat éves periódus alatt, mennyire stabil a fiatal korosztályúak szexuális orientációja. Eredményeik szerint a 3. és 4. adatfelvételi időpontban a legstabilabbak a magukat kizárólag heteroszexuálisnak valló férfiak voltak, majd a magukat kizárólag homoszexuálisnak valló személyek következtek. A leginstabilabb csoport a biszexuálisoké. A nemi identitást tekintve a magukat 100%-ig heteroszexuálisnak vallók csoportja a 3. és 4. adatfelvételt tekintve csökkent (Savin-Williams 2012). Tehát akik magukat heteroszexuálisnak gondolják, olykor átmenetileg megváltoztathatják a szexuális orientációjukat, függetlenül a nemi identitásuktól. Egyáltalán nem zárható ki tehát, hogy ugyan kis százaléka a népességnek, de kapcsolatba kerül többnyire heteroszexuális, többnyire homoszexuális és biszexuális személyekkel is. A nem-heteroszexuális fiatalok egészségi állapota kapcsolatban van a heteroszexuális többség egészségi állapotával. Minél jobbak az egészségi mutatói a

szexuális kisebbségeknek, annál kevesebb veszélyt jelentenek a maguk és a többségi csoport tagjaira nézve is.

Másrészről a leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, interszexuális és önmagát kereső felnőttek és fiatalok egészségi állapotáról rendkívül kevés adattal rendelkezünk (*Powell 2014*). Hiszen a XX. század második felében egyre nagyobb mértékben kutattott morbiditási és mortalitási vizsgálatok, reprezentatívnak mondott egészségfelmérések szerte a világon figyelmen kívül hagyták a melegek különböző csoportjai egészségi mutatóinak szisztematikus vizsgálatát az elmúlt hetven évben.

Az Európa több országában kialakult gyakorlathoz hasonlóan már több mint ötven éve nem ütközik törvénybe a beleegyezésen alapuló kapcsolat egyeneműek között hazánkban sem (*1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 279. § a*). Ezt erősíti, hogy nagyjából a rendszerváltás óta, huszonöt éve nem is betegség a homoszexualitás. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság a meleg aktivisták nyomására 1973-ban törölte a betegségek diagnosztizálásáról szóló kézikönyv 2. kiadásából (DSM-II) a homoszexualitást mint mentális betegséget, helyét a „szexuális orientáció zavara” vette át. Ezt a gyakorlatot a Magyar Pszichiátriai Társaság a rendszerváltás után a DSM-IV kézikönyv fordításával és megjelentetésével átvette és deklarálta.

A KSH 2009 óta szolgáltat adatokat a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő azonos nemű párokról (Magyar Statisztikai Évkönyv, KSH 2010.) A gyűjtött és szolgáltatott adatok köre évről évre bővül. (A statisztikai évkönyvben nem, csak az elektronikus adatokat tartalmazó CD-lemezen találhatjuk meg a részletes adatokat.)

A demográfiai adatgyűjtés a törvényi szabályozásnak megfelelően elindult, mégis nehéz pontos adatokat találni, még becsült adatot sem találunk a LMBT felnőttek és fiatalok arányáról, lélekszámáról a magyar társadalomban. Ennek oka, hogy egyrészt soha nem készült felmérés erre vonatkozóan, mivel szenzitív adatnak minősül, mit kérdezhetünk és mit nem. Másrészt a rejtőzködő életmód miatt, még ha fel is teszik a kutatók a kérdést, sajnos egyáltalán nem kapnak pontos adatokat a melegek számáról. Ugyanis más a nemi identitás, megint más a szexuális orientáció és más a valóságos szexuális viselkedés, és megint másként gondolkodnak az alanyok a saját szexuális identitásukról, orientációjukról és viselkedésükről. Egy felnőtt férfi definiálhatja magát heteroszexuálisként, mert ez a társadalmi elvárás és a saját férfiasságának, önképének is így felel meg legjobban, mégis kíváncsiságból előfordulhat, hogy a nemi magatartása nem feltétlenül ezt tükrözi. Takács Judit szociológus, a magyar

meleg közösség kutatója szóbeli közlése szerint a magyar társadalom 3-5%-a tartozik a lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű, interszexuális, - nem-heteroszexuális -személyek csoportjába. Az angol nyelvű orvosi adatbázisokban található szakcikk alapján ez a szám inkább 5-10%-ra tehető. Buda Béla 1969-ben megjelent tanulmánya (*Buda 1969*) szerint a felnőtt férfi lakosság 10%-a tekinthető homoszexuálisnak. Külföldi vizsgálatokat tekintve az Egyesült Államokban 14 millió főre teszik azon gyermekek számát, akiket egyneműpárok nevelnek (*Martin 2007*).

Elmondhatjuk, hogy a társadalomtudományi kutatásokat rendkívüli módon hátráltatja, és az adatokat torzítja, ha figyelmen kívül hagyják a kutatók a nem-heteroszexuális lakosság létét, figyelembe véve azt a tényt is, hogy manapság a meleg párok családjában akár gyerekek is nevelkedhetnek (*Kórácz 2015*). A szexualitás és azon belül a homoszexualitás még ma is tabu, a fiatal- és felnőttnevelés, oktatás, egészségügyi kutatás elhanyagolt területe. Az elhanyagolás tudata mélyen beépül a társadalom tudatalatti rétegeibe, de nem csak a LMBT fiatalok, hanem az egész társadalom tudatalattijában rögzül és munkálkodik a lelkiismeret-furdalás, ugyanakkor a rettegés az elhanyagolástól. A titok, a kibeszéletlen múlt, a nem vállalható családtörténet nem kedvez a társadalom lelki állapotának (*Buda 1991*).

2016-ban az Európai Unió minden tagállam oktatási tárcájánál vizsgálatot folytat és a jelentés kiterjed arra a kérdésre is, vajon mit tesz az adott állam oktatásügye a lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű fiatalok diszkrimináció- és zaklatásmentes tanulási feltételeinek megteremtéséért (*OBESSU 2014*).

A felsőoktatási intézményekben tanuló lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű hallgatók a felsőoktatási intézmény keretein belül fordulhatnak segítségért a HALLGATÓI TANÁCSADÓBAN DOLGOZÓ PSZICHOLÓGUSOKHOZ, (2011. évi CCIV. törvény), hogy az egyetemi környezetben, létezésük színterein is megtalálhassák és megtapasztalhassák a számukra egészséges fizikai, lelki és szexuális életet jelentő életformát, amelyet nem támogat kellő mértékben és odafigyeléssel a környezet.

Történeti előzmények dióhéjban

A homoszexualitás történetének kutatói közül John Boswell történész megállapította (*Boswell 1994*), hogy a koraközépkorig egyházi áldásban részesülhettek az azonos nemű párok egybekelésük alkalmával. A ceremónia egyetlen elem kivételével teljesen megegyezett a különnemű párok esketésekor alkalmazott rituáléval. A homoszexuálisokkal szemben

alkalmazott jogi és társadalmi kirekesztés a XIX.században eszkalálódott. A viktoriánus kori Anglia szigorú erkölcsi előírásai és korlátozó intézkedései folytán börtön- és halálbüntetés is kiszabható volt az akkor fejlett demokráciának tekintett államban. A XX. században végül az 1969-es stonewall-i lázadás indította el az Egyesült Államokban azt a polgárjogi mozgalmat, amely mára már a bejegyzett élettársi kapcsolatokig és a gyermekvállalási jogok kiterjesztéséig terjed nem csak Amerikában, hanem Európában és a világ számos országában.

Az Egészségügyi Világszervezet ajánlásai a lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű személyek egészségének és jól-létének javítására

Az Egészségügyi Világszervezet 2013 májusában tett közzé egy négyoldalas jelentést a LMBT személyek egészségének és jólétének előmozdításáról, hogy a WHO tagállamokat tájékoztassák a szexuális kisebbséghez tartozó személyek testi-lelki egészségét érintő kihívásokról és a megoldási lehetőségekről (*WHO 2013*).

Bár a jelentés szerint igen kevés adattal rendelkezünk az LMBT személyek morbiditási és mortalitási mutatóiról, az adatokból mégis megállapítható, hogy az LMBT személyek egészségi mutatói sokkal rosszabbak az átlagpopulációnál. Az egészségügyi ellátás igénybevétele során viszont akadályokba ütköznek, ami közvetlen – negatív – hatással van egészségi állapotukra. A férfiak, akik férfiakkal élnek szexuális életet, - men who have sex with men (MSM), - valamint a transznemű személyek HIV-fertőzöttsége sokkal magasabb az átlagpopulációhoz képest. Ennek oka egyrészt az orvosi ellátáshoz való akadálytalan hozzáférés hiánya, a nem megfelelő orvos-beteg kapcsolat és kommunikáció, és a megfelelő egészségügyi információk hiánya a csoportban. Pingel vizsgálatai szerint (*Pingel 2013*) ugyanis a meleg, biszexuális és önmagát kereső fiatalok az iskolai szexuális felvilágosítás keretében *nem jutnak hozzá a számukra létfontosságú információkhoz*, máshol kell, keressék a választ kérdéseikre – például a sokszor kontrollálatlan információt is tartalmazó világhálón. A fiatalok elképzelése szerint megfelelő volna számukra, ha egy, a szexualitással és szexuális egészséggel foglalkozó honlapot hoznának létre szakemberek a maguk fajta fiatalok számára.

A WHO jelentése szerint az LMBT személyek és fiatalok többször szembesülnek intézményi szintű előítéletekkel, gyakoribb körükben a párkapcsolati, munkahelyi, lakóhelyi stressz, a társadalmi és családon belüli kirekesztés, a szülői elhanyagolás, a homofóbia, az erőszak és az internalizált homofóbia. Utóbbi jelentése, amikor a személy saját maga ellen érez utálatot

homoerotikus érzései miatt. Az LMBT személyek és fiatalok körében magasabb az öngyilkossági gondolatok és kísérletek száma, a depresszió, dohányzás, alkoholfogyasztás és droghasználat, egy szóval az önkárosító magatartásformák előfordulása. Az Egyesült Királyságban végzett felmérés szerint a szexuális kisebbséghez tartozó fiatalokat 65%-ban éri iskolai zaklatás, és 25%-ban fizikai bántalmazás szexuális orientációjuk miatt.

Az Egészségügyi Világszervezet jelentése ezért szélesebb körű demográfiai adatgyűjtésre és analízisre szólít fel a nem-heteroszexuális kisebbségről, hogy a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek egészségügyi szükségleteiről pontosabb képet kaphassanak a kutatók, és ez által a teljes populáció egészségi mutatóit is javíthassák. A LMBT személyek csoportjait a kutatás tervezésétől a gyakorlati megvalósításig minden szinten szerepeltetni kell a vizsgálatokban. Ez elősegíti az egészségügyi ellátók felkészítését az LMBT személyekkel való találkozásra az egészségügyben, és az ellátást, gyógyulást kereső LMBT személyek orvosokkal való kapcsolatának javulását is eredményezi.

Hogyan segíthetők a meleg fiatalok szülei gyermekük egészséges felnőtté válásában

A rejtőzködő életmódban élő fiatalok lassan megtalálják nemi identitásukat, barátaikat, közösségüket, és előbb barátoknak, ismerősöknek, majd a tágabb környezetüknek is hajlandóak „másságukat” elismerni. Ezt előbújásként, angol szóval „coming out”-ként szokás említeni. Ebben a folyamatban nagyon fontos, hogy a fiatal környezetében legyenek támogató személyek, jó esetben a fiatal családja, szülei. A szakirodalom szerint (*LaSala 2000*) a szülőket először megrázkódtatásként éri, hogy gyermekük nem a heteroszexuális többséghez tartozik. Lelki krízisbe kerülnek, és a gyászhoz hasonló lelki folyamat indul el a hír hallatán. Sokan úgy vélik, nem születhet unokájuk, saját neméhez vonzódó gyermeküknek nem lehetnek utódaik. Ugyanakkor félelem ébredhet bennük a kiközösítéstől, az elszigetelődéstől. Ha vallási közösséghez tartoznak, tartózkodni szeretnének a vallási előírások áthágásától, ami számukra szintén kirekesztést idézhet elő. Mivel addigi életükben nem kellett megismerkedjenek közelebbről a melegek életével, nincsenek ismereteik arról, hogy ők is tudnak családot alapítani, gyermeket nevelni, és köztük is vannak, akik sikeres életet élnek és a rengeteg nehézség ellenére is megtalálják a boldogságukat. Hogyan segíthető tehát a kilábalás a krízisből? A szülők új ismeretekre szorúlnak, ami ifjú felnőtt gyermekük nevelését, további támogatását illeti. Az információ gyűjthető könyvtárakból, könyvekből,

folyóiratokból, honlapokról, melegeket segítő szervezetektől. A könyvtárak is felkészülhetnek arra, hogy nem csak a LMBT fiatalok, de szüleik is felkereshetik a könyvtárat. A szülők kénytelenek megkérdőjelezni egyházuk álláspontját a melegekről, ha addig egyházi közösséghez tartoztak. A cikkíró szociális munkás szerint javasolható, hogy elfogadóbb vallást és vallási közösséget, vagy lekipásztort keressenek. Tovább segíti a szülőket, ha a melegek (LMBT kisebbség) helyzetét megismerik és képesek lesznek elfogadni azt. Ekkor már gyermekük melegségének elfogadása is könnyebbé válik. Megnyugvásuk eredményeként helyre állhat a családi béke, az érzelmi viharok elcsitulnak. Helyreállhat a szülő és gyermek közti kommunikáció. Végül pedig gyermekük meleg barátját befogadva meghívhatják a családi otthonukba (*LaSala 2000*).

Első közelítésben nem az oktatási intézmény feladata, mégis célravezető, ha a felsőoktatási intézmény a diáktanácsadóban dolgozó pszichológusok által tájékoztathatja a LMBT fiatalok szüleit, hogyan tudnak sikeresen megküzdenni a fiatalra, a szülőkre és az oktatási intézményre háruló feladatokkal.

Hallgatói Mentális Egészség Program - Student Mental Health Program (Kalifornia)

A kaliforniai egyetemen kidolgozott program (*Student Mental Health Program 2014*) szerint a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű hallgatók mentális egészségét első helyen az oktatási intézmény velük szemben ellenséges légköre veszélyezteti első helyen, és csak második helyen az elutasító család. Következménye, hogy a serdülők elszöknek otthonról, esetükben magasabb a droghasználat, az öngyilkossági gondolatok és kísérletek, a kockázatos szexuális egészségmagatartás a nem kisebbségi kortársakhoz képest (*Toomey 2010*). A kutatások szerint a védőfaktorok között első helyen említik, ha legalább egy támogató felnőtt van a LMBT diák környezetében, akire a diák bármikor számíthat, támaszkodhat, - nem feltétlenül a szülő, lehet egy tanár, a diáktanácsadó pszichológusa, vagy egy idősebb, tapasztaltabb barát is.

Az oktatási intézmény részéről védelmet nyújt a szexuális kisebbségi diákok számára, ha az esélyegyenlőségi terv részeként vannak melegeket támogató irányelvek és állásfoglalások, az intézmény nem tűri a zaklatást az egyetem területén, illetve biztonságos övezeteket (safe spaces) hoznak létre a campuson. Ezek olyan védett helyek az egyetem területén, ahol támogatják a LMBT fiatalok identitásának felvállalását, mint például a diáktanácsadó, az egyetemen működő LMBT klubok, meleg barát tanárok, a könyvtár.

Mit tehetnek a szülők LMBT gyermekük érdekében?

Az ajánlások szerint a LMBT diákok szüleinek ajánlható, hogy beszélgessenek nyíltan gyermekükkel a lehetséges szexuálisorientációról, a másságról. Segíti a meleg identitás felvállalását, ha a szülők szeretetet mutatnak gyermekük irányában - akkor is, ha ez nehezükre esik. Támogatásukkal előmozdíthatják gyermekük (nemi) identitásának felvállalását, noha számukra az furcsa. Tanácsolják, álljanak ki meleg gyermekükért, ahol hátrányos megkülönböztetés éri őket, hozzanak létre egyesületet a többi meleg hallgató szüleivel, barátaival és pártolóival együtt, valamint fogadják szívesen otthonukban gyermekük meleg barátait. A szülők vállalják fel meleg gyermeküket! Ennek a kampánynak egy lengyel példája látható az alábbi poszteren is (lásd: 1. Kép).

1.Kép:

A szülők vállalják fel meleg gyermeküket kampány óriásplakátja Lengyelországban

Háttér Társaság - a civil szervezet a nem heteroszexuális emberekért

A Háttér Társaság 1995-ben alakult országos, közhasznú civil egyesület. Célja a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű embereknek háttérrel biztosítani különféle segítő szolgáltatások működtetése által, mint lelki segély és információs szolgálat, HIV/AIDS-segély, történeti archívum, könyvtár és médiatár, valamint jogsegélyszolgálat. Az egyesület mindemellett közösségi programokat szervez, kutatásokat végez, hogy a szakmai és nem szakmai

közvéleményt informálja a LGBT egyének problémáiról, szükségleteiről és kultúrájáról. Ennek keretében többek között a Szociális és Munkaügyi Minisztérium felkérésére felmérést készítettek *Az LGBT emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon* címmel 2007-ben. 2010-ben a mindennapi élet több területére kiterjedő kutatást is végeztek. Ennek egyik tematikus blokkja *A leszbikus, meleg, biszexuális és transz nemű emberek iskolai tapasztalatai Magyarországon*. Az eredmények szerint a fiatalok általában a felsőoktatási intézményben töltött éveikben vállalják fel nemi identitásukat, noha már a középiskolai éveik alatt tudatosan bennük szexuális orientációjuk. Különösen a fiatalabb generációkban egyre nagyobb arányban és egyre korábban vállalják környezetük előtt másságukat. Magyarországon az oktatási intézményekben ér leggyakrabban diszkrimináció hallgatókat a közterületek és szórakozóhelyek után, minden ötödik személy számolt be ilyen irányú tapasztalatairól. A zaklatók leggyakrabban diákok, de olykor a tanárok is megalázó módon kezelték a hallgatókat. A legnagyobb arányban a diákok által terjesztett pletyka, hazugságok hozták megalázó helyzetbe a LGBT hallgatókat (83%), vagy más módon zaklatták őket (68%). A diszkriminációt elszenvedett hallgatók közel kétharmada számolt be homofób iskolai légkörről. A homofób események alkalmával a tanárok közel 60%-a nem tett semmit, 17%-uk pedig a zaklató pártját fogta. A tanórákon az oktatók nem tudták kezelni, ha LGBT kérdés merült fel, mert sem tudásuk, sem eszközeik nem voltak hozzá. A válaszadók közel 90%-a válaszolta, hogy tanáraik többet tehettek volna azért, hogy az iskolát élhetőbbé tegyék számukra.

Következtetések

Janet Hyde pszichológus kutatásai szerint, hányan is vannak a társadalomban a homoszexuálisok, a következő választ adja: a férfiak nagyjából 75%-a, a nők 85%-a kizárólag heteroszexuális. [...] A fennmaradó népesség köreiben eltérő arányban van az egyéneknek heteroszexuális és homoszexuális tapasztalata (Hyde 1979). Ezt az állítást tekintve kutatásaink kiindulópontjául a LGBT személyek létét, létjogosultságát nem lehet elbagatellizálni. A szexuális kisebbséghez tartozó serdülők körében a társadalmi, iskolai, egészségügyi, családi kirekesztés miatt sokkal magasabb a kockázatos egészségmagatartás (Mayer 2014) és az öngyilkossági kísérletek aránya (Frankowski 2004, Garofalo 1999). Felmerül tehát a kérdés, melyik társadalom engedheti meg magának azt a felelőtlenséget, miután a szülők felnevelték gyermekeiket, fiatal felnőtten mégis hagyják kárba veszni az addig beléjük fektetett munkát és negligálják további támogatásukat?

A Trevor Project: Öngyilkosság megelőzés LMBT fiataloknak az Egyesült Államokban

Az Egészségügyi Világszervezet statisztikái szerint az öngyilkosság a második leggyakoribb a halálozási okok sorában a 10-24 éves korú fiatalok körében. A fiatalok 41%-a nem jut megfelelő mentális segítséghez még a fejlett országokban sem. Anyagi okokból kevésbé jutnak el pszichológus segítőkhez és tanácsadókhoz, kevésbé tudnak találkozni barátaikkal és kevésbé tudnak csatlakozni LMBT közösségekhez. E három tényező kulcsfontosságú a LMBTQ fiatalok öngyilkossági kockázatának csökkentésében. Ezért minden tanárnak, egyetemi oktatónak fontos tudnia, Magyarországon a nap 24 órájában hívható ingyenes lelki segélyvonal száma 116-123. A Joint Action on Mental Health and Well-Being európai szintű depresszió és öngyilkosság megelőzési program megállapítása szerint az egyik fokozottan veszélyeztetett csoport a leszbikus, meleg, biszexuális és transz nemű kisebbség. A veszélyeztetett csoportok számára ajánlásokat dolgoztak ki a 2016-os kutatási jelentésükben (*Joint Action... Report 2016*). A telefonos segítség mellett a világhálón is rendelkezésre állnak oldalak, közülük egyik az *I fight depression* magyar változata <https://ifightdepression.com/hu/>, amely az Európai Szövetség a Depresszió Ellen munkatársai által fejlesztett és adaptált honlap. A webhelyet felkeresők megtudhatják, hogyan javíthatnak önségítés útján hangulatukon és tesztek kitöltésével tájékozódhatnak saját állapotukról. A honlapon külön oldalakon szólítják meg a családokat, a fiatalokat, a közösségi szakembereket (tanárokat) és az egészségügyben dolgozókat.

Szenzitivitás növelő tréning

Hogyan lehet tehát a középiskolában, a felsőoktatásban a jelenleg láthatatlan diákokat és hallgatókat láthatóvá és védetté tenni? Az irodalomban erre vonatkozóan Hatzenbuehler (*Hatzenbuehler 2014*) és munkatársai azt találták, hogy a támogató intézményi és jogi környezet nagyban javítja a LMBT fiatalok mentális egészségi mutatóit. Vizsgálatuk szerint azokban a városokban, ahol az iskolai környezet és légkör a legmagasabb támogatást nyújtotta a szexuális kisebbségben élő hallgatóiknak, szinte teljesen eltűntek az addigi robosztus különbségek öngyilkossági gondolatok tekintetében a heteroszexuális és nem-heteroszexuálisk hallgatók között. Így elmondhatjuk, hogy egyszerű szemléletváltással, tetemes anyagi ráfordítás nélkül elérhető, hogy a LMBT fiatalok is otthonosan és biztonságban érezhessék magukat az oktatási intézményekben. Ebben segítheti a tanárokat, döntéshozókat a szenzitivitás növelő tréning, amely a segítő foglalkozásukat - tanárokat, könyvtárosokat, szociális munkásokat, közigazgatásban dolgozókat, pszichológusokat - képezi ki az előítéletek

csökkentésére hátrányos helyzetben élő- nemi identitásbeli, nemzetiségi, fogyatékkal élő, szexuális kisebbségi, vallási alapú, évismétlő – tanulók, hallgatók, egyének közösségi integrációjára.

Összegzés

A hazai társadalom melegekkel kapcsolatos attitűdje a felmérések alapján a korábbi évekhez képest kevésbé elítélő, mégsem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a homoszexualitás nem büntetendő cselekmény (1961 óta) és nem is diagnosztizálható betegség (1995 óta) hazánkban. A kisebbségi állapottal járó kisebbségi stressz és a társbetegségek, mint a depresszió, fokozott öngyilkossági késztetés gyógyítható. A család, a tanárok, kortársak, az egészségügyi szolgálat, védőnők, szociális munkások, a felnőtt képzés oktatói közös erőfeszítésével csökkenthető a kirekesztettség érzése a szexuális kisebbséghez tartozó hallgatók körében. Ha az oktatási intézmények a középiskolai és felsőoktatási tananyagban minden tárgy keretében foglalkoznak a homoszexualitás témakörével és megadják a kellő figyelmet a lesbikus, meleg, biszexuális és transz nemű hallgatóiknak, megtették az első lépést, hogy a melegek társadalmi helyzete a kirekesztéstől az elfogadás felé mozduljon.

HOW THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS CAN PROMOTE HEALTHY LIFESTYLE AMONG THE LGBT STUDENTS?

Lesbian, gay, bisexual and transgender students are facing extra challenge about their true sexual orientation or gender identity at universities when coming out to peers, teachers and staff. The leaders of educational institutions are not aware of the challenges LGBT students need to cope with every day at university campuses. They often face extra emotional, mental and physical burdens, often have suicidal thoughts in such a hostile environment. University staff, psychologists at the Student Counselling Center and the changing attitudes of teachers can help LGBT students to be able to lead a healthy filestyle.

Key words: LGBT students, educational institutions, promote healthy lifestyle

III.KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉS A MUNKAHELY

HOFFMANN ORSOLYA

A MUNKAHELYI KÖZÖSSÉGI KERTÉSZKEDÉS KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐ HATÁSAI

Bevezetés

Az a mozgalom, amit ma Magyarországon közösségi kertészkedésnek hívunk, a 2010-es évek elejére datálódik, ekkortájt alakultak az első közösségi kertek, először Budapest tömbházakkal körülvett városrészeiben, belvárosi kerületeiben (8. kerületben a Grundkert, 2. kerületben, a Millenáris parkban a Lecsós kert, vagy a Csárdás kert a 11. kerületben) majd olyan vidéki városokban is, mint Székesfehérvár vagy Szeged. Tény azonban, hogy közösségi kertészkedés más formákban, ennél régebb óta létezik, például az alternatív iskolai programokban. Gondoljunk csak a Waldorf- vagy az Ökoiskola programokra vagy a közelmúlt történelmére visszatekintve az élelmiszerhiányt elsősorban a városiak számára kompenzálандó ún. „válság kertekre”, az első világháború élelmiszer és munkaerő kiesését pótló „Szabadság kertekre”, a gazdasági világválság hatására elinduló kert mozgalmakra vagy a második világháború során Angliában újra éledő „Győzelem kertekre” (*Rosta, 2013*).

A most középkorú generációnak még vannak emlékei a szocialista időszak kiskert mozgalmáról, amelyben a kertészkedés közösségi oldala talán kevésbé, viszont a városi ember hasznos és egészséges szabadidő eltöltése szintén mutat némi rokon vonást a jelenlegi városi kertészkedési mozgalmakkal.

Az utóbbi évek közmunka programjainak hatására szintén előtérbe került a kertészkedés egyrészt, mint kiveszőben lévő, ezért újra elsajátítandó tudás és kompetencia, másrészt, mint gazdasági eredménnyel járó közösségi tevékenység, így például, szintén Fehérváron a munkanélküliek számára létesítettek közösségi kertet, de több helyen az országban létrejöttek olyan szociális szövetkezetek is, ahol a vidéki embereket próbálnak meg a helyi lehetőségek kihasználásával visszavezetni a munka- és a közösségi kertészkedés és értékesítés világába.

A jelenkori közösségi kertészkedés jellemző formái Magyarországon

Amit ma Magyarországon közösségi kertészkedésnek nevezünk, az a városokban létrejövő sajátos kertészkedési forma, amely a legtöbb esetben valamilyen szervezett keretek között működik: pl. egyesület, tagjait általában a közvetlen környezetben lakók alkotják, ahol a közösség engedélyezett keretek között (a terület tulajdonosa tudtával és beleegyezésével) használatba vesz egy területet és azon kertészkedni kezd. A közösségi kertészkedés mellett létezik az ún. „Gerillakertészkedés” is, ahol elsősorban figyelem felhívó szándékkal, engedély nélkül kertészkednek, személyek pl. egy éjszaka alatt gyümölcsfákat ültetnek olyan forgalmas helyekre, ahol jelezni kívánják: a közterületeket hasznos módon is lehetne használni, de ez a jelenség a közösségi kertészkedés extrém megnyilvánulásának nevezhető csupán.

A „hagyományos” értelemben működő közösségi kerteknél elengedhetetlen a szervezettség, a szervezett működésre való törekvés feltétele pedig az, hogy kidolgozásra kerüljön egy alapszabályzat, amelyben általában egy évre a tagok a nagyobb területen elhelyezkedő egy-egy kisebb parcella feletti rendelkezési jogot kapják meg és a saját parcellájukon önállóan gazdálkodnak. Emellett minden közösségi kertnek létezik olyan közösségi tere is: játszótér, tűzrakó- és leülő rész, szerszámos kamra, kút, amit a közösség használ és tart rendben. Ilyen módon a közösségi kertészkedésnek egy sajátos formája alakul ki. Ahol maga a kertészkedés (a parcella beültetése és fenntartása) ugyan egyéni feladat, de a parcella közvetlen környezetét érintő helyzetekben már az olyan közösségi kérdések kerülnek elő: mint a szaladgáló, a parcellákra rálépő kisgyerekek, kutyák megfegyelmezése, szintén a kisgyerekek megtanítása arra, hogy a gyümölcsöt más parcellájából nem szedhetik le kérdés nélkül vagy akár a kezdeti lelkesedést követően az elhanyagolt, gazosodó parcellák fenntartásának kérdése.

Jómagam Székesfehérváron jártam több közösségi kertben is, az egyik egy lakótelep közepén a másik érdekes módon egy kertházak övezetben, ugyanakkor egy általános iskola udvarán helyezkedik el. A lakótelepi egy igazi közösségi élettér, ahol amellet, hogy a tulajdonosok rendkívül büszkék a saját parcellájukra, kivétel nélkül példaértékűen gondozzák, segítséget, tanácsokat adnak egymásnak a beültetésben és innovatív megoldásokkal újrahasznosítanak olyan hulladékokat, mint a traktor gumi-ágyásszegély vagy a műanyag palack öntöző

A közösségfejlesztés új útjai

rendszer, valódi közösségi programokat is szerveznek maguknak (szalonna sütés, bográcsozás) aminek színtere szintén a kert.

A másik közösségi kert a Kertbarát Egyesület kezdeményezésére, pályázati forrásból jött létre. Leginkább amolyan „másodállásban” a rendszeres egyesületi programok mellett (vetőmag börze, kirándulások, előadások, metszés bemutató) a kertbarát klub tagjai művelik, akiknek maguknak is van saját kertje, de reménykednek benne, hogy a külsősök is kedvet kapnak majd és csatlakoznak. Iskolai udvar révén, több osztály vagy tanuló is kapott parcellát a kertben, lelkesen gondozzák, problémát a fenntartásban csak a hosszú nyári szünidő jelent, amikor az iskola bezár, de javában tombol a kertszezon.

A közösségi kertek szerepe

A közösségi kertek hasznossága kimutatható a kertészkedés, mint tudás átadása területén, a biológiai és technológiai tudás mellett, szerepe lehet a környezetről alkotott gondolkodás fejlesztésében, az egészséges ételkészítés termelés és fogyasztás igényének kialakításában, a hulladék csökkentés, újrahasznosítás terén jó példák bemutatásában, azaz összességében érzékennyé tesz, a körülöttünk élő környezet megismerésére és tiszteletére ösztönöz.

Kétségtelen a közösség szervező szerepe, segít a generációs és egyéb korlátok leküzdésében, az ismerkedési és a közösségben való létezés kultúrájának, mások munkájának, tulajdonának tiszteletben tartásának elsajátításában, a közösségben való gondolkodás, döntés hozatal és a célok megvalósításának folyamatának megélésében.

A kert, a kertészkedés, direkt vagy indirekt módon felhasználható az oktatási célok megvalósítására, megfelelő tudás, tapasztalat és készségek átadására, az elméletben tanultak felelevenítésére, megtapasztalására, vagy akár az élményszerzésre is, a sikeres produktív munka gyümölcsének megtapasztalásával és elfogyasztásával.

Közösségi kert a munkahelyen

A Kodolányi János Főiskolán harmadik éve működő munkahelyi közösségi kert több szempontból hasonló, azonban több szempontból különbségeket mutat az eddig bemutatott kertekhez képest. Vegyük mindjárt sorra a különbségeket: jogilag nincsen szervezett formája, a főiskola vezetőségének engedélyével működik, azzal a hallgatólagos elvárással: hogy központi fekvéséből adódóan tekintettel kell lenni a kert díszítő funkciójára is, nem lehet elvadult, gondozatlan, ápolatlan.

Nincsenek benne egymástól elkülönülő, az egyének által művelt parcellák. A kert kialakítás és művelés szempontjából is egy egységes egész, ahol egy fő irányító és a közösségi akarata egyaránt befolyásolja annak beültetését működését. A terület egységes művelése és beültetése lehetővé teszi a bio-kertészkedés szinte teljes módszertárának felhasználását pl. növénytársítások, megfelelő élőhelyek kialakítása a kert környékén élő kisebb állatoknak, madáritató elhelyezése, ugyanakkor figyelembe veszi a közösség igényeit a termesztett zöldségek irányába és az esztétikai szempontokat is. Tudatosan megtervezett és kialakított, ökológiai szemléletű kertről van szó tehát, amely támogatja a közvetlen környezetben élő madarak, rovarok biológiai igényeit, épít ezen élőlények kertfenntartásban nyújtott szerepére, fenntartói nem használnak vegyszereket, azonban hangsúlyt helyeznek olyan folyamatokra, mint a komposztálás vagy a csapadék víz összegyűjtés az öntözéshez.

A rendszeres kertművelő közösség egy szűk mag, de ehhez bárki csatlakozhat, nincsenek írásban rögzített szabályok arra vonatkozóan, hogy ki mennyi felelősséggel és munkával tartozik a kert megműveléséhez. Ugyanakkor mivel egy kertre időben az egész éves működés a jellemző, a munkahelyi szabadságolások okoznak ugyan némi zökkenőket, viszont a kert sokkal inkább a munkahelyi léthez mint a szabadidős tevékenységhez tartozik, így fenntartása jellemzően például nem a hétvégékhez kötődik, hanem inkább a munkaidőt közvetlenül megelőző vagy azt követő időszakra.

A munkahelyi közösségi kert közösségfejlesztő, a hatékony munkavégzést támogató hatásai

A kertészkedésben rendszeresen résztvevő kollégákat rövid, nyitott kérdésekből álló kérdőívben kérdeztük meg arról, hogy mik a közösségi kertészkedés legfontosabb hatásai a személyiségük, a tudásuk és a kompetenciáik fejlődésére, milyen pozitív és negatív tapasztalataik vannak. A kérdőívet nyolc fő, a munkahelyi közösségi kertészkedésben rendszeresen résztvevő kolléga töltötte ki, mindannyian nők. (kérdőív minta lásd. 1.számú melléklet a Függelékben)

A tanulási folyamat a kertművelés közben, gyakorlati tevékenységgel összekötve vagy a kertről történő kötetlen „folyosói” beszélgetések formájában valósul meg. Maga a kert mint téma folyamatosan jelen van, olyan nem közvetlen munkatársak is megkeresnek, megszólítanak bennünket, akik a munkahelyi folyamatokból adódóan, nem vagy csak nagyon ritkán kommunikálnának velünk. Sok olyan ember is megáll a kert mellett, és vált néhány szót

az ott kertészkedőkkel, akik eddig nem igazán figyeltek a munkahelyüket körülvevő külső környezetre, nem volt „téma” ami ezzel kapcsolatban megszólítsa őket.

A megkérdezettek ezeket így fogalmazták meg: *„Határozottan, amit pozitíve éltem meg, az hogy néhány olyan kollégának is felkeltette a kert az érdeklődését, akik „törzsökös városinak” vallják magukat és a biológiai ismereteik is igen korlátozottak.” „Azokat a kollégákat, akikkel évek óta együtt dolgozom sikerült más oldalukról is megismerni.” „Jó együtt alkotni, létrehozni valami újat, nem tudtam egyes kollégáimról, hogy nyitottak a kertészkedés iránt, segítőkészek, jó humoruk van.”*

A kertben megtermelt javak további közösségi tevékenységeket indukáltak: „Az első évben óriási öröm volt számunkra, a cukkini termés, amit közösen megfőztünk és elfogyasztottunk.”

Ismert, hogy a munkahelyi tevékenységek szellemi munkavégzés esetén mentális fáradtsággal, a stressz fokozódásával járnak. A kertészkedés jótékony fizikai hatása ezen a területen ilyen módon került megfogalmazásra: *„a fizikai munka pótolta a sokszor elmaradó testedzést, a közös kerti munka sokkal hatékonyabb stressz oldónak bizonyult, mint sok más szabadidős tevékenység.”*

A munkahelyen történő közös kertészkedés vagy csak a kertről való beszélgetések kapcsán tehát a kollégák olyan oldalát is megismerjük, amelyet a munkafolyamatok során nem feltétlenül, ez kivétel nélkül olyan pozitív tapasztalat, amely segít munkavégzés során keletkező apróbb konfliktusok kezelésében is, egymás elfogadásában, empátikusabb, elfogadóbb attitűdű viselkedés kialakításában.

A közösségi kertészkedés nehézségei között, a pénzügyi terhek igazságos megosztásának kérdése valamint a közös kertészkedési időpontok megtalálása merültek fel, mint problémák, amin a jövőbeli együttgondolkodással javítani kell. A tanulás a kertről és a környezetről hozzájárul a környezet tudatos viselkedés kialakításához, fejlesztéséhez.

A speciális tudástól és kompetenciáktól az általánosabbakig, a rendszeresen kertészkedő kollégák a következőket sorolták fel. Megtudtam a paradicsomról, hogy kacsolni kell, jobban megértem a növények fejlődését, mit jelent az, hogy egynyári –kétnyári, meg tanultam mulcsozni, szerszámokat használni, jobb lett a kézügyességem, megismertem a talajjavítás lehetőségeit és fontosságát. Megértettem, hogy miért fontos a madarak etetése télen, hogy miért kell virágos részeket kialakítani a méhek számára és megtudtam, hogy a gyógynövények pozitív hatással vannak a konyhakerti növények fejlődésére. Összefoglalva

A közösségfejlesztés új útjai

tehát a válaszadó kollégák valójában olyan kompetenciákat és készségeket fogalmaztak meg, amelyek szerepe a hatékony munkahelyi munkavégzés szempontjából is elengedhetetlen: rendszerben való gondolkodás, döntőképeség, módszeres munkavégzés, problémamegoldó készség, szervezőkészség, rugalmasság.

1.-2.Kép: Közösségi kertészkedés a Kodolányi János Főiskolán

Készítette: Hoffmann Orsolya

COMMUNITY GARDENING AT WORKPLACES AS A TOOL FOR COMMUNITY DEVELOPMENT

A small team of colleagues at Kodolanyi Janos University of Applied Sciences started to design and build up a garden a few years ago. Activities in the garden mean for us to be together right over the working hours, to learn from each other based on knowledge and skills of gardening and nature, but most and foremost, to get to know features that the formal office work does not allow us to learn. The study below tries to summarise the most important experiences and feedbacks from colleagues in the field of community gardening

Key words: *Gardening at work place – the best opportunity for community development*

FOLMEG MÁRTA

EGY EMPIRIKUS KUTATÁS EREDMÉNYEI ÉS TANULSÁGAI A MUNKAHELYI JÓL-LÉT TÉMAKÖRÉBEN³

Bevezetés

Magyarország alaptörvénye kimondja, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. Ennek a jognak az érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.⁴

Magyarországon 2008-ban a születéskor várható élettartam férfiak között 70 év, nőknél 78 év (átlag: 74,23 év) volt. Ugyanebben az évben az EU átlaga: 79,31 év volt. Az egy főre jutó vásárlóerő-paritásra korrigált nemzeti össztermék és a születéskor várható átlagos élettartam összefüggésének vizsgálata azt igazolja, hogy a magyar lakosság egészségi állapota nem éri el azt a szintet, ami az ország gazdasági-társadalmi helyzete alapján elvárható lenne. Hazánk népességének születéskor várható élettartama megközelítőleg 3 évvel marad el az egy főre jutó vásárlóerő-paritással (PPP) korrigált bruttó hazai termék (GDP), illetve az egészségügyre költött összeg alapján prognosztizálható élettartamtól.⁵ További kutatási eredmények születtek az Európai Egészségügyi Fogasztói Index kutatócsoportja által, akik kimutatták, hogy Magyarországon az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés egyenlőtlenségei és a betegekkel szembeni ellenséges hozzáállás miatt a 35 országot rangsoroló listán Magyarország a nem túl előkelő 28. helyen áll. Tanulmányuk alapján látható, hogy gyengék a betegjogok, elégtelen a betegek tájékoztatása, romlanak az egészségügyi eredmények és nő az egyenlőtlenség kockázata hazánkban.⁶

³ A kutatás a Társadalmi konfliktusok – társadalmi jól-lét és biztonság, versenyképesség és társadalmi fejlődés (TÁMOP 4.2.2.A-11/1/KONV) című pályázat keretében készült.

⁴ Magyarország Alaptörvénye: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV

⁵ <http://www.pro-qaly.hu/magyarorszag-lakossaganak-egeszsegi-allapota-109.html>

⁶ <http://vilagtudomany.hu/index.php?data%5Bmid%5D=7&data%5Bid%5D=1688&egyenl337tlenseg-ellensegessag---a-magyar-egeszsegugy-helyzete>

Előzőekben ismertetett kutatási eredmények tanulsága kell hogy legyen, hogy a fejlődés célja nem lehet a mindenáron való gazdasági növekedés, hanem az emberek jól-létének, életminőségének javítása lenne az elsődleges. Rendszerszemléletű (bio-pszicho-szociális) megközelítésben a személy saját jóllétének aktív alakítója, de nem független biológiai örökségtől és attól a környezettől sem, amelyben felnövekszik és amelyben él. Az egyén életminősége annak a kölcsönhatásnak a függvénye, hogy milyen módon váltja ki, illetve dolgozza fel életeseményeit és életkörülményeinek változását. Az életminőség fontos összetevői a személyes hatékonyság érzete, a koherencia-érzés, vagyis a személynek az a hite, hogy a világ megismerhető és befolyásolható. A testi és lelki egészség fenntartásának folyamatában kitüntetett szerepe lehet a célok által vezérelt önszabályozásnak. A boldogság és szubjektív jóllét állapota összefügg a megfelelő célok kitűzésével, megvalósításával. Az együttműködő, barátságos személyiség a konstruktív társas életvezetés egyik fontos feltétele. Lényeges elem továbbá a megküzdés képessége, a mindennapi stressz, a negatív érzelmek megfelelő szabályozása, intenzitásuk csökkentésének képessége. Az egyén szintjén befolyásoló tényező még a kezdeményező, aktív személyiség (extraverzió) (*Kopp-Martos, 2011*).

A foglalkoztatás jótékony hatással van a fizikai és a lelki egészségi állapotra. A munkaerő lelki egészsége és jól-léte a termelékenység és az innováció alapvető forrása az Európai Unióban. A munka, folyamatosan változó tempója, mennyisége és jellege befolyásolja a lelki egészséget és jól-létet, így óriási jelentősége van a döntéshozóknak és a munkáltatóknak abban, hogy a mindennapi stresszt és a lelki zavarok mértékét csökkentsék, ezáltal a munkahelyről való távolmaradás és a munkaképtelenség gyakoriságának növekedése is megállítható. A munkaszervezés, a szervezési kultúra és a vezetési gyakorlat fejlesztése szintén elengedhetetlen a munkahelyi lelki egészség elősegítése érdekében, amihez hozzátartozik a munka és a családi élet összehangolása is, amely az egészségügyi szektorban dolgozók esetében különösen hiányzik.⁷

Rengeteg információ ér bennünket nap, mint nap az egészségügy helyzetéről. Az adatok általában ijesztőek, annál is inkább, mert mindenkit érintő kérdésekről van szó, amelynek jelenleg még nem látszanak a hosszú távú megoldási lehetőségei. Az egészségügyi kérdések megválaszolását empirikus vizsgálatunk a dolgozók szemszögéből közelíti meg és így próbálja feltárni a szektorban dolgozókra nehezedő nyomás tárgyát és volumenét.

⁷http://ec.europa.eu/health/mental_health/docs/mhpact_hu.pdf

Kvalitatív és kvantitatív kutatás az egészségügyi szolgáltatást nyújtók körében

A kutatás célja az egészségügyben dolgozó munkavállalók munkahelyi jól-létének témájában kérdőívezés és interjúzás az adott munkakör stressz tényezőiről.

Mintavétel helyszíne két város, nevezetesen Székesfehérvár és Budapest egy-egy közkórházában, valamint egy-egy magán fogorvosi rendelőjében, továbbá egy Kispesti SZTK fogorvosi rendelője. A kutatás természetesen az erőforrások hiánya miatt nem reprezentatív, inkább a trendek felmutatására, a gócpontok kiemelésére törekszik. A kutatásban résztvevők munkaköre: sebészorvos, gasztroenterológus, nyomási fekély koordinátor, gyógy-masszőr, ápolónő, dietetikus, dentálhigiénias szakember, fogorvos asszisztens Mintaanyag meghatározása: 5 db interjú, 24 db kérdőív.

A kutatás kvalitatív oldala

A mélyinterjúk segítségével igyekeztünk az adott szektor stressztényezőit felmérni, strukturált interjúvázlat alapján. Interjút készítettünk egy sebészorvossal, egy nyomási fekély koordinátorral, egy gyógy-masszőrrel, egy dentálhigiénias szakemberrel, valamint egy gasztro-enterológussal. Az interjúk személyes interjúk voltak, amelyeket diktafonra is rögzítettünk.

A kérdések három témakörre csoportosultak, az első részben az egyén egészségügyi kockázatait térképeztük fel, majd a szakmai és a munkahelyi kockázatokra való kitéréssel került sor az adott szektor stressz tényezőinek felderítésére.

Az egészségügyi kockázatok az egyén saját egészségének nyomon követéséről, az egészségügyi szolgáltatások igénybevételéről, a mentális terheltségről és a környezet fertőzésveszélyeiről érdeklődik. Majd a szakmai kockázatoknál a társadalmi megbecsültség, a képzési és önképzési kényszer, a kiszolgáltatottság és a jogi és irányítási környezet gyakori változásai kerültek górcső alá. A munkahelyi kockázatok kapcsán a túlmunkáról, a javadalmazásról, a siker és elismerés kivívásáról kérdeztünk. A stresszforrásokat részletesen körbejárva, érdeklődtünk a konfliktusok mikéntjéről, a határidők kérdéséről, a feladatkörök és hatáskörök bizonytalanságáról. Továbbá az online világ okozta folyamatos készenlétről, a kommunikációs hibák rejtelméről, a hatalmi játszmákról. Különösen fontos kérdés volt a vezető rendelkezésére álló ösztönző és fegyelmező eszközök lehetősége és mibenléte,

Rákérdeztünk a fiatalabb kollégák lojalitásának kérdéséről, valamint a kiégés, az elfáradás, belefásulás problémájáról az idősebb kollégák esetében. A külső és belső kapcsolattartás nehézségeit, a jogszabályi változások miatti belső működési rend módosulásait, a szokásjog kialakulását és bizonytalansági tényezőit is figyelembe vettük a munka stresszforrásainak kutatásánál. A munkahelyi jól-lét szempontjából érdemes kitérni a munkatársak szociális kompetenciájának szintjére is, hogy mennyire jellemző a kooperativitás, a konfliktustűrés, a kommunikativitás. Mennyire kitartóak, lelkesek a kollégák, milyen feszültségek keletkeznek a közös munkából, esetlegesen milyen visszahatások érvényesülnek a dolgozók életviteléből fakadóan (gondoltunk itt például a magánéleti gondokra, alvászavarra, gyógyszerszedésre).

A következőkben ismertetem az interjúk alkalmával begyűjtött információkat és elemzem a szektor jellegzetes stresszforrásait.

Első interjúalanyom nyomási fekély koordinátor egy megyei kórházban, amely annyit takar, hogy az intézménybe behozott és az ott kialakult felfekvéseket kezeli, főképpen az idős, elesett állapotú betegeken, akik mozgásukban korlátozottak. Ketten végzik ezt a munkát az egész intézményben, de csak ő végzi teljes állásban, kolléganője csak félállásban besegít neki. Hívás alapján járja az intézmény osztályait.

Úgy érzi, hogy fertőzésveszélynek ki van téve, de a higiénias szabályok betartásával elejét lehet venni ezeknek a fertőzéseknek, legalábbis a 98%-uknak. Számára rendelkezésre állnak azok a munkavédelmi eszközök, amelyek segítségével megelőzheti a fertőzések begyűjtését. Adatközlőm elmondása szerint a foglalkozás-egészségügyi ellátás náluk nagyon szigorúan zajlik évente egyszer, és aki ezen megbukik, az vagy könnyebb munkakörbe kerül, vagy pedig megszakad a munkaviszonya. Úgy találja, hogy munkáltatója elég rugalmas, ez nem szab gátat a saját egészségének karbantartásában, szűrővizsgálatokra munkaidőben is elengedik.

Hepatitis elleni védőoltást kötelezővé tették ebben a kórházban a dolgozók számára, így interjúalanyom is kapott, de influenza elleni védőoltás ügyében maga dönthetett, így azt nem vette igénybe. A szakmai kockázatokra áttérve, nagy hiányosságot érez a társadalmi megbecsültség tekintetében, amely mind erkölcsileg, mind anyagilag elmarad a munkavégzés volumenétől és felelősségétől.

Kreditpont gyűjtés miatt 5 évente kötelező a működési kártya megújítása, így képzéseken kötelező részt venni. Továbbá van lehetőség szabadon választott továbbképzésekre is. Erre nagy figyelmet fordít a kórház, mert aki nem tudja meghosszabbítani a működési kártyáját, az

felügyelet alá kerül. Ezt felülről, a minisztérium, az ÁNTSZ és a GYEMSZI (Gyógyszerészeti és Egészségügyi Minőség és Szervezetfejlesztési Intézet) részéről is komoly ellenőrzés kíséri és megbüntetik az intézményt, ha ezen a területen hiányosságok mutatkoznak.

A munkakör legnagyobb stresszforrása, a különböző minőségben fellépő embereknek való megfelelés, vagyis az orvosoknak, kollégáknak, betegeknek, hozzátartozóknak. Emiatt a sokrétű és több szempontú megfelelés miatt, valamint a saját munka és felelősség védelme miatt, a munkakörnek is igen magas az adminisztrációs kényszere. Így a folyamatok részletes ledokumentálásával tudják megvédeni magukat egy esetleges támadás ellen. A betegek nagy része ismeri a betegjogokat, de a kötelességeit nem. A kommunikáció nagyon fontos a betegek és hozzátartozóik felé, ez a legfőbb stresszforrás a szakmában. Sokszor abból adódnak a konfliktusok, hogy az orvos – páciens kommunikáció hiányos vagy elégtelen és ezt a kisegítő személyzetnek kell kompenzálnia. Sokszor a felvilágosítás nem megfelelő. Kommunikációs tréninget érdemes lenne tartani, de a kórházban leginkább osztályszinten, azok között, akik a mindennapjaikat a betegek és a hozzátartozók között töltik, kevésbé a felső szintekre kellene ezt koncentrálni.

A minőségirányítási rendszerbe minden munkatártnak belépési kötelezettsége van a kórházban. Az itt dolgozók ennek a rendszernek a segítségével értesülnek napra készen a jogi és irányítási környezetben történt változásokról. Továbbá dokumentálják a rendszer oktatási programjait is, hogy mindenki megkapta-e a megfelelő felvilágosítást.

A munkahelyi kockázatok között felmerült a túlmunka kérdése. Adatközlőm szerencsés abból a szempontból, hogy fix munkaidőben van foglalkoztatva, így túlmunka nem jellemzi a munkakörét. Ha ünnepnapok előtt mégis adódik, akkor a túlórákat nem anyagi honorálással, hanem lecsúsztatással tudja equalizálni. Ebben a főnöke nagyon rugalmas. Ám látja maga körül, hogy sokan nem ilyen szerencsések. Akik a betegágy mellett dolgoznak, ott folyamatos műszak van, se ünnepnap, se szabadnap, vagy legalábbis kiszámíthatatlan a beosztás. Ez sokszor a magánélet rovására megy. Sok ápolónő elvált, gyermekét egyedül neveli, vélhetően a túlhajszoltság, a kiszámíthatatlan munkarend miatt van, ami sok családi életet tönkre tesz.

Az új munkaerő képzése nagyon alacsony szintű, gyorstalpaló képzésekről kerülnek ki a fiatalok, és csak annyi a motivációjuk, hogy elkerüljék a munkanélküliséget. Nincs előttük jó példa. Csak elvétve akad mentoráló és ők is műszakban dolgoznak, így nem jut idejük, energiájuk a fiatal munkaerő betanítására. Az idősebb kollégáknál tetten érhetőek a kiegészítők jelei, a munkába belefásultság, ami olykor-olykor egy-egy sikerélmény hatására átlendíti a

dolgozót a nehézségeken, ezért a pályán marad, de összességében ez is inkább csak a 40-50 éves korosztályra jellemző, ők mozgatják az egészségügyet.

A traumahatások kifejezetten megviselik az embert, még a pályán eltöltött évtizedek után is, ha olyan beteg sorsa fordul rosszra, aki közel került az emberhez. Adatközlőm bevallja, hogy még így 50 évesen is előfordulnak sírások, ha egy-egy kedves beteget az ember elveszít. Ezeket az érzelmi sokkokat az ember legtöbbször kénytelen egyedül feldolgozni, vagy a kolléganőkkel megbeszélni, de a kórházban működik pszichológiai szolgálat is. Ám interjúalanyom állítása szerint ennyi rutinnal már maga is tudja kezelni a lelki megpróbáltatásokat. Sőt, véleménye szerint, ha nem így lenne, akkor a beteghez és a hozzátartozókhoz sem tudna szakszerűen viszonyulni, „minipszichológusnak” kell lenni. Általában azonnali reakciót vár el a munka az egyéntől, nincs olyan, hogy reggel meg tudja tervezni a munkát, napközben szembesül a váratlan helyzetekkel és a prioritásokat pillanatok alatt fel kell állítani.

Következő interjúalanyom ugyanebben a kórházban gyógytornász munkakörben dolgozik. A fertőzésveszély kérdésére ő is elmondta, hogy releváns probléma, kesztyűben dolgoznak, működik a fertőtlenítés, de a húsevő baktérium, a TBC, a kórházi hasmenés gyakori fertőzés a betegek között. A félelem mindennapos, a higiéniai szabályokat próbálják betartani, ehhez van rendszeres oktatás is. Szigorú előírások tiltják az óra, a gyűrű és a lakkozott köröm vagy műköröm használatát. Ezt elég sűrűn ellenőrzik is az osztályokon.

A társadalmi megbecsültség kérdéséről interjúalanyom legnagyobb problémának érzi, hogy a betegeknek csak nagyon kis hányada tudja elkülöníteni a nővért a gyógytornásztól. Mindkét dolgozón fehér köpeny van, így gyakran megesik, hogy neki adják az ágytálat, hogy vigye ki. De sajnos szembesült már olyannal is, hogy az orvos sem tudja, hogy mire írja ki a gyógytornát. Az olyan orvosok, akik partnernek tekintik a gyógytornászt és elismerik munkáját, azok rendszerint konzultálnak először vele, hogyan látja az esetet, mit érdemes, mit írjon ki. De ahol az orvos omnikompetensnek gondolja magát, vagy a hozzátartozók nagyon buzgók, ott gyakorta előfordul, hogy teljesen alkalmatlan beteget is kell tornáztatni (pl. haldoklót).

Adatközlőm korábban egy vidéki rehabilitációs központban dolgozott, ahol 3-4 hétig foglalkozhatott egy-egy beteggel és visszacsatolás volt a munkájára, hogy honnan hova jutottak. Itt olyan gyorsan cserélődnek a betegek, hogy nincs sikerélmény. 1-2 nap alatt nem lehet sokat fejleszteni őket, nem lehet végigkísérni a fejlődésüket. Itt akut betegek vannak,

nem sokkal a műtét után, nagyon változó, hogy mire képesek. Ha jó betegalanyra lel a dolgozó, azt megpróbálja „kihasználni” és neki többet adni, hogy önmaga számára is legyen egy pozitív visszajelzés, sikerélmény, rövid idő alatt.

Szigorú betegdokumentáció van, a dolgozó önmaga védelme miatt. Ez nagyságrendben négyoldalnyi adat, még akkor is, ha csak egy napot volt ott a beteg. Történt már perelés, amikor a dokumentáció szolgáltat bizonyítékul, hogy a beteg a kezelést megkapta. Napi szinten érzékelhető, hogy egyre jobban eltolódik a munka az adminisztráció fele.

Gyógytornász interjúalanyom szintén megfogalmazza, hogy szinte pszichológusként kell a betegekhez fordulni. Nem lehet csak elkezdeni a munkát, először közel kell férkőzni hozzájuk, lelkileg rájuk kell hangolódni, hogy elfogadóan álljanak a közös munkához. Ez egyszerre fizikai és szellemi munka is. De a lelki része az igazán megterhelő. Bár érezhető, hogy az idő múlásával a halálesetek is a munka mindennapos részévé válnak, vagyis már nem rázzák úgy meg az embert, mint az elején, már átsiklik felettük, önmaga lelki védelme miatt.

Itt kollégák között nincs formális esetmegbeszélés, inkább csak ad-hoc jellegű folyosói eszmecsere. Ez a rehabilitációs központban, vizit formájában, heti egyszer, hivatalos keretek között megvalósult és segítette a munkát, mert a dolgozó bizonytalanságait megoszthatta kollégáival. A felelősség minden esetben egyszemélyi, de a stresszt nagymértékben csökkenti egy esetmegbeszélés.

Összefoglalva a gyógytornász munkakör stressztényezőit három kulcsterületre lehet osztani. Egyrészt a beteganyag állapota és hozzáállása, az együttműködés hiánya. Hasonlóan problémás terület az orvosokkal való információcsere, ami sokszor akadozik, vagy különböző orvosok más-más diagnózist adnak, más terápiát javasolnak és a gyógytornász felelősségi körébe tartozik, hogy melyik állapotjelzés mentén építi fel a fejlesztési tervét. Legvégül pedig az eszközhiány, ami egyrészt a higiénias előírásoknak olykor gátat szab, például nincs elegendő kesztyű ahhoz, hogy minden beteg után le lehessen cserélni. Másrészt pedig a gyógytorna eszközkészlete is meglehetősen hiányos, ami hátráltatja a megfelelő fejlesztést.

Harmadik interjúalanyom egy vidéki kórházban sebész főorvos. Ő munkája legnagyobb nehézségét a szélsőséges egészségkultúrában látja. Vagyis a betegek vagy az utolsó pillanatban jelentkeznek a problémájukkal, amikor már sürgősségi esetként kell kezelni őket, vagy pedig teljesen irreleváns,

A fertőzésveszély a sebészetben mindennapos probléma, ugyanis testvádékkal (vér, vizelet, gennyes váladék) folyamatosan találkozunk a kezelés közben. Továbbá általában a beteg nem megfürödve, tisztálkodva, szépen felöltözve érkezik, hiszen a balesetre nem tud előre felkészülni. Így a kórokozók, baktériumok folyamatosan jelen vannak a napi munkában, a sterilitásra nagyon figyel.

Viszont a saját egészség védelme kapcsán, főorvos úr elmondta, hogy az orvos az nagyon rossz beteg, ő maga sem jár szűrésekre, védőoltást sem vesz igénybe. Saját magát vizsgálja, valamint, ha gondol egy laborvizsgálatot, megoldja informális keretek között.

Főorvos úr úgy ítéli meg, hogy régen, fiatalabb korában jóval nagyobb társadalmi megbecsülés, tisztelet övezte a munkáját, pozícióját, mint manapság. Mostanában inkább, csak, mint szolgáltatást nyújtó emberre tekintenek és nagyon magasak az elvárások a betegek részéről. Azonnal feljelentenek, panaszt tesznek, ha valami nem az ő elképzeléseik szerint történik. Interjúalanyom úgy ítéli meg, hogy a törvényi háttér sem védi eléggé az orvosokat. A panaszokat általában a kórház kezeli, vagyis nem az orvoshoz futnak be a feljelentések. A kórház, írásban megkéri az orvost, hogy az adott szituációra vonatkozóan írja le álláspontját, véleményét, majd a jogi osztály ezt hivatalos formába öntve eljuttatja a panasztevőhöz és kezeli a problémát.

A továbbképzés kötelező, ötévente meg kell újítani a működési engedélyt, ehhez 250 kreditpont gyűjtése kell. Vannak kötelező és szabadon választható elemek. A legnehezebb a gyógyszerekkel kapcsolatosan naprakésznek lenni, mert a konferenciákon nem hangzanak el a pontos gyógyszernevek, azok a gyógyszerészeti konferenciák témája, nekik csak az általános orvosi elveket határozzák meg. A gyógyszergyár konkurencia akkora és a gyógyszermaffia tevékenysége olyan aktív, hogy szinte már követhetetlen az új termékek neve, összetétele, hatásmechanizmusa.

A kiegészítés kérdése kapcsán főorvos úr véleménye, hogy a magyar egészségügy állapotáról, amit bemutat a média, az csak egy megszürt kép, annál sokkal rosszabb a helyzet, és ezt csak az látja át, aki a mindennapjait ebben tölti.

Az egészségügy az team-munka, egymásra vannak utalva, ugyanúgy szükség van a sebész orvos mellett a műtősré, a beteghordóra, az asszisztensre, az altatóorvosra. A konzílium is a kollégákkal való közös megbeszélés, így az alapfelállás is az, hogy jó legyen a kapcsolat, csak így lehet hatékonyan végezni a munkát és közös döntést hozni.

Ösztönző eszközök nincsenek, se pénzbeli, se utalványos formában. Sajnos megeshet, hogy azt sem kapják meg, ami jár, például a kötelező ügyeleti díjért pereskedni kellett a kórházzal. Erkölcsi elismerés egy évben egyszer van, de ilyenkor is a vezetők egymást tüntetgetik ki.

A fegyelmezés is érdekes kérdés, mert ha valaki hibázik és kirúgják, ki van helyette. Hiszen nem lehet az utcáról behívni egy nővért. Alapvetés az, hogy hibázni lehet, de fel kell ismerni és korrigálni kell.

Következő interjúalanyom egy gasztroenterológus orvosnő, akivel ügyeleti ideje alatt sikerült interjút készítenem egy fővárosi kórházban. Többször megszakították bejövő hívások és kopogó kollégák a beszélgetésünket, de doktornő nagyon lelkesen és segítőkészen viszonyult a kutatáshoz. A legnagyobb problémának azt látja, hogy egyes mechanizmusok nem állnak rendelkezésre rutinszerűen. Sokszor olyanért kell a köröket futni, ami nem is szakmába vágó, például, hogy megtörténjen egy vérvétel, hogy a vér eljusson a helyére, hogy próbáljon az ember egy vizsgálatot megszervezni.

Formálisan három helyen dolgozik, a fekvőbeteg osztályon, az ambulancián és az endoszkópián, valamint ehhez hozzájön, ha ügyeletes az ember, a sürgősségi osztály. Így pedig olyan mintha három – négy munkahelyen próbálna az ember párhuzamosan mozogni. Igyekszik előre betervezni a napokat, de mindig vannak váratlan, akut események.

Általában 6-8 hetes előjegyzése van egy átlagos gasztroenterológusnak, tehát nagyon be vannak táblázva, a helyettesíthetőség kérdése ebből kifolyólag nehézkes, ha valaki szabadságon van, a többi orvosra lesznek szétosztva a betegek, ami így már emberfeletti teljesítményeket követel a kollégáktól.

A saját egészség háttérbe szorul a feszített munkatempó miatt. A foglalkozás-egészségügyiszűrés teljesen formális, szinte maguknak értékelik ki az osztályon a laboreredményeket, vagy például bediktálják, hogy milyen szűréseken voltak, de igazolni nem kell azokat.

A védőoltások közül adatközlőm az influenza elleni védőoltást és az A-típusú májgyulladás elleni oltást adatta be magának, de ezek opcionálisak voltak, nem kötelezőek a kórházban.

Az egészséges táplálkozásra nagyon kevés idő jut, leginkább hektikusan történik az étkezés. Az osztálynak van egy futócsapata, hogy egymást ösztönözzék a mozgásra, de ez is szétesőben van az időhiány miatt.

A társadalmi megbecsültség globálisan ugyan érződik, de mikro szinten a betegek sokat tájékozódnak az interneten, így kevésbé hajtanak fejet az orvosi vélemény előtt. Rengeteg információ elérhető online, sajnos sokszor nem hiteles vagy nem egyezik azzal a paradigmával, amit a kórház képvisel. Ugyanakkor jó tendencia, ha a betegek is tájékozódnak és partneri kapcsolat alakul ki az orvos és a beteg között, nem pedig egy patriarchális viszony.

Képzési kényszer nyomása érezhető a szakmán, hiszen a szakvizsgákat úgy lehet megtartani, ha 5 évente megfelelő számú kreditet összegyűjt az ember és a kötelező továbbképzéseken részt vesz. Az önképzés teljesen az egyén igényességén múlik, különböző példákat lehet találni a kollégák között, van, aki az egyetemen megszerzett ismereteiből dolgozik szinte a nyugdíjig, ugyanakkor van, aki rendkívül inspiráló módon folyamatosan frissíti a tudását, képi magát, kutatja a szakma új területeit.

A kiszolgáltatottság nagyon érezhető a mindennapokban. A feljelentések vagy az ezzel való fenyegetések mindennaposak. A média gyakran nagyon eltorzítja a valós helyzeteket. Direkt vannak műhibára szakosodott ügyvédek, akik maguk keresik a betegeket, hogy mibe lehetne belekapaszkodni és perelni. Emiatt a túladminisztrálás miatt, gyakran a gyógyítás rovására megy a papírmunka és az számít, ami a dokumentációkban pecséttel ellátva szerepel, nem pedig az elvégzett vizsgálat. Adatközlőm az anyagi ösztönzők hiánya mellett még a szakmai ranglétrán való nehézkes előrejutást is megemlíti. Valamint azt, hogy hiába van meg a szakvizsga, utána is ugyanolyan munkafeltételek és munkamennyiség jellemzi a mindennapokat.

Dentálhigiénias szakemberrel folytatott beszélgetés bebizonyította, hogy az egészségügyön belül is van privilegizált csoport. A fogorvos-asszisztens adatközlőm kifejezetten elégedett munkájával és munkakörülményeivel. Egy kistérségi SZTK-ban dolgozik, nagyjából heti 20-22 órát, viszont fizetése megközelíti a teljes munkaidőben dolgozó átlag magyar fizetéseket. A munkájához használatos eszközök rendelkezésre állnak.

A kutatás kvantitatív oldala

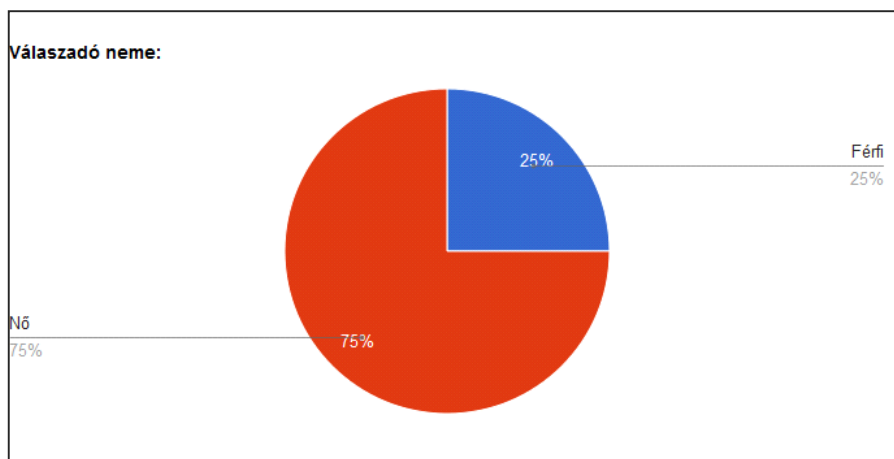
A 24 db kérdőívet online lekérdezéssel gyűjtöttük be. Sajnos többen visszautasították a kérdőív kitöltését, mondván, hogy félnek a következményektől. Ezekben az esetekben a megbízólevél sem bizonyult elég megnyugtatónak, amelyben a kutatást végző intézmény és a kutatók is vállalják az adatközlők anonimitását.

Az adatközlők átlagban kb. 50 percet utaznak otthonuk és a munkahelyük között.

A közösségfejlesztés új útjai

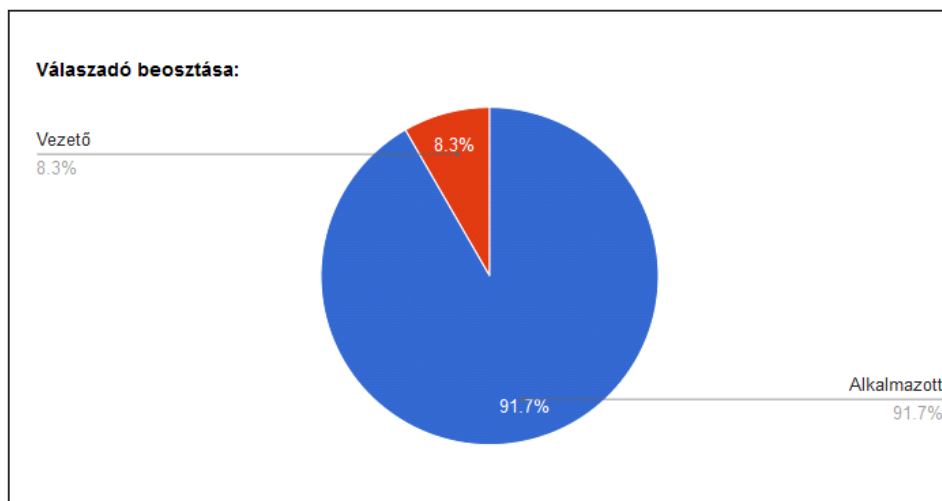
A kérdőívet kitöltők 75%-a nő, 25%-a férfi (lásd 1. ábra). Míg a beosztásukat figyelembe véve, a megkérdezettek 91,7%-a alkalmazott, míg vezető csak 8,3%-ban képviseltette magát a kutatásban (lásd 2. ábra).

1.Ábra: A válaszadó neme

Forrás: Saját szerkesztés

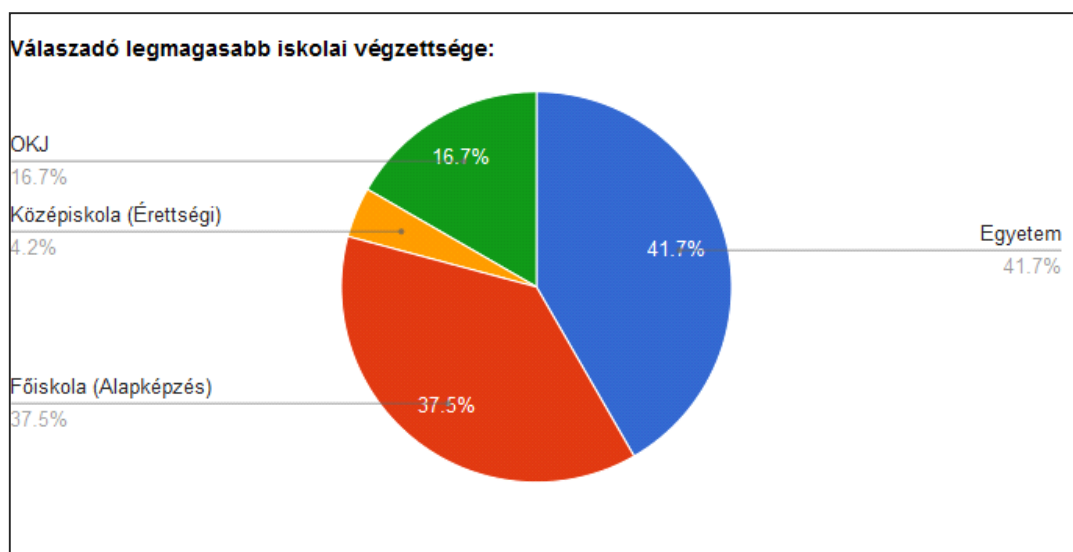
2.ábra: A válaszadó beosztása

Forrás: Saját szerkesztés

A válaszadók legmagasabb iskolai végzettségét elemezve (lásd 3. ábra) csak érettségivel 4,2%-uk, OKJ-s papírral 16,7%-uk rendelkezik. Felsőfokú tanulmányokat a kutatásban részt vevők 79,2%-a folytatott. Ebből 37,5%-nak főiskolai diplomája van, míg 41,7%-uknak egyetemi oklevele.

3.ábra: Legmagasabb iskolai végzettség

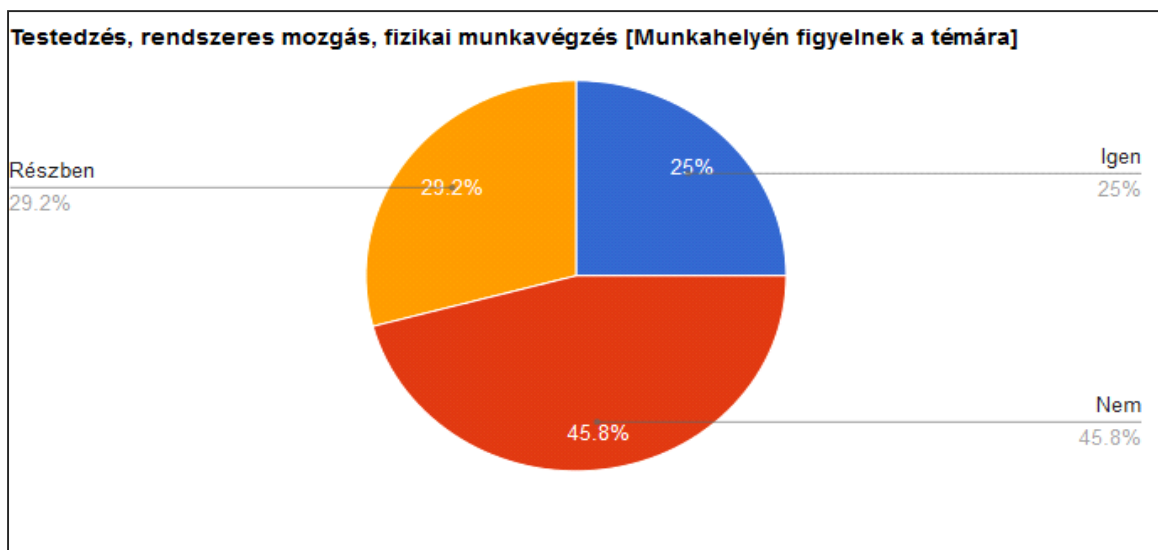
Forrás: Saját szerkesztés

A dolgozók egészségi állapotának támogatására a válaszadók munkahelyeinek 75%-a fordít gondot. Viszont így is nagy aránynak mondható, hogy az egészségügyi szektorban működő és a vizsgálatban részt vett intézmények ¼-e egyáltalán nem támogatja a dolgozók egészségi állapotának feltárását, karban tartását.

Ugyanakkor a munkáltatók eredményeit összevetve az egyének egészséghez való hozzáállásával, érdekes eredményt kapunk. Az egészségügyben dolgozó adatközlők 83,3%-ban tesznek az egészségükért, és 16,7%-uk is a részben válaszlehetőséget adta meg. Vagyis a megkérdezettek 100%-a szerint fontos a téma és tesz is valamit egészségi állapotának javulásáért vagy megtartásáért, mivel nemleges válasz nem érkezett. Ugyan a munkahelyeken az esetek nagy részében nem támogatják a rendszeres testmozgást és az egészséges táplálkozást sem - a következő ábrák szemléltetik az eredményeket – a válaszadók mégis igyekeznek saját erőforrásaikat nem kímélve, áldozni egészségükre.

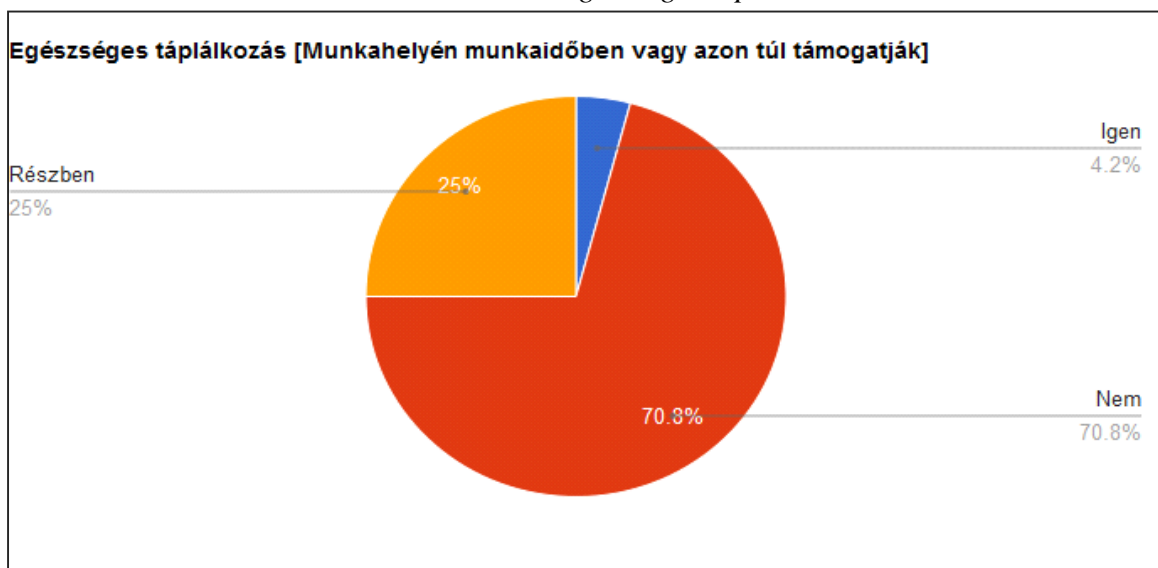
4.ábra: Testedzés, rendszeres mozgás, fizikai munkavégzés

A közösségfejlesztés új útjai

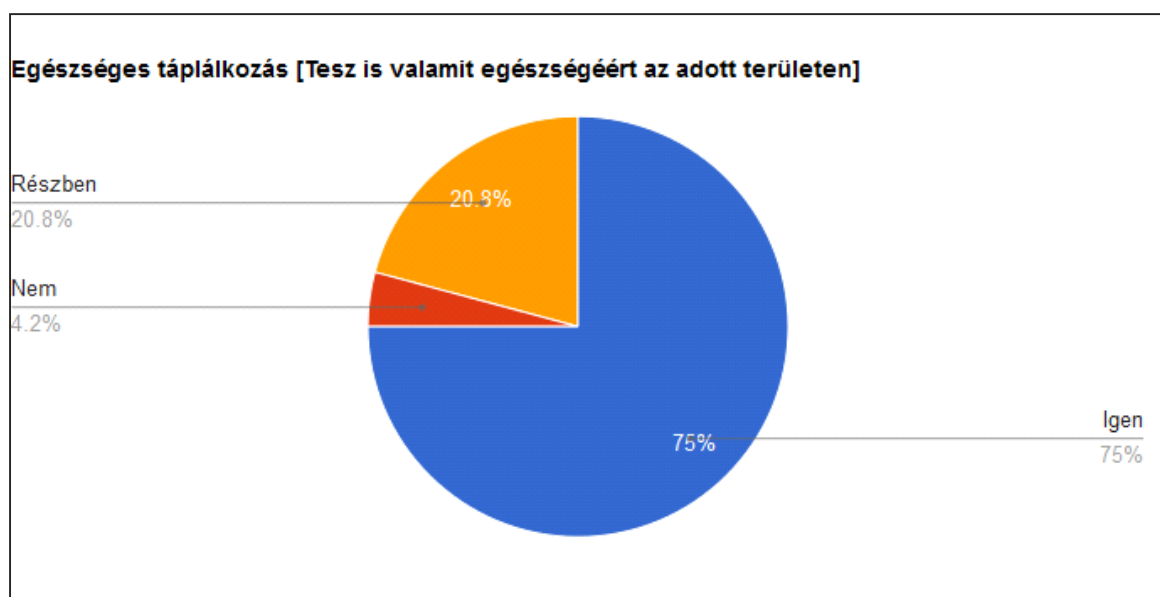
Forrás: Saját szerkesztés

5.ábra: Egészséges táplálkozás

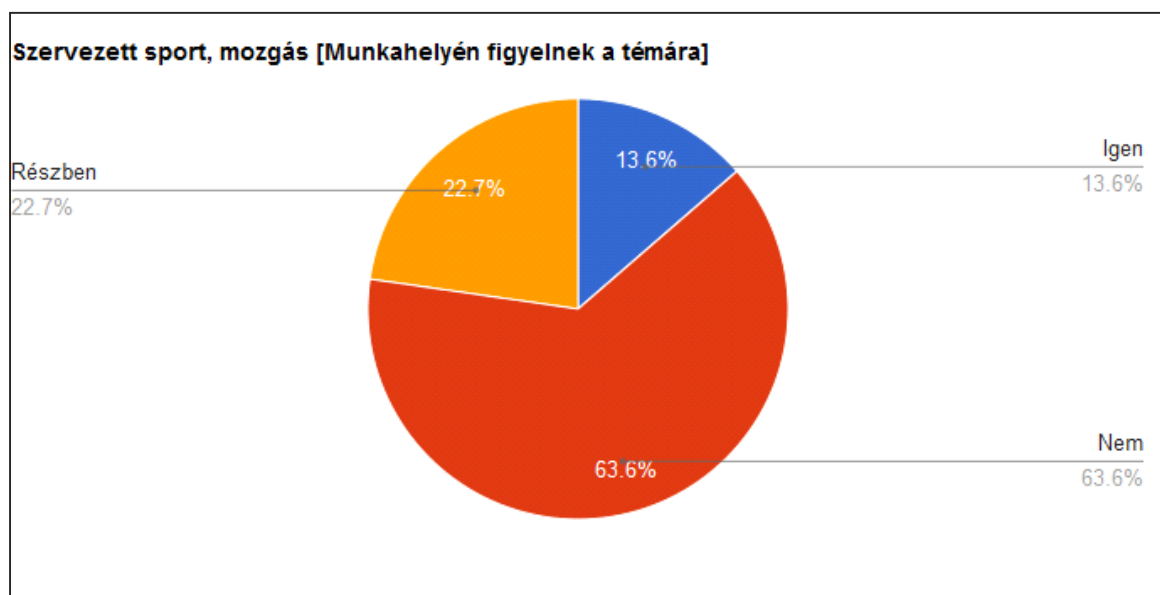
Forrás: Saját szerkesztés

6.ábra: Egészséges táplálkozás

Forrás: Saját szerkesztés

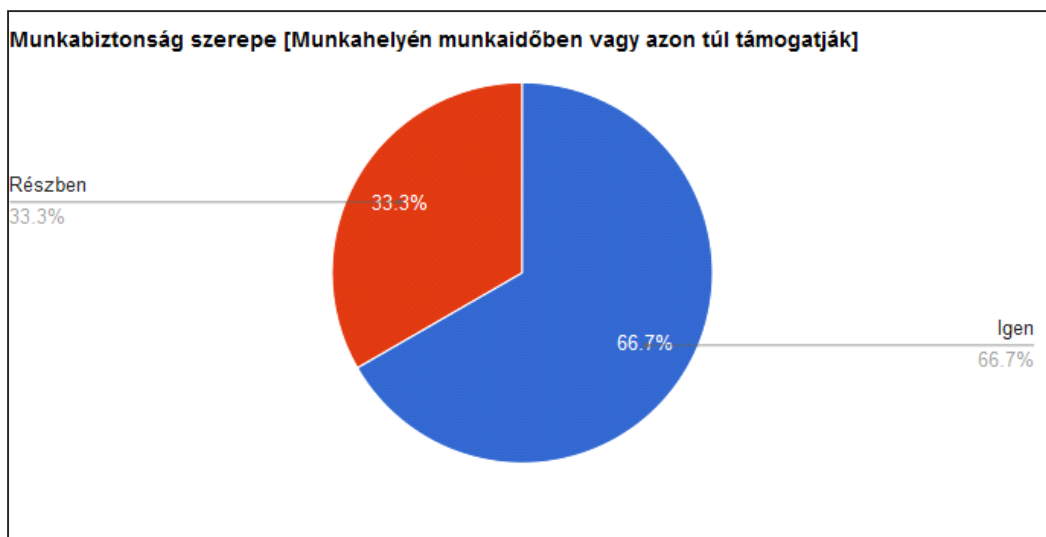
7.ábra: Szervezett sport, mozgás

Forrás: Saját szerkesztés

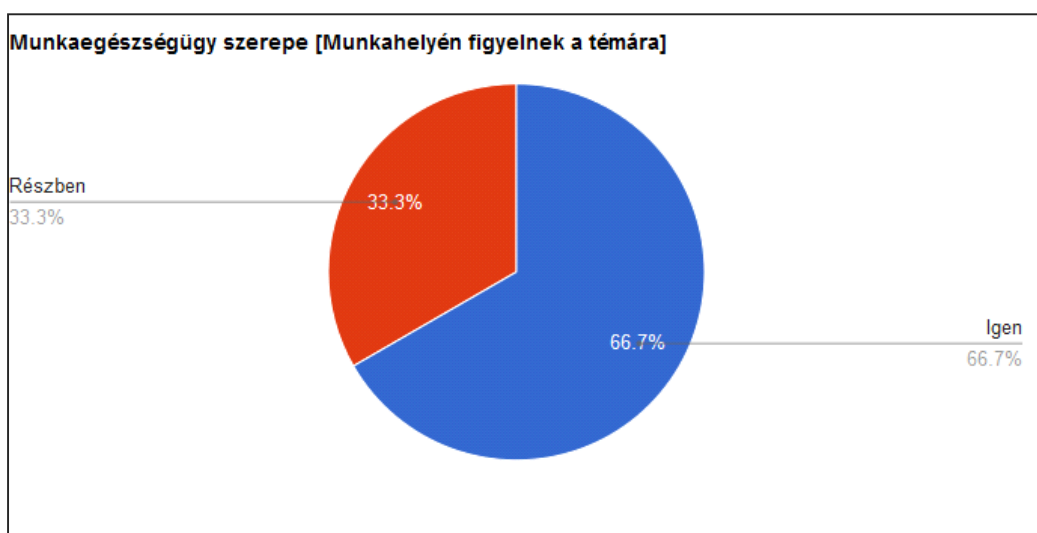
A munkabiztonság (Lásd: 8. ábra) és a munkaegészségügy (Lásd: 9. ábra) tekintetében az adatközlők elégedettek munkahelyükkel. Mindenhol részben, vagy egészen központi elem, bár az egészségügyi szektor dolgozók körében ezek a munkavédelmi óvintézkedések alapszükségletnek tekinthetők.

8.ábra: Munkabiztonság szerepe

Forrás: Saját szerkesztés

9.ábra: Munkaegészségügy szerepe

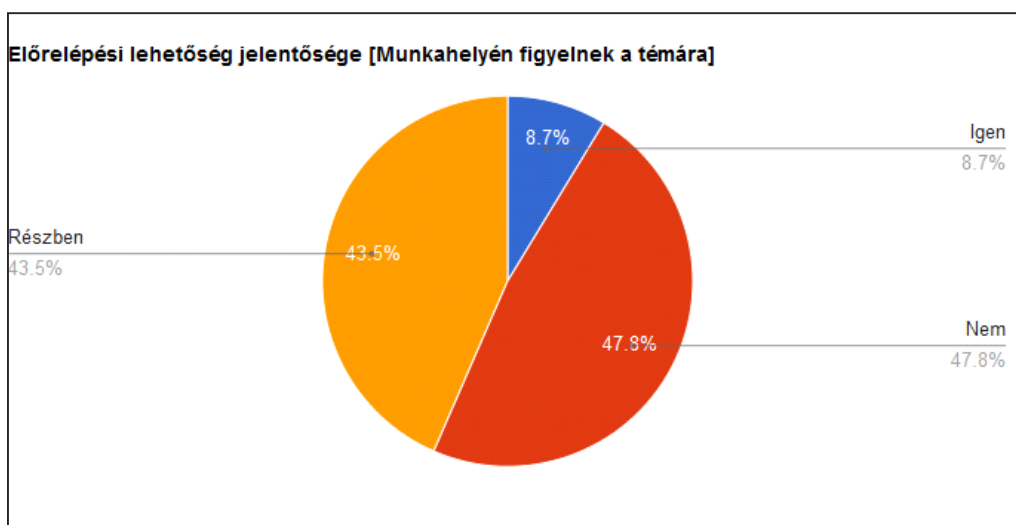

Forrás: Saját szerkesztés

Az előrelépési lehetőség (lásd 10. ábra) fontos szempont az alkalmazottak motiválásánál. Sokszor az anyagi juttatások mellett a jövőbeni lehetőségek meglátása, az életcél kialakítása az adott munkahelyen, megtartó tényezőként tud funkcionálni. Ezzel szemben a fejlődési lépések hiánya motiválatlanságot okozhat, és korai kiégéshez vezethet. A konkrétan igennel válaszolók aránya sajnos csekély (8,7%), ugyanakkor a részben válaszok magas aránya (43,5%) bizakodásra ad okot az előrelépési lehetőségek felmutatásának terén.

A közösségfejlesztés új útjai

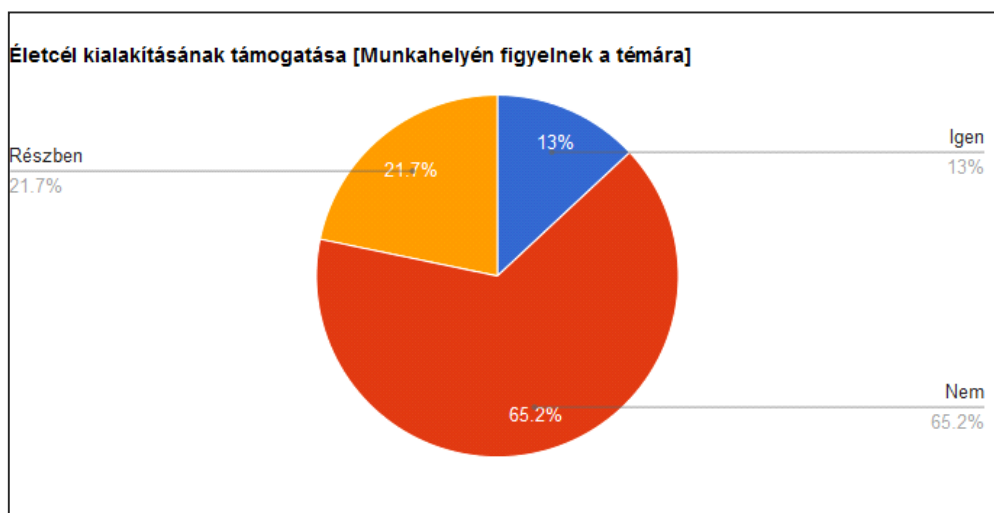
10.ábra: Előrelépési lehetőség jelentősége

Forrás: Saját szerkesztés

Ha az előző gondolatmenetet egy másik kérdéssel kutatjuk, már látható, hogy az életcél kialakításánál (lásd 11. ábra) már negatívabb a helyzet. 65,2% jelölte, hogy a munkahelyen egyáltalán nem figyelnek erre a témára.

11.ábra: Életcél kialakításának támogatása

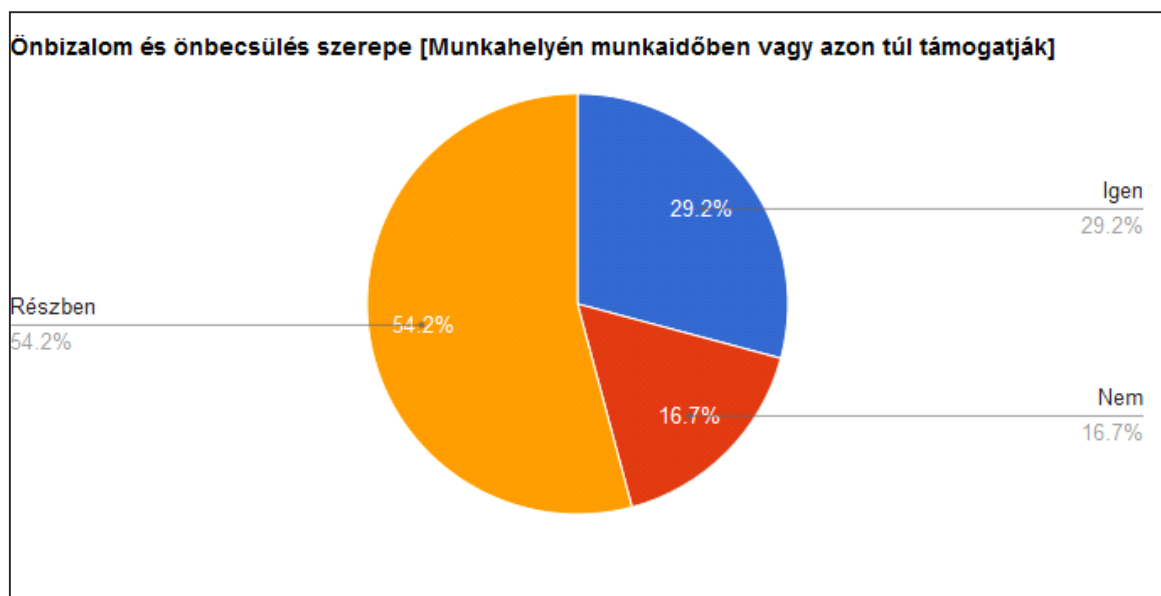
Forrás: Saját szerkesztés

Örömmel tapasztalható ugyanakkor, hogy az önbizalom és önbecsülés kérdéskörre válaszoló munkavállalók úgy érzik, munkáltatójuk valamelyest foglalkozik önbizalmuk, önértékelésük, önbecsülésük állapotával, ugyanis az egészségügyi szektor, mint humán szolgáltatási szektorban kifejezetten fontos, hogy a dolgozók mentálhigiéniai állapota megfelelő legyen,

A közösségfejlesztés új útjai

ezáltal tudnak a kezeltekhez is türelmesen és megértően viszonyulni. Ugyanígy lényeges kérdés a személyiség érvényesülése is (lásd 12. és 13. ábra).

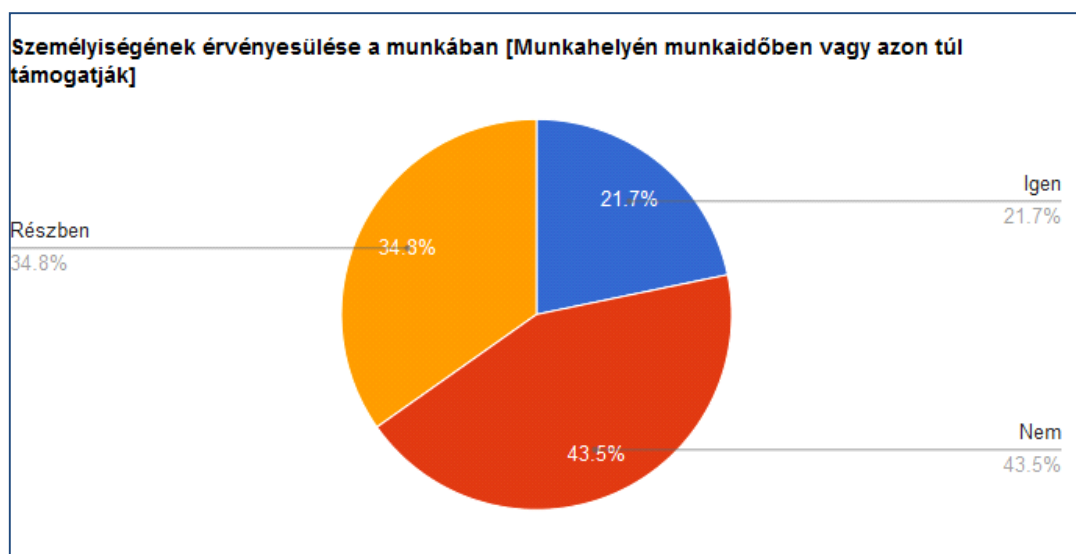
12.ábra: Önbizalom és önbecsülés szerepe

Forrás: Saját szerkesztés

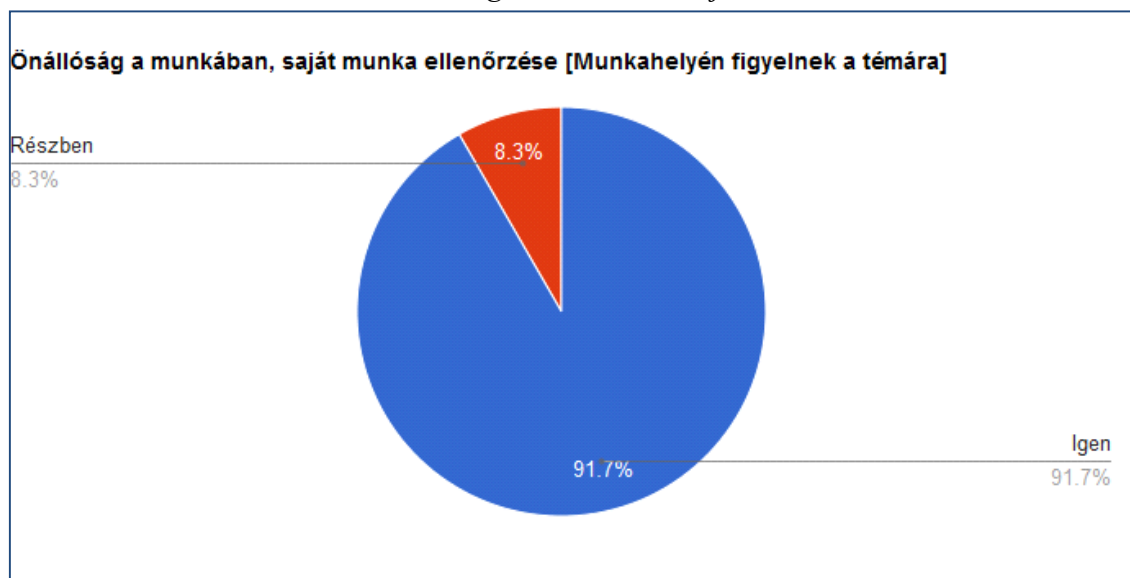
A gyógyító munka kapcsán fontos tényező, hogy a beteg milyen személyiségű ápolóval, asszisztenssel találkozik. Megértő és türelmes attitűddel fordulnak-e irányába vagy az emberi tényezők háttérbe szorulnak a gyógyítási folyamat kapcsán.

13. ábra: Személyiség érvényesülése a munkában

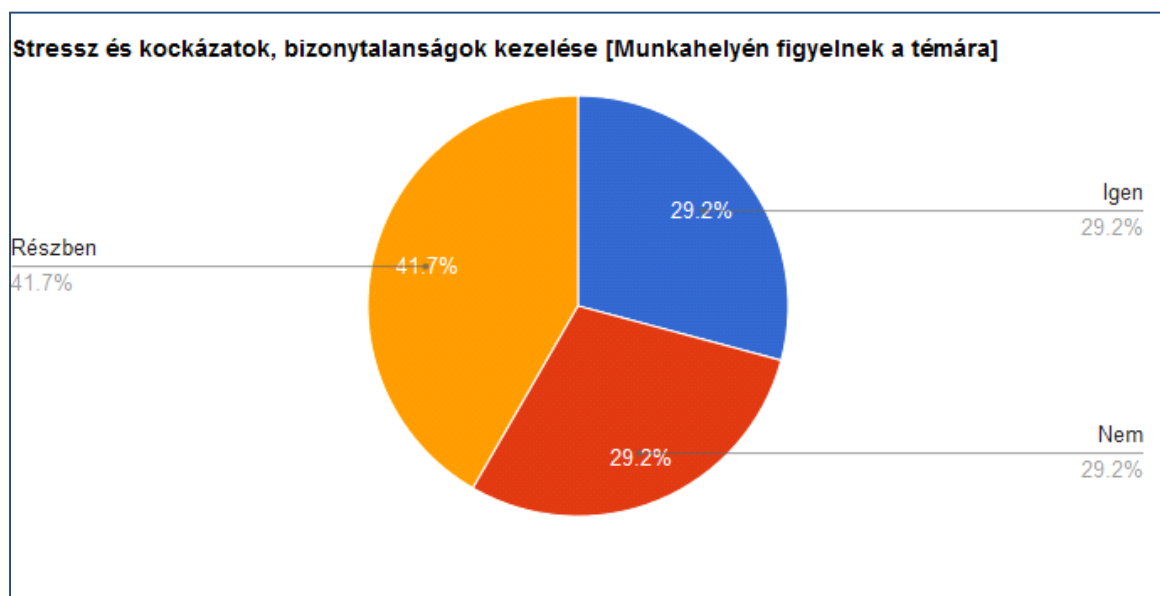
Forrás: Saját szerkesztés

14. ábra: Önállóság a munkában, saját munka ellenőrzése

Forrás: Saját szerkesztés

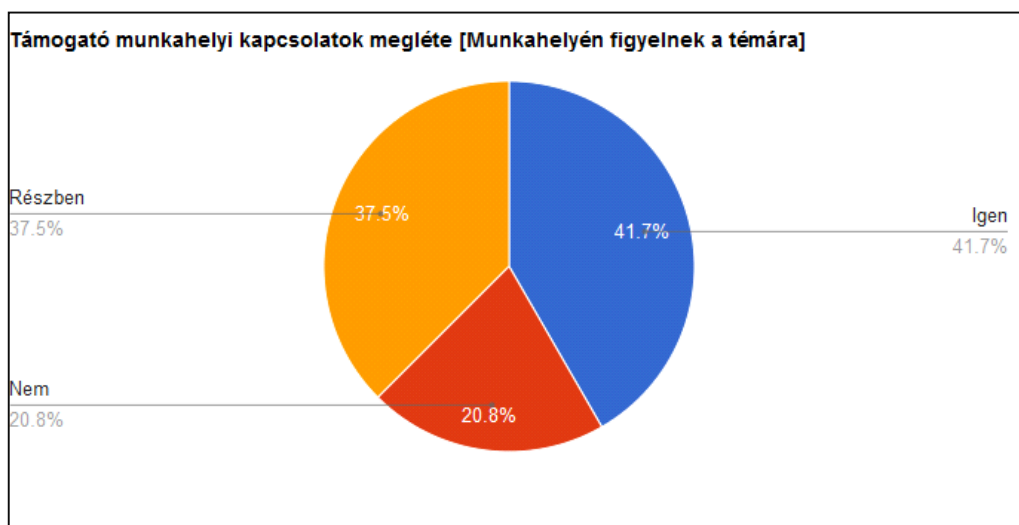
15.ábra: Stressz és kockázatok, bizonytalanságok kezelése

Forrás: Saját szerkesztés

A fentebb ismertetett ábrák az egészségügyben dolgozók számára szorosan összefüggnek egymással. Nagyon magas az egyéni munkavégzés aránya (lásd 14. ábra), amely az esetek nagy részében szabadságot ad a dolgozónak a felmerülő problémák megoldásában, ugyanakkor nagy a felelősség nyomása is az egyénen. Többen megemlítették, hogy a stressz és a kockázatok kezeléséhez (lásd 15. ábra) örülnének szupervíziós megoldásoknak. Az ábrán látható, hogy jelenleg 29,2%-a jelölte csak a válaszadóknak, hogy a munkahelyen támogatják a stressz levezetését, az esetek megbeszélését. A mélyinterjúk és a kérdőívek eredményeiből az derül ki, hogy az egészségügyben hatalmas jelentősége van a munkahelyi kapcsolatok minőségének (lásd 16. ábra), ugyanis a gyógyítás akkor működik hatékonyan, ha a különböző egységek összehangoltan, egymást kiegészítve, team-munkában működnek.

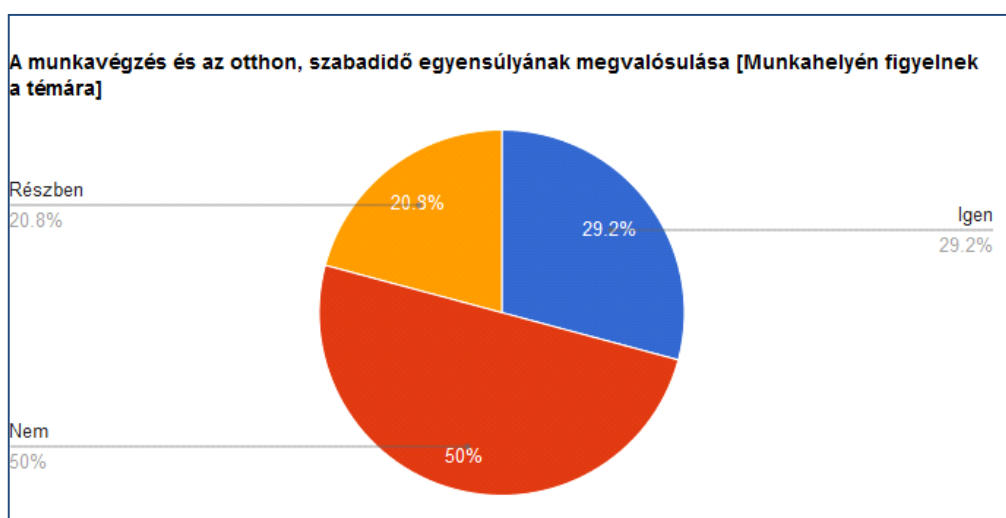
16.ábra: Támogató munkahelyi kapcsolatok megléte

Forrás: Saját szerkesztés

Az egészségügyben dolgozók szinte kivétel nélkül hivatásnak tekintik munkájukat és gyakran abba a hibába esnek, hogy a többműszakos beosztások, nagy munkaterhelés miatt a család és magánéletük háttérbe szorul. A kérdőívek kapcsán jól kirajzolódott, hogy nagyon sokan egyedülállóak, elváltak. Kifejezetten nehéz ezt a szakmát összeegyeztetni a családdal és sajnos erre a munkaadó is csak csekély mértékben tud odafigyelni (lásd 17. ábra).

17.ábra: A munkavégzés és az otthon, szabadidő egyensúlyának megvalósulása

Forrás: Saját szerkesztés

Összegzés

A Magyar Kórházszövetség empirikus felmérésének adatai arról tanúskodnak, hogy négy-hatezer egészségügyi szakdolgozóval kevesebb dolgozik jelenleg hazánkban, mint amennyire szükség lenne. A felsőoktatási felvételi adatokból az is jól látható, hogy utánpótlás is csekély, évről-évre kevesen jelentkeznek felsőfokú ápolói szakképzésre, illetve a nappali tagozaton, egészségügyi szakterületen főiskolára járók száma is jóval elmarad a szükségestől.⁸

A tanulmányomban bemutatott kérdőíves kutatásból és mélyinterjúkból is jól látható, hogy bőven van teendő az egészségügyben dolgozók munkakörülményeinek, életminőségének, céljainak és jövőképeinek javításán. Talán nem túl sok anyagi ráfordítással, ám annál több emberi odafigyeléssel, a különböző érdekek összeegyeztetésével, a problémák helyi kezelésével, a szakmai kommunikáció, a szupervízió rendszeresítésével csökkenthetőek a stressztényezők és a mindennapi terhek elviselése is könnyebbé válik. A kormány állásfoglalása alapján intézkedéseiben elkötelezett az egészségügyi dolgozók munkakörülményeinek és anyagi megbecsülésének javítása mellett.⁹ Stratégiájában a 2014–20-as fejlesztési ciklusra olyan jövőképet vetít elő, amelyben az elsődleges cél a magyar állampolgárok egészségi állapotának javítása, az egészségben eltöltött életévek 2 évvel történő növelése, a fizikai és mentális egészség egyéni és társadalmi értékének növelése, az egészségtudatos magatartás elősegítése, a területi egészség-egyenlőtlenségek csökkentése, valamint a társadalmi kockázatközösségen alapuló egészségügyi ellátó rendszerhez való hozzáférés lehetőségeinek javítása.¹⁰ Így az egészségügyi rendszer megújításának iránya egyértelmű. Ez az intézkedéssorozat össztársadalmi szinten is rendkívül fontos, hiszen a szakszerű betegellátás életeket menthet, ugyanakkor az egészségügyi szektor megreformálása hatalmas összegeket emészt fel és rövidtávon nem eredményez tömeges mértékben szavazatokat a kormánypárt számára. Nemcsak hazánkban, de külföldön is sürgető a szektor nagyobb volumenű támogatása, mert az ápoló szakma hamarosan minden országban hiányszakmává válik.

⁸<http://www.medikwork.hu/a-mai-magyar-apolok-munkahelyzete-munkakorulmenyei-perspektivai/>

⁹<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/egeszsegugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/az-egeszsegugyi-dolgozok-szamithatnak-a-kormanyra>

¹⁰http://www.kormany.hu/download/e/a4/30000/Eg%C3%A9szs%C3%A9ges_Magyarorsz%C3%A1g_e%C3%BC_strat%C3%A9gia_.pdf

Fontos szem előtt tartani, hogy az anyagi ösztönzőkön kívül, számos egyéb motiváló tényező van. Ilyen például az előrejutási lehetőség, a több szabadidő, szebb munkakörnyezet. Nagy mértékben befolyásoló tényező a kevesebb munkahelyi stressz, amely kimagasló mértékben kedvez a munkahely és szabadidő egyensúlyának eléréséhez és a magánélet biztosításához. További fontos szempont a megbecsültség érzése, amely gyakran jobban motivál, mint az anyagi ösztönzők sora.

WELL-BEING AT WORK PLACES

This paper presents the results of an empirical research on work-related stress. The research uses qualitative and quantitative methods. The results shed light on detail and their effect on performance on work-related stress. The research focuses on health professionals work-related stress factors. It analyzes the sector's employees and the workload of leisure and work coordination of the possibility and impact of the individual sensation of well-being exercised.

Keywords: *work-related stress, well-being and performance relationship, health, leisure and work balance, occupational health and safety*

IV. KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉS TÁRSADALMI KÖRNYEZET

N. KOVÁCS TÍMEA

ÉRZELMEK – HAGYOMÁNYOK – IDEOLÓGIÁK. NÉHÁNY GONDOLAT A KULTÚRÁRÓL

Vannak fogalmak, amelyek leginkább meghatározhatatlanságukkal és talán éppen ebből következően szétfolyó és parttalan használatukkal tűnnek ki. A kultúra fogalma ilyen. Nagyon gyakran és a legkülönbözőbb helyzetekben és legkétesebb kontextusokban egyaránt használt kifejezés – egy olyan fogalom, amelyet, ahogy Norbert Elias írja: az „érzelmekek és a hagyomány nehezen definiálható légköre [ölel körül]” (*Elias 1998: 43*) és a társadalmi használat erőteljesen formálja, miközben ideológiákkal és retorikákkal „szennyezi” azt.

Ha a hagyományokat és az ideológiákat szemügyre véve nyomon követjük a *kultúra* fogalomtörténetének egyes fejezeteit, láthatjuk, hogy az uralkodó társadalmi beszédmódoknak köszönhetően jelentések és használatok évszázadok óta szoros szövetséget alkotnak. A tudományos érdeklődés és elméletek tárgyává váló *kultúra* sem jelent ez alól kivételt, noha létezik egy erős késztetés arra, hogy az analitikus eszközzé tett *kultúrára* úgy tekintsünk, mintha az nem venne részt a jelentések és használatok társadalmi körforgásában. A kultúra fogalmát kisajátítani szándékozó tudományos közösség azonban nem választható le a társadalom azon egyéb közösségeitől, amelyek szintén kísérleteket tesznek e fogalom bekebelezésére. Politikusok – hogy csak egy szignifikáns csoportot nevezünk meg – , miközben kulturális különbségekről, hagyományokról, vagy nemzeti kultúráról beszélnek, gyakorta épp a tudomány eszköztárát idézik föl, hogy meggyőzőbbé, hihetőbbé tegyék mondanivalójukat.

Már a *kultúra* fogalmának korai története mutatja e két diskurzusforma – a tudományos és a társadalmi – közti kölcsönviszonyokat.

Igaz, hogy a *kultúra* mindenek előtt a tudós nyelvhasználat terméke¹¹, amelyet a tudományos diskurzusok alakítottak ki, s formálnak napjainkig (vö. Márkus 1992, Wessely 1998), de a köznapi beszédmodok közé kerülve legalább olyan komoly karriert futott be. Mára nemcsak a társadalomtudományok egyik központi kategóriájává nőtte ki magát, amely köré egyenesen tudományterületek szerveződnek, elég ha a német *Kulturwissenschaft*, vagy az angolszász *cultural studies*-ra gondolunk, hanem a társadalmi közbeszéd elnyúlhatetlen elemévé vált. Napjainkban a *kultúra* lényegében ide-oda vándorol a laikusok és a szakemberek táborai között, politikai elemzők, vagy függetlenségi mozgalmak aktivistái, kisebbségek képviselői mellett az „utca embere” is gyakran ezzel a fogalommal érvel. Wallerstein szerint a kultúra egyenesen „a jelenlegi világrendszer ideológiai csatamezeje” (Wallerstein 1990, idézi Hannerz 1995: 74). Kétségtelen, hogy sokan, sokszor és sokat beszélünk a kultúráról. Divatról van-e szó, vagy inkább szimptómáról? A következőkben a kultúrával kapcsolatos, egyrészt szorosabban vett tudományos, másrészt a társadalmi, vagy inkább nyilvános diskurzusok közötti kapcsolatokra összpontosítok, s azt vizsgálom, hogy milyen jelentések és társadalmi használatok termelődtek ki és áramlanak e diskurzusformákban és közöttük.

A kultúra és az idegenség

A *kultúra* egy, az európai gondolkodási tradíció egészén, különböző történeti korszakokon és kontextusok sokaságán keresztül vándorló fogalom. E vándorlás nyomán több, metaforikus tartalommal bővült. A latin *colere* töről származó kifejezés elsődleges jelentésköre a mezőgazdasági gyakorlatokra, a föld megművelésére, kultiválására, birtokba vételére, a természettől való elhódítására, föltörésére, beültetésére vonatkozik. A föld megműveléséből egyúttal bizonyos természeti tér lakottá tétele, az ember letelepedése, azaz, meghatározott helyek körbehatárolása, e helyek megteremtése következik. A lakóhelyek, városok, államok már kétszeresen a kultúra tájai, hiszen egyrészt a természeti erőkkel szembeni túlélés zálogai – az ember már nem bízta magát a természetre, hanem ellenfelének tekinti azt, amit be kell törnie – , másrészt, az emberi együttélés jól szervezett keretei. A föld ténylegesen, majd szimbolikus eszközökkel is birtokunkba kerül, hiszen a mezőgazdaság, s annak technikái végsősoron a társadalmi szerveződést, a társadalmi gyakorlatokat modellálják. Nem véletlen a *colere*, a *cultura*, a *cultus* szavak rokonsága: a föld műveléséhez és ápolásához hasonlatosan

¹¹ A kultúra a 18. században lesz a művelt közbeszéd része. „E szavak: felvilágosodás, kultúra, képzés, nyelvünk új jövevényei. Elsősorban a könyvek nyelvéhez tartoznak. A közönséges nép alig érti őket.” Moses Mendelssohn: Was heißt aufklären? (1784) Idézi Luserke 1996: 172.

kell gondozni és fenntartani a közösségeket, s mindkettőt óvni kell az elvadulás ellen. Ami a földnek a szántás, az a közösségnek a rítus, az ünnep, a szertartás, vagy az írás, a könyv, az emlékmű, a kánon és így tovább. Ez az a pont, ahol a kultúra fogalma tágulni kezd, hiszen a kultiválás a belakott földre, a létrehozott társadalmi gyakorlatokra, technikákra, de a közösség felelős tagjaként értelmezett individuumra is egyaránt vonatkozik. A kultúra elsősorban egy belakott teret jelent, de ez a tér nemcsak fizikai értelemben létezik, hanem metaforikusan is, úgy is, mint a közösség tere. A fizikai és a metaforikus tér fenntartása és őrzése folyamatos erőfeszítéseket igényel, legyenek ezek háborúk, vagy a közösség emlékezetét ápoló gyakorlatok (vö. Jan Assmann 1999). A kultúra tehát egyszerre territoriális és temporális: ahogy megsemmisülés fenyegetheti a kultivált földet, úgy merülhet feledésbe az emberi cselekvés. A kulturális emlékezet technikáinak kidolgozása a közösségnek az idő malmaival folytatott küzdelmét tükrözi, s a kultúrának a térben és az időben való fenn tartását irányozzák.

A megművelés nyomán létrejött megformált tájak – a szántások, a közösségek, a szellem - egyúttal „jobbakk” és „nemesebbek”. Két dolog is következik ebből. Egyrészt, a megformált tájak szembe fogják magukat állítani más, „formálás” és „művelés” nélküli tájakkal: a letelepedett a nomáddal, a megművelt a vaddal, a kultivált a természetessel, a rendezett a kaotikussal, s folytathatnánk. Másrészt, a nemesedés, a jobbá válás folyamataként értelmezett kultúra mögött mindig ott motoszkál terjesztésének gondolata, saját megformált tájaink, a kolóniák – akár erőszakos – létrehozása. A territorialitás és a temporalitás mellett a kultúra fogalmának harmadik jelentős építőeleme a normativitás, s a belőle (is) következő összehasonlítás.

Jelentős szemantikai változások következnek be annak nyomán, hogy a kultúra társadalmiasul és normativizálódik. A hangsúly ugyanis fokozatosan áthelyeződik a megművelés folyamatáról annak eredményére, a megműveltre, aminek következtében létrejön a művelt versus műveletlen közti dichotómia. Ez az elsősorban egyes emberek jellemzésére szolgáló fogalompár fokozatosan kiterjed egyes társadalmi csoportokra, majd egész társadalmakra vonatkozóan válik érvényes fogalmi modellé. Az individuum műveltségének, tanultságának értelmében használatos kultúra ezzel társadalmi helyzetek leírására, finom társadalmi megkülönböztetések bevezetésére fog apropót kínálni. Norbert Elias meggyőző módon elemzi azt az újkori folyamatot, ahogyan az egyes társadalmi csoportok, az elitrétegek szimbolikus összetartozását bizonyos technikák, azaz bizonyos tudás birtoklása kezdi el biztosítani (Elias

1987). Elias vizsgálódásainak előterében a társadalmi kényszerek belsővé tétele, azaz a kultúra egészét érintő átalakulásoknak és a személyiség struktúrájában hosszú távon bekövetkező változásoknak az összekötése, ahogy Wolf Lepenies fogalmaz, a „társadalom nagy történelmének az individuum kis történetével” való egybekapcsolása áll (*idézi Köstlin 1996: 104*). A társadalom és az individuum metszéspontját a viselkedés alkotja, amely nemcsak a személyiség szempontjából hordoz jelentőséget, hanem a társadalmi hovatartozást illetően is, hiszen a „hasonló”, illetve az „eltérő” viselkedések mentén társadalmi megkülönböztetés és elzárkózás artikulálódik. A legjelentősebb megkülönböztetések egyike az, amikor az ún. művelt rétegek a *kultúra* birtoklása révén határozzák meg önmagukat, általa tesznek szert reprezentatív hatalomra, s e szimbolikus eszköz segítségével határolják el magukat a közönséges, műveletlen rétegektől.¹² A *kultúra* térhódítása azonban nem áll meg a saját társadalom határainál. A társadalmon belüli különbségtételek mellett a társadalmak közti különbségek kidolgozásában, illetve megjelenítésében is aktív szerepet fog játszani.

A *kultúra* diszkurzív hatókörének kiterjesztéséhez komoly lökést adtak a felfedezések, s velük az európai szintéren megjelenő, idegen világokkal kapcsolatos tapasztalatok. Az utazók nyelvek, vallások, szokások sokaságával szembesülnek, amely mindenképpen kihívást jelent az európai gondolkodás számára. A történész Jürgen Osterhammel hívja fel a figyelmet arra, hogy a másokat kolonializáló, de – a perifériáktól eltekintve – , kolonializálttá sohasem váló Európa a 18. századtól egyre inkább az egyetlen olyan civilizációként definiálja magát, amely univerzális ismereteket és értékeket hozott létre. Ez a szemlélet az idegen társadalmak leírásakor elsősorban az univerzális normától való eltérést regisztrálja, s ezt az eltérést a kultúra birtoklása, illetve annak hiánya közti dichotómia felépítésével juttatja kifejezésre. A kultúra és a természet fentebb már említett szembeállításának alkalmazása ebben az esetben egy olyan szimbolikus egyenlőtlenséget hoz létre, amely nemcsak az idegen társadalmak konceptualizálását határozza meg, hanem a rájuk irányuló politikai, társadalmi cselekvéseket is megformálja, irányítja, megerősíti. Másként fogalmazva: a társadalmak közti idegenség

¹²Elias azonban további finom elkülönülésekre is föl hívja a figyelmünket, amikor a *kultúra* fogalma mellett a szintén újkeletű *civilizáció* keletkezéstörténetét és társadalmi kontextusát elemzi. A francia és angol tradícióval szemben a német társadalomban e két kategóriát szembeállítják, méghozzá a társadalmi eliten belüli különbségek szimbolikus megfogalmazása érdekében. A német nemesség a felszínesnek tekintett civilizáció letéteményese, ellenben a politikai hatalomból még kiszorított, de azt egyre erőteljesebben magának követelő polgárság a művészetek kontextusában meghatározott eszményi kultúra hordozójaként tekint magára. A negatívan definiált civilizáció később franciák és németek nemzeti ellentétét is megfogalmazhatóvá teszi (vö. Elias 1987: 101-141). A kultúra és a civilizáció 18. századi német szembeállítása valószínűleg összefüggésbe hozható a francia állam- és a német kultúrnemzet koncepcióival, azaz az eltérő módon épülő nacionalizmusokkal. Ennek kifejtésére azonban itt nincs mód.

fogalmi megragadására bevetett *kultúra* a szimbolikus alávetés eszközévé válik, s szétválaszthatatlanul egybefonódik a politikai értelemben vett alávetéssel. Az idegen világok leírása, fogalmakba öntése, azaz reprezentálása, valamint e világok leigázása közti összefüggésekre hívja fel a figyelmünket Michel de Certeau, aki a „felfedező” és a „felfedezett” (az európai *versus* nem-európai) kapcsán kidolgozott képi ikonográfiát elemezve számos, a kultúra és a természet szembeállítására köré csoportosított és azt megerősítő dichotómiára mutat rá (*de Certeau 1991*). Az európai kultúrát (a hódítót) a civilizáció eszközeivel – iránytűvel, kifinomult öltözettel, fegyverekkel, hajókkal – rendelkező férfialak reprezentálja, míg az idegen társadalmat (a meghódítandó földet) a természet attribútumaival körbevett, meztelen, fekvő nőalak jeleníti meg. Az ilyen és ehhez hasonló képek, amelyek elsősorban a kedvelt olvasmányoknak számító útleírások révén terjedtek, még egy további alapvető megkülönböztetés kidolgozásához járultak hozzá. A saját és az idegen társadalmak geográfiai távolsága mellé/helyébe ugyanis az ezek közti időbeli távolság kerül. A különböző színtereken – a furcsa külső, az érthetetlen nyelv, a különös viselkedés és szokások – megjelenő különbség egy fejlődéstörténet elmondására kínál lehetőséget, amelyben a primitív társadalmakkal az a másság jelenik meg az európai gondolkodás színterén, amely az emberiség múltját, az eredetet, a természetet, az érintetlent kézzelfoghatóvá teszi, miközben egyben megteremti az összehasonlítás lehetőségét.¹³ A földrajzi térbe tett utazás pedig úgy tudja a múltba tett utazás jelentését fölvenni, hogy a *kultúra* fogalma történetivé válik, s egybekapcsolódik a haladás koncepciójával.¹⁴

Ahogy arra a kulturális antropológia esztétikájával foglalkozó *Roland Girtler* is utal (1979: 16), a primitív társadalmak jelentették az európai gondolkodás számára azt a kontextust, amely egyáltalán lehetővé tette az egyes etnikumok és rasszok közti különbségek

¹³ „A felfedezések, amelyeket európai tengerészeink a távoli tengereken és a messzi partokon tettek, tanulságos és ugyanakkor szórakoztató színjátékok. Népeket mutatnak nekünk, akik a műveltség legkülönbözőbb fokain helyezkednek el körülöttünk, ahogy a különböző korú gyermekek állják körül a felnőttet, és példájukkal emlékeztetnébe idézik, mi is volt ő korábban és honnan is indult. Úgy tűnik, egy bölcs akarat örizte meg számunkra ezeket a bárdolatlan néptörzseket addig az időpontig, amikor saját kultúránkban már eléggé előrehaladtunk ahhoz, hogy ezt a felfedezést felhasználhassuk a magunk hasznára, és az emberi nem feledésbe merült kezdeteit ebben a tükörben újra összeállítsuk.” F. Schiller: *Was heißt und zu welchem Ende studiert man Universalgeschichte?* Jena, 1789, idézi Bitterli 1982: 331.

¹⁴ Az ún. primitív népek nemcsak az emberi közösségből lesznek kizárva, hanem a történelemből is, amit különösen az írás hiánya alapoz meg. A történelem és a múlt az európai fölfogás szerint feltételezi az írásos emlékezet meglétét, ennek hiányában nincsen megőrzés, nem halmozódhat föl tudás, nincsen reflexió. Az idegen, nem-európai kultúrák tudás, emlékezet és történelem híján csupán megíratlan fehér papírlapok az európaiak szemében. A Másik megírandó testéről beszél de Certeau (1991: 7), Todorov szerint „a kulturális érintetlen indián egy fehér lap, amely spanyol és keresztény feliratozásra vár” (1982: 49). A megírandó-megíró viszonya elhelyezhető a természet *versus* kultúra, vagy a női *versus* férfi metaforái sorában. Ez utóbbira utal az emlékezet metaforáit elemző Aleida Assmann (Assmann 1999: 153).

megfogalmazását, s egyúttal a saját társadalom civilizációs előnyeinek kihangsúlyozását, mivel ezek a társadalmak azt a fejlődési szintet testesítették meg, amelyet az európai kultúra már maga mögött hagyott. Az egyes társadalmakat a haladás különböző fokain elhelyező szemléletből következően a kultúra differenciális fogalommal válik. A fejlődés fokai feltételeznek ugyanakkor egy célt, egy elérhető állapotot, amelyet az európai társadalmak képviselnek, s amelyek megragadását korábban szintén a *kultúra* fogalma tette lehetővé. Ebből az ellentmondásból fakad, hogy a *kultúra* egyrészt azokat a képességeket jelenti, amelyeket az emberek közösen birtokolnak.¹⁵ Másrészt az egyes társadalmak megkülönböztetésének eszközévé is válik, tehát azt is jelöli, ami az embereket elválasztja egymástól. Így a *kultúra* egyszerre univerzális és partikuláris.

A további ellentmondások éppen e két használati mód feszültségéből, illetve különösen a különbségek természetének magyarázatából fakadnak. A felvilágosodás köztudottan az egyetemes kultúrafogalom mellett voksol, a „vadember” és a „kultúremler” közötti különbség relatívnak tűnik, amint arról a korabeli nevelési törekvések és a műveltségre vonatkozó elképzelések is árulkodnak. A 19. századra azonban nyoma vész a vadember megnevelhetőségébe vetett hitnek. A fölbukkanó evolucionista teóriák már nem az emberiség egységéből, vagy a civilizációs különbségekből indultak ki, hanem alapvető, áthidalhatatlan különbséget láttak az ún. primitív és az európai ember között.¹⁶ A saját racionalitással rendelkező nemes vadember helyébe az irracionalitást megtestesítő primitív alakja lépett. Természetesen nem arról van szó, hogy az egyes kultúrák közötti különbség alakult volna át, változni a létező különbségek észlelésére és magyarázatára alkalmazott modellek fognak. S e modellek egyáltalán nem nevezhetők társadalmi, politikai következményektől mentes, tisztán gondolati eszközöknek. A felvilágosodás időszakában az eltéréseket a környezet, az éghajlat különbségeire vezették vissza. Az evolucionista felfogásban azonban a természettudományok új húzóágazata, a darwini biológia, s annak nyelvezete köszön vissza: az embert a biológiai törvényszerűségek irányítják, s a túlélésért folytatott küzdelem határozza meg. Ez a szemlélet

¹⁵Herder, aki a kultúrák sokféleségét elismerő Voltaire-t követi, amikor minden korszak és minden kultúra önállóságát elismeri, az emberi nem egysége mellett érvel: „Mivel azonban az emberi értelem minden sokrétűségben is egységet lát, és példaképe az isteni értelem is a legkülönbözőbb dolgokkal alkotott egységet a Földön: a változások végtelen birodalmából itt is visszatérhetünk arra az egyszerű tételre, hogy az embert egy és ugyanaz a nem képviseli a Földön.” J. G. Herder: *Sämtliche Werke*. Suphan-Edition, Berlin (1877-) XIII. kötet 255.o. Idézi Bitterli 1982: 422.

¹⁶ 1859-ben a *Természeti népek antropológiája* című munkájában Theodor Waitz a következő kérdést teszi fel: „Vajon az emberiség egy részét ne az állathoz utaljuk-e át?” Idézi Girtler 1979: 25.

az egyes fajokhoz sajátos mentalitást rendelt, s a túlélési küzdelem győzteseiről, vagy rangelsőiről beszélt.¹⁷

A civilizált ember magasabbrendűségére, valamint az európai kultúra fejlettebb voltára vonatkozó nézetek, azaz a biológiai és a társadalmi evolúcionizmus árulkodó módon a kolonializmus teljes megszilárdulásával egyidőben virágoztak. A korabeli társadalmi diskurzust – beleértve a tudományos beszédmódokat is – dominálva ezek a nézetek nagy mértékben hozzájárultak a gyarmati uralom legitimálásához, s a birodalmi ideológiák fölvirágzásához.

A kultúra és a tudományos legitimitás

A *kultúra* hosszú évszázadokon keresztül normatív kategóriaként van jelen a társadalmi diskurzusokban – akkor is, ha egyénekre, akkor is, ha társadalmi csoportokra, vagy társadalmakra alkalmazzák. Erről tanúskodik, hogy sokáig egyes számban használják, még akkor is, amikor elismerik a társadalmak sokféleségét, bár ezek végsősoron egy ideális, eszményi kultúra, jobb esetben módosulásai, rosszabb esetben deformációi maradnak. Konkrét tárgy híján a kultúra folyamatos újrateremtésre szorul, s ez az újrateremtés - ahogy már az szóba került - nagyban függ a mindenkori társadalmi diskurzusoktól, illetve az általuk használt nyelvektől, modellektől. A német etnológus, Wolfgang Kaschuba egy helyütt találóan fogalmazza meg, hogy a kultúra fogalmának használata tulajdonképpen egyfajta hitvallásként működött, s működik. „Aki 'kultúrát' mondott, - írja -, az bizonyos értelemben színt vallott, tudományos és társadalmi értelemben egyaránt elhelyezte magát. Egyszerre beszélt a hozzá hasonlókról és a Másikakról, a képzésről és a vallásról, a történelemtől, és a nemzetről, a barbárságról és a civilizációról - azaz társadalmi értékhorizontokról” (Kaschuba 1995: 17).

Hol helyezkedik el e „társadalmi értékhorizontokon” a kultúráról beszélő antropológia, milyen kimondatlan érvelések húzódnak meg azokban a beszédmódokban, amelyeket ez a tudomány képvisel? Tudjuk, hogy tudománytörténeti kezdetei a felvilágosodásban, a annak

¹⁷ Vö. Taylor 1993: 207. Feltételezhetően ez a biológiai diszkurzus ver visszhangot a korabeli antropológiai elméletekben, melyekben a kultúra természetét a túlélés művészete határozza meg (Lewis Morgan), az egyes kultúrák fejlődése az egyszerűtől, az organikustól a bonyolultig, a komplexig tart (Edward Burnett Tylor), vagy az ún. elemi gondolatok játszanak központi szerepet (Adolf Bastian), melyek kidolgozásával az emberiség hasonló fejlődési lépcsőfokokat jár be. Ehhez lásd Taylor 1993: 208-214.

kultúrrelativista nézeteiben keresendő, intézményes létrejötte ugyanakkor már arra az időszakra esik, amikor a gyarmati uralom megszilárdul. Ebben az ellentmondásos helyzetben az antropológia elsősorban arra törekszik, hogy függetlenítsen magát a társadalmi diskurzusokban használt (és elhasznált) kultúra fogalomtól, s azt teljesen új alapokra helyezze. Hogyan teszi ezt?

A 20. század első két évtizedében megalapozott antropológiai paradigma már nem értéket, hanem elsősorban rendet tulajdonít a kultúrának. Innentől fogva már nem kultúráról, hanem kultúrákról beszélünk: azaz a fogalom normativitását kezdi háttérbe szorítani az egyre erősödő deskriptív jelleg. Az antropológus-utazó az idegen világoknak összefüggéseket, törvényeket és nem utolsósorban saját racionalitást tulajdonít. A kultúra organikus szervezettségének tétele egy olyan tudományos kultúrafelfogást alapoz meg, amely lényegében lesöpri az antropológiai elmélet asztaláról a primitív egzotikum ideájának utolsó maradványait. A csodás, a bizarr, az érthetetlen végképp átadta helyét a miénktől megjelenésében eltérő, de azzal egyenrangú, és a megfigyelő antropológus számára értelmezhető kulturális rendszer koncepciójának. Lehet a viselkedés számunkra idegen és különleges, de akkor is meghatározott, saját szabályszerűségekkel rendelkező kontextusba illeszkedik, amelynek feltárása értelmet és rendet visz a felszín látszólagos káoszába. Így jutunk el a koherens, homogén egészként értelmezett *kultúrához*.

„Mindig is idegen és ellenszenves volt számomra az a szellemi attitűd, hogy megálljak egy pillanatra valamely különös és egyedi tény előtt; hogy szórakozzam rajta, és külső furcsaságát szemléljem, hogy kuriózumként megtekintsem, majd emlékeim múzeumába soroljam. Sokan képtelenek felfogni a belső értelmét és pszichológiai valóságát mindannak, ami külsőleg furcsa, első pillanatra megragadhatatlan egy idegen kultúrában. (Ezek az emberek nem születtek etnográfusnak.) Az emberről való igazi tudomány igazi munkásainak próbaköve: a végső szintézis szerelme; a végső szintézisé, amelyet egy kultúra minden vonásának megragadása és egyetlen egésszé való összeolvasztása révén ér el; és még inkább próbakő a kultúrák sokféleségének és önállóságának szeretete”, írja a lengyel származású brit antropológus, Bronislaw Malinowski, akinek nevéhez az antropológiai paradigma kidolgozása kapcsolódik (*Malinowski 1972: 108-109*).

De mi teszi az etnográfust etnográfussá? S miért más az ő kultúra fogalma, mint az utazóé, vagy a filozófusé? Malinowski az antropológia egyik sajátosságának a különböző kultúrák

egyenjogúságának elismerését tekintette. A kulturális idegenség látványként, szórakoztató kuriózitásként történő felfogása számára az idegen kultúrához való felszínes közeledéssel, annak meg nem értésével, azaz egyfajta tudománytalan magatartással volt azonos. Az antropológia az ő értelmezésében egyértelműen elhatárolódik ettől a diskurzustól – nem csodakabinet, vagy csodás történetek gyűjteményének létrehozása a cél, mint ahogy az antropológus sem az az utazó, aki a másik kultúrára csupán csodálkozó pillantást vet, s beszámolójában az idegenség felszíni nyomait, a furcsa külsőt, a „zagyva” nyelvet rögzíti. Az antropológus szemében minden egyes kultúra egy önmagában álló egészet képvisel, ennek a teljességnek a megragadása jelenti az „igazi” tudós számára az „igazi” kihívást. Ezekből a megállapításokból következik az a két irányba mutató kritika, amelynek megfogalmazásán keresztül Malinowski pontosabban körvonalazta saját, antropológiával kapcsolatos felfogását. Egyrészt nyilvánvalóvá tette, hogy az antropológia művelése határozott teoretikus ismereteket igényel, olyan tudást, amivel sem a nagyközönség, sem az idegenség diskurzusát eddig jelentős mértékben meghatározó amatőr utazók nem rendelkeznek: e sajátos elméleti tudás híján számukra feltáratlan marad az adott kultúra teljessége. Egy másik szempontból ugyanez vonatkozik azokra, akik a saját kultúrát egyedüli mérceként szem előtt tartva, illetve az egyetlen emberi kultúra jegyében a „primitív” kultúkat nem tekintik önálló kultúráknak. Malinowski nem győzött elégszer vitába szállni az őt megelőző antropológiai tradíció képviselőivel, hogy kifejtse: az egyes kultúrák vizsgálatának nem szabad kimerülnie az univerzális összehasonlítások keretében, a kultúrákat önmagukban, saját kontextusukban, mint totalitásokat kell elemezni.

E mögött az a törekvés húzódott meg, hogy pontosan körülhatárolja, s egyben megfoghatóbbá tegye az antropológiai kutatás tárgyát. Ennek jegyében végérvényesen szakított a korábbi antropológiai munkákat jellemző, tértől, időtől és kontextustól független összehasonlításokkal. Malinowski számára a meghatározott térben és időben zajló antropológiai találkozás jelentette az antropológiai ismeret konstitutív mozzanatát. Ebből a felfogásból két fontos további elméleti tétel olvasható ki. Egyrészt a résztvevő megfigyelés aprólékosan kidolgozott módszere, amely az antropológus működését egy pontosan körülhatárolható terepre korlátozza. A Malinowski-féle modellben ugyanis az antropológiai terep határai mindig egybe esnek az éppen vizsgált társadalom határaival. Másrészt a résztvevő megfigyelés módszere mintegy konstituálja azt az empírikus anyagot, azt a tárgyat, amit az antropológus vizsgálni, s elemezni tud: a vizsgált társadalom határai egyúttal a saját struktúrával rendelkező, koherens kultúrát zárják körbe.

A kultúra tehát térbeliesül, méghozzá a következő „lépcsőfokokon” keresztül: az antropológus egy adott helyen végzi terepmunkáját, ehhez a helyhez egy adott közösséget társít (terepmunkája mesterséges határait a közösség „természetes” határaival írja felül). Mivel feltételezi, hogy a megfigyelt közösség és annak viselkedése saját racionalitással és szabályokkal bír, hiszen a legapróbb viselkedésdarabkának is értelme van, s valami átfogó egészbe illeszkedik, azaz a közösség kultúrával rendelkezik, ezért egyúttal azt is kijelenti, hogy ennek a kultúrának határai vannak, amelyek éppen a közösség határaival, végsősoron a hely (földrajzi) határaival egyeznek meg.

Malinowski alapfeltevése tehát az, hogy a kultúra egy területileg körülhatárolt közösséghez tartozik, egy területileg körülhatárolható közösséget tart össze. A kultúra határait ilyen értelemben adottnak tételezte, s nem vette figyelembe, hogy az antropológiai terep határait a résztvevő megfigyelés módszerével dolgozó kutató maga vonja meg. Kérdéses, hogy az antropológus talál-e ténylegesen zárt, önmagában teljes kultúrákat, vagy pedig a módszer és a tárgy egymásnak való megfeleltetésén keresztül maga hozza létre azokat?

A kultúra tárgyá tétele, az idegen kultúráknak tulajdonított rend és racionalitás lényegében egy pozitív értelmű kisajátítási műveletbe illeszkedik (*Berg & Fuchs 1993: 32*). Pozitív értelmű, mert a „primitív” kultúrákat a nyugatiakkal egyenrangúvá teszi ez a művelet, hiszen elismeri saját szabály- és rendszerszerűségüket. Ugyanakkor e szabályok és funkciók azok, amelyek igazándiból az antropológiai kutatás tárgyaivá avatják a furcsa szokásokat, idegen világokat. A megfigyelhető jelenségek mögött struktúrát és rendet felfedező antropológus pedig egyúttal saját szakmai kompetenciáját jeleníti meg, hiszen elemzéseivel azt bizonyítja, hogy rendelkezik olyan tudással és eszközökkel, amelyek alkalmazásával képes egy idegen kultúra szisztematikus vizsgálatára, a jelenségek mögött rejlő és a szemlélő számára rejtve maradt összefüggések feltárására. Másként fogalmazva: a kultúra tudományos tárgyként való létrehozása valójában az antropológia és az antropológus tekintélyét hatékonyan megalapozó művelet. A körbehatárolt és méltó vizsgálati tárgyként definiált *kultúrával* egy tudomány kezdi saját társadalmi legitimitását szavatolni.

A kultúra és a határok

A „steril” tudományos tárggyá avatott kultúra részek, pozíciók, funkciók vagy struktúrák szuperorganikus elrendeződése lesz, szorosan illeszkedve a tudományos hierarchia csúcsán elhelyezkedő természettudományokhoz. Malinowski a törzsi kultúra „vázáról”, „húsáról és

véréről” beszél - a kultúrát az emberi test szerveződésének mintájára részekre bontva. A strukturális összefüggések, illetve a részek és az egész viszonyának meghatározására a biológiai organizmusok, vagy a mechanikai szerkezetek modelljei szinte maguktól kínálkoznak, úgy is mondhatnánk, a korabeli levegőben lógnak. Az antropológusok a klasszikus mechanikát, az állatok és a növények morfológiáját és fiziológiáját tanulmányozzák fogalmak, modellek után kutatva. A 30-as évekre megszilárduló antropológiai szemlélet a kultúrát - mivel azt elsősorban egy egészként, egy rendszerezett halmazként fogja föl - mindenekelőtt szerkezeti felépítésében, illetve kiterjedésében igyekszik leírni azt. Az antropológia ekkorra kialakult természettudományos ihletésű nyelve intézményes szinten is lecsapódik (az archeológiát, a fizikai, biológiai antropológiát, a nyelvészetet és a kulturális antropológiát egyesítő ún. *four field* modellben).

Clifford Geertz az 1966-ban íródott *A kultúra fogalmának hatása az ember fogalmára* című írásában ebben a négyes felosztású antropológiai modellben, de általában a diszciplináris tagozódásban már a kultúra fogalmának elhibázott megközelítését látta megtestesülni. A Malinowski képviselte klasszikus etnográfia a kultúra egész spektrumát meghatározott sorrendbe és egyúttal hierarchiába állított „témák” segítségével látta átfoghatónak. Ez az ív a földrajzi elhelyezkedéstől, a népesség összetételén, a gazdasági és társadalmi szerveződés taglalásán keresztül jutott el a kulturális elképzelések tárgyalásáig, azaz az antropológia lényegében saját keretein belül reprodukálta azt a rétegezettséget, amit amúgy az ember kutatására létrejött diszciplínák állítottak föl, s ami mögött ugyanaz a hit munkált: a különböző dimenziók végsősoron egy egészet adnak ki, legyen szó a kultúra egészéről, vagy az emberről. Az emberi létet különböző aspektusokra – biológiai, pszichológiai, társadalmi, kulturális - bontó gondolkodási modell abból indult ki, hogy létezik az emberi természetnek a kultúrától független dimenziója, amely biológiai, fizikai állandók és törvényszerűségek formáját ölti. Az emberi létezés kétosztatúságának tézise azt a látszatot keltette, hogy a különböző kulturális jelenségek ezen állandókra adott reakciók, az antropológiát pedig ugyanez a szemlélet arra a feladatra redukálta, hogy a feltárt biológiai, pszichológiai stb. faktoroknak megfelelő kulturális faktorokat mutasson föl (vö. Geertz 1992: 67).¹⁸

¹⁸ Ugyanerre a szemléletre utal egy másik összefüggésben Wessely Anna, amikor a kultúrára vonatkozó kutatásokat a „kemény” szociológiai vizsgálódások „olvasmányos illusztrációinak” nevezi. Wessely 1998: 9.

Úgy tűnt, hogy bár az antropológiának sikerült saját kutatási tárgyát - s vele önmagát is - megalapoznia, s beilleszkednie a tudományok diszkurzív közösségébe, maga a szakma mégis jelentéktelenségre volt kárhozthatva - éppen annak a szemléletnek az okán, amely a tudományok hierarchikus modelljében a kultúrának kizárólag díszítőfunkciót, a kultúrát tanulmányozó antropológiának pedig az „orchidea-szak” szerepét osztotta. Azzal hogy Malinowski a kultúra fogalmát természettudományos értelemben szalonképessé tette, tulajdonképpen egy új diszciplínát alapított meg, még hozzá úgy, hogy nagyon is szem előtt tartotta a már létező tudományos térképet. Négy-öt évtizeddel később viszont két kérdés is megfogalmazódik ezzel kapcsolatban. Egyrészt, érdemes-e a kultúra fogalmát a tudományok hierarchiájának alávetni? Másrészt, tartható-e egyáltalán az az elképzelés, amely a kultúrát „kicsiny”, „áttekinthető” világokként definiálja? A két kérdés persze érintkezik. Nem véletlen, hogy a tudományoknak, többek között Geertz által is kritizált, hierarchikus modellje mellett a kulturális világok mozaikszerűségéről alkotott elképzelést találjuk. Az egymás mellett létező, ugyanakkor egymástól tiszta határokkal elválasztott kultúrák belső homogenitása éppen a határok felől nézve egyértelmű. De ez lenne a kultúra szignifikáns jellemzője? Térbeliesíthető-e a kultúra? S térbeliesíthető-e a róla folytatott gondolkodás?

Ha szemügyre vesszük a jól körülhatárolt és egységes entitásként értelmezett kultúra fogalmát, láthatjuk, hogy az bizony nem választható le az antropológia tudománytörténeti fejlődéséről, módszertanától és elméleti megfontolásaitól, amelyek mind abba az irányba mutattak, hogy a kutatók kis, egymástól jól elhatárolt közösségeket részesítsenek előnyben, vagy, ha ilyenek már nem voltak¹⁹, azokat saját kutatásaik révén találják meg/ találják ki. A világ az antropológusok szemében ezzel sok kis kulturális szigetre bomlott. A kulturális antropológia mikrokozmoszok iránti rajongása („small is beautiful”) bizonyos értelemben a határok iránti rajongás (vö. *Hannerz 1988*). Az egymástól izolált, s befelé homogén kultúrákat azonban korántsem tekinthetjük adott kiindulópontnak, ellenkezőleg, éppen az antropológiai kultúrafogalom révén létrejövő teoretikus konstrukcióról van szó, amely jó lehetőséget kínál hatalommal telített különbségek megteremtésére. A kultúra fogalomtörténetében meghatározó

¹⁹Nem egy antropológus panaszkolta a huszadik század elején azoknak az eredeti, érintetlen kultúráknak a megsemmisülését, amelyek tudományos leírását a kulturális antropológia tűzte ki céljául. Malinowski az antropológia tárgyának eltűnését siratta, ami szerinte szerencsétlen módon éppen akkor következett be, mikor a tudomány kellően felszerelkezett az archiválás nemes feladatára. Claude Lévi-Strauss pedig önmagát a „modern tér régészének” nevezte, akinek, elkésett utazó lévén, jobb híján az a feladat jutott osztályrészéül, hogy maradványokból, töredékekből rekonstruálja a civilizáció behatolását megelőzően létező ősi, egzotikus kultúrákat (Lévi-Strauss 1979:41).

szerepet játszó, kiemelkedő jelentéstartalmakban - úgymint a civilizáció, a hagyomány, vagy a világnézet (*native point of view*) – a köztük levő különbségek dacára tulajdonképpen az őket kidolgozó közösség fennsőbbrendűsége és másoktól való elhatárolódása fogalmazódik meg.

A „kultúra” és a „kultúranélküliség”, azaz a kultúra és a természet szembeállítására esetén szembetűnő ez a különbségtétel, hiszen abszolút határként jelenik meg. Ezzel a „határral”, ahogy arra korábban röviden már utaltam, reprezentációk egész sora foglalkozik, gondoljunk a görög öikuméné fogalmára, amely a lakott, „kultivált” világot és annak peremeit, a „vadság”, a „barbarizmus” helyeit is kijelöli, vagy gondoljunk a felvilágosodás filozófiai munkáira, a robinzonádokra, útleírásokra, vagy éppen a „természeti népeket” színre vivő kiállításokra, vagy éppen egyes televíziócsatornákon látható egzotikus filmekre. Igaz, hogy az antropológia komoly érdemekre tett szert azzal, hogy elbúcsúztatja az egyetlen kultúra eszméjét, s a Kultúra helyett kultúrákról kezd el beszélni, amelyek leírására alkalmatlannak minősíti a természet és a kultúra ellentéte köré szerveződő narratívát. Jellemző viszont, hogy ez a dichotómia később - többek között éppen egyes etnológiai munkák nyomán - azokban a vitákban és kultúraelméleti megfontolásokban újul majd meg, amelyek a primitív és a modern szembenállásában vélik megragadhatónak a nyugati és a nem-nyugati kultúrák közti különbségeket.

A sajátos hagyományként, vagy ethoszként értett kultúra koncepciója - amely Malinowskinál, de bizonyos értelemben még Geertznél is érvényesül - első nekifutásra nem tűnik ennyire kirekesztőnek. Már senki sem vitatja, hogy az idegen társadalmak saját kultúrával, saját szabályokkal, saját világnézettel rendelkezzenek. A különbségtétel szubtilisebb, s elsősorban a megfigyelő-megfigyelt viszonyában rejlik. A megfigyelő (és egyúttal koncepciógyártó) antropológia mindig a „Másikat” tekinti egy meghatározott életmódba, vagy tradícióba zártnak, míg a „sajátot” épp e korlátozó perspektíva hiányával, s egyúttal az életmódok sokaságára való reflexió képességével tünteti ki. A „Másik” tehát egy meghatározott kultúra foglya, amiből nem tud kilépni, míg „mi” a különböző kultúrák megfigyelői, s egybevetői vagyunk. Az általunk elfoglalt kilátópont - amit a tudományos leírás semlegességével, illetve a tudás fölhalmozásának magasabbrendű szándékával igazolunk - nem más, mint a kisajátítás és alávetés kifinomultabb formája. A határ, amely korábban a Természet és a Kultúra között húzódott, most a kultúrák között bukkan föl, még pedig annak nyomán, hogy a helyekhez és az emberekhez tartozást a kulturális hovatartozás fogalmaiba öntjük, helyet, közösséget és kultúrát egymásra fordítjuk, s így az „ők” homogén közösségeit állítjuk elő. Ami azonban

nem jelenti azt, hogy a Természet és Kultúra közötti határ eltűnne, ugyanakkor ez a határ nem abszolút értékű, vitatható, „tárgyalható”, akárcsak a kultúra fogalma maga.

Az átpolitizált kultúra

Ma már egyre több minden szól a kulturális mozaikok „elmélete” ellenében. A globális transznacionális folyamatok, a migráció, vagy a kulturális termékek, a filmek, reklámok, konzumjavak világméretű körforgása, a globális populáris kultúra, illetve az online kommunikáció kétségesse teszi a kultúrák közti határok meglétét, illetve azt, hogy a kultúrát határokkal, vagy határok körbefogta helyekként írhatjuk le. A jól megkülönböztethető világok egybecsúsítása nyomán a globális ökumenében (*Hannerz 1995*) új, sokrétegű kulturális hovatartozások, polifón etnikai és szociális identitások jönnek létre. Kérdéssé válik, hogy a kulturális identitások, s a kultúrák folytonos mozgásban levése - az a jelenség, amit James Clifford az „utazó kultúrák” fogalmával ír le (*Clifford 1999: 492*) - összerendezhető-e még az antropológiának a terepmunka klasszikus korszakában kialakult koncepcióival. A területiális kultúrafogalom elavultsága, illetve a hozzá való ragaszkodás azonban nemcsak az antropológia módszertana és a diszciplína önmeghatározása számára jelent komoly dilemmát.

A kicsiny, áttekinthető világok és a köztük húzódó határok elképzelése már régesrég kicsúszott az antropológia vélt, vagy valós hatóköréből, sőt sohasem tartozott kizárólag a tudományos diskurzusok körébe. A csoport, a tér és a kultúra hármasa a modernitás mindmáig hatékony fikcióinak egyike, amely társadalmi, politikai retorikák, nemzetállami érvelések részét képezte és képezi. E fikció magában foglalja, hogy a nemzetek meghatározott territóriumokhoz köthető, egymástól szétváló egységek, hogy az embereknek a nemzet teréhez, de általában a helyekhez tartozása természetes, illetve a kultúra nem másban, mint éppen ezekben a helyekben gyökerezik. Nem zárhatjuk ki, hogy az antropológia saját kultúrafogalmában éppen a modernitásnak ezeket az elveit reflektálja. S ha így van, még eggyel több érv szól az ellen, hogy a tudományt kiemeljük a társadalmi beszédmódok közegeiből. Másrészt, napjainkban, amikor emberek, javak és médiatartalmak vannak folyamatos mozgásban, a társadalomtudományok igyekeznek mind elméleti, mind módszertani szempontból elrugaszkodni a modernitás definiálta elvektől, és a kultúrához a határok helyett a mozgás metaforáját kötni, s így értelmezni a kulturális változásokat és a kulturális identitások átrendeződését (vö. *Elliot-Urry 2010, Eller 2016*). Ugyanakkor erről a tudományos szemléletről tudomást nem véve egyre erősebb politikai retorikák keltik életre

(vagy épp foggal-körömmel tartják életben) a kultúra territoriális fogalmát, s próbálják meg vele szimbolikusan „röghöz kötni” az embereket, ezzel tartva fenn a „mi” és „ők” ellenségeskedésekhez vezető logikáját. Ilyenkor érdemes újra figyelmeztetni arra, hogy a kiválasztott és politikai érvelésbe illesztett kultúra-fogalom innentől kezdve ideologikussá válik. A *kultúra* azon fogalmak közé tartozik, amelyekről soha nem szabad és nem is fogjuk tudni leválasztani, kik, mikor és hogyan beszélnek róla, milyen ideológiákba és hagyományokba helyezik, s milyen érzelmekkel kapcsolják össze.

EMOTIONS – TRADITIONS – IDEOLOGIES SOME IDEAS ON *CULTURE*

The early history of the notion of culture represents very clearly the interference between scientific and social discourses. Culture is a product of scientific language but at the same time it came in the general use as well. Today culture is not only a central notion of social sciences but genuine element of everyday language. In current times culture will be used by ordinary people, experts, political analysts, activists of political movements, representatives of minorities. In my paper I analyse the connections between scientific and everyday discourses, and I try to describe the meanings and social usage produced in this relationship.

Keywords: *Culture-Emotions-traditions-ideologies*

SCHUCHMANN JÚLIA

A KULTURÁLIS FOGYASZTÁS TÁRSADALMI ÉS TERÜLETI EGYENLŐTLENSÉGEI

Bevezetés

Eric Corin, belga geográfus professzor egy bécsi TEDX előadásában 2015-ben így fogalmazott: „Én Brüsszelben élek. Brüsszel Európa fővárosa. Számos kulturális intézmény van a városban, kétnyelvű színházak, mozik, mégis az emberek többsége nem jut hozzá ezekhez a kulturális javakhoz, hanem kirekesztődik belőlük” (*Corin, 2015*). Ez a mondat jól érzékelteti, hogy kultúrához való hozzáférés, elméletileg egyetemes emberi jog volna, mégis hatalmasak benne a társadalmi és regionális egyenlőtlenségek.

A kulturális fogyasztást illetve az arra való lehetőségeket a hozzáférés esélyeit a legerőteljesebben társadalmi helyzet, és a lakóhely határozzák meg. Számos kutatás ezt bizonyítja be, amikor rámutat, hogy a társadalmi osztályok és státuscsoportok és a kulturális fogyasztás között nagyon szoros összefüggés van (*Bukodi-Robert 2000, Izák, 2015, Kerekes et al, 2011; Sági, 2003, Szirmai, 2009; Szirmai, 2015*). Az egyik elemzés szerint az elmúlt két évtizedben drasztikusan megnőtt a magyar társadalomban azon csoportok aránya, amelyek egyáltalán nem fogyasztanak semmilyen a kultúrát, és kirekesztődnek a kulturális életből (*Sági, 2003*). Vagyis ma Magyarországon (ahogy Brüsszelben is) a társadalom legnagyobb részét a kultúrát nélkülözők teszik ki. A kultúrához, kiváltképp a magas kultúrához csak a társadalom egy szűk, kiváltságos része férhet hozzá, míg a többségnek esélye sincs rá, ezek az alacsony iskolázottságú és alacsony jövedelmű, többnyire szakképzetlenek, periférikus lakóhelyi körülmények között élők.

Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy bemutassa egyrészt a kulturális fogyasztás európai trendjeit, közte a témába vágó főbb Európai Unió dokumentumokat, másrészt pedig a hasonló magyar folyamatokat. A hazai kulturális fogyasztás trendjeit bemutató rész két időpontban, 2005-ben és 2014-ben kilenc, magyar, százezer főnél népesebb nagyváros és térsége (fejlett és fejletlen városkörnyéke) lakosságának körében végzett kérdőíves

kutatás²⁰eredményeinek a kulturális fogyasztási szokásait vizsgáló adatok feldolgozásán alapul. A hazai kulturális fogyasztási szokásokat feltáró részből kiderülnek az európai és magyar trendek közötti hasonlóságok és különbségek. A két időpont, 2005 és 2014-ben felvett adatok segítségével bemutatásra kerülnek a kulturális fogyasztás dinamikájában történt változások. Ezen kívül a magyar nagyváros térségi népesség kultúrafogyasztási szokásainak a társadalmi és lakóhelyi sajátosságaira is kitér a tanulmány.

A kulturális fogyasztás európai trendjei

A kultúra társadalmi és gazdasági fejlődésben és versenyképességben játszott fontos szerepére mutat rá az Európai Unió által már 2007-ben publikált Kulturális Agenda is (*European Agenda for Culture, 2007*). A dokumentum kimondja, hogy a kultúra az egyik legfontosabb motorja az unió gazdasági fejlődésének. A kulturális területen működő vállalkozások egyre fontosabb szerepet játszanak a foglalkoztatásban. A kultúrára alapozott gazdaság lesz a jövő gazdasági és társadalmi fejlődésének egyik pillére. Az Agenda egyben azt is leszögezi, hogy a kultúrához való hozzáférést biztosítani kell társadalmi helyzettől függetlenül minden európai uniós állampolgárnak. A kultúrára, mint az európai unió versenyképességét növelő ágazatként kell tekinteni, és ez szemlélet erőteljesen megjelenik már a pénzügyi támogatások formájában is. Hiszen 2007 óta az Európai Unió kulturális Programján belül közel 400 millió Eurót költöttek a kultúra támogatására. 2007 óta pedig az Eurobarometer vizsgálja az európai lakosság kulturális fogyasztási szokásait is. Az Európai Unió Oktatásért és a Kultúráért felelős Bizottsága 2013-ban publikálta „A kultúrához való társadalmi hozzáférés és részvétel” című tanulmányát (*Cultural Acces and Participation, 2013*). A tanulmány egyben egy kutatási jelentés is, az Európai Unió 27 tagállamának lakossága kulturális fogyasztási szokásairól és a benne jelentkező társadalmi egyenlőtlenségek állapotáról.²¹ A jelentés egyértelműen kimutatja, hogy jelentősek a különbségek a kulturális szolgáltatások igénybevételében, a kulturális

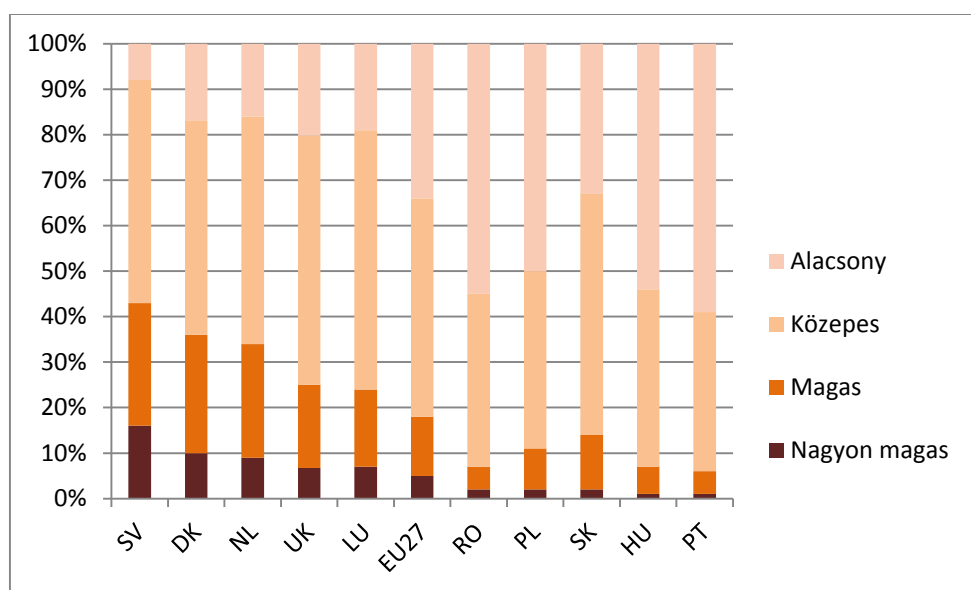
²⁰A 2005-ben megvalósított kutatási projekt címe: várostérségek-térbeli társadalmi egyenlőtlenségek és konfliktusok-az európai versenyképesség térségi-társadalmi tényezői, NKFP 5/083/2004 Kutatásvezető: Prof. Dr. Szirmai Viktória. A 2014-ben megvalósított projekt címe: „Társadalmi konfliktusok-társadalmi jól-lét és biztonság –Versenyképesség és társadalmi fejlődés, TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0069 Kutatásvezető: Prof. Dr. Szirmai Viktória. Konzorciumvezető: Kodolányi János Főiskola

A kilenc vizsgálatba vont nagyváros térség a budapesti, szegedi, pécsi, győri, székesfehérvári, debreceni, nyíregyházi, kecskeméti és miskolci. (kiválasztás módszertanáról lásd bővebben: Szirmai et al: 2009

²¹Összesen 26 563 főt kérdeztek meg a két időpontban 2007-ben és 2013-ban a kulturálódási szokásaikról, gyakoriságáról, kulturális preferenciáikról.

preferenciákban egyrészt a tagországok másrészt pedig a különböző helyzetű társadalmi csoportok között. A 2013-ban publikált jelentés érdekes eredményekkel szolgál a 2007 és 2013 közötti időszak változásairól is. A jelentés legfontosabb megállapításai közé tartozik egyrészt, hogy a megkérdezett európai lakosság több mint háromnegyede nem mondható kulturálisan aktívnak (a megkérdezettek 82%-a), azaz vagy nem vesz igénybe, vagy pedig csak nagyon ritkán (évi 1-2 alkalommal) kulturális szolgáltatásokat, csak a fennmaradó 18% aktív. A kutatás aláhúzza azt is, hogy az Európa uniós tagállamok között jelentős regionális egyenlőtlenségek vannak a kulturális szolgáltatások igénybevételében. Az EU 27 átlaga feletti aktivitást mutattak az észak európai jól-léti országok (Svédország, Dánia, Hollandia) lakosai. Ők járnak a legmagasabb arányban színházba, moziba, vesznek új könyvet, tesznek kulturális körutazásokat. Míg a legkevésbé aktívak a kelet-közép európai volt szocialista országok, Magyarország, Bulgária, Románia, Szlovákia. Mindez rávilágít az országok gazdasági és társadalmi fejlettségében tapasztalható különbségekre, illetve a fejlettségi szintek és a lakosság kulturális aktivitása ²²közötti összefüggésekre.

1. ábra: Az 5 kulturálisan legmagasabb aktivitású és az öt legalacsonyabb aktivitású ország az Európai Unióban, 2013,

Forrás: CulturalAcces and Participation, 2013

Az európai szintű kutatásból az is kiderült, hogy a kulturális szolgáltatások igénybevételének amúgy is alacsony mértéke (mint a moziba, színházba, koncertre járás, olvasás, kulturális turizmus) 2007 és 2013 között csökkent, ami részint a 2008-as gazdasági válság negatív

²²A kulturális aktivitást a kulturális szolgáltatások igénybevételének egy évre vetített gyakorisága alapján számolták ki.

következményeivel magyarázható. Többek között az európai háztartások jövedelmi szintjének csökkenésével, az eladósodottság mértékének növekedésével, s az életszínvonal általános visszaesésével. S végül aláhúzza, hogy a társadalmi státus növekedésével (iskolai végzettség, anyagi-jövedelmi helyzet, munkahelyi beosztás) egyértelműen növekszik a kulturális aktivitás: kiemelten a magas kultúrafogyasztás (színház, komolyzenei koncertek, operaelőadások) esetén (*Cultural Acces and Participation, 2013*).

Kulturális fogyasztás a magyar nagyváros térségeiben

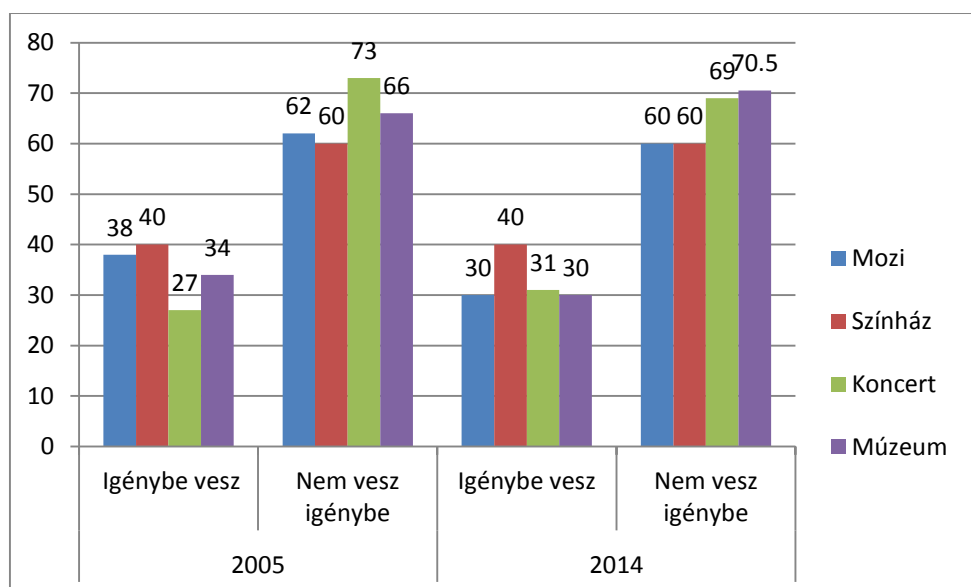
A kulturális szolgáltatások igénybevétele

Az európai kulturális fogyasztási trendekhez hasonló folyamatokat mutatnak a hazai kutatási eredmények is. A 2005-ben végzett empirikus kutatás eredményei szerint a magyar nagyváros térségeiben ²³élők, több mint fele (66,5%) nem fogyasztott kultúrát. 2014-ben arányuk már 69% volt, vagyis növekedett azok aránya, akik nem vesznek igénybe semmiféle kulturális szolgáltatást. 2005-ben és 2014-ben is a legmagasabb arányban (40%-40%) színházba jártak, ezt követte a mozi (38% és 30%), majd a múzeum (34%-30%) végül pedig a koncert, hangverseny (27%-31%). A megkérdezettek több mint fele sem 2005-ben, sem pedig 2014-ben nem élt (vagy nem tudott élni) a kulturálódási lehetőségekkel. Egy nagyon kismértékű növekedés figyelhető meg a két időpontban a koncert, illetve a hangversenyre járók arányában. Ellenben a múzeumba járók aránya visszaesett: mindez összefüggésbe hozható a múzeumok és közgyűjtemények díjmentes látogatásáról szóló kormányrendelet módosításával²⁴, is, amely szűkítette a múzeumokat díjmentesen látogatók körét. Mindez nem túl kedvező tendencia a hazai nagyváros-térségek gazdasági és társadalmi versenyképességére nézve, hiszen ahogy a tanulmány elején már szó volt róla, a városok gazdasági fejlődésének egyre fontosabb pillérévé vált a kultúra és kulturális szolgáltatások fejlődése (*Enyedi 2002; Ságvári2005; Rechnitzer, 2007; Kovács et al. 2011*).

²⁴ 132/2011 Kormányrendelet a muzeális intézmények látogatóit megillető kedvezményekről szóló 194/2000 (

2. Ábra:

A kulturális szolgáltatásokat igénybevevők aránya 2005-ben és 2014-ben a magyar nagyvárosi térségekben, N=5000, %

Forrás: NKFP és TÁMOP kérdőíves vizsgálatok alapján saját szerkesztés

A kulturális szolgáltatások igénybevételének helye

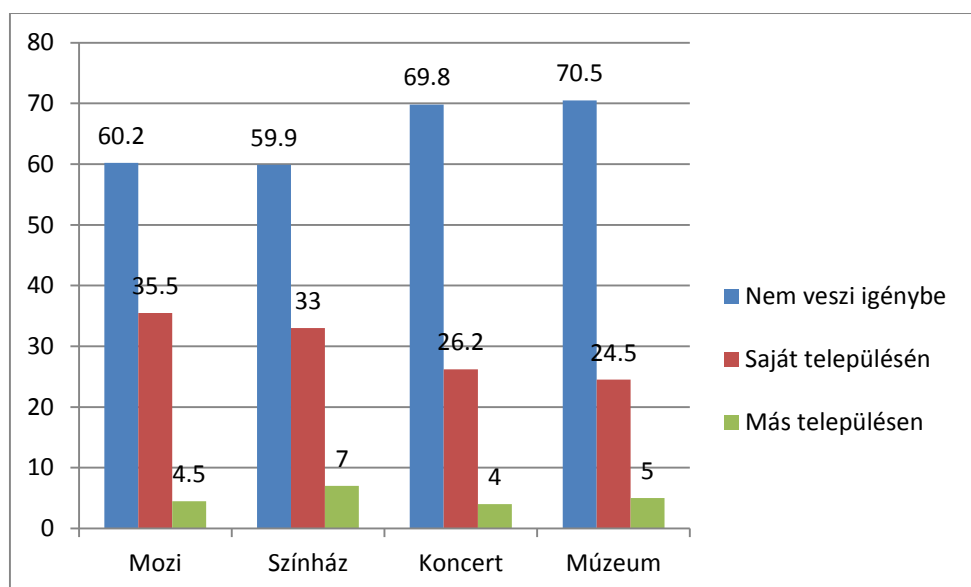
A kulturális szolgáltatások igénybevételét erőteljesen befolyásolja az, hogy rendelkezésre álljanak helyben. A kulturális szolgáltatások mennyisége és minősége erőteljesen függ a települések nagyságától, vagyis a nagyobb településeken több, a kisebb településeken kevesebb az igénybe vehető szolgáltatás száma, kifejezve a koncentrált térségfejlődés folyamatait (Enyedi 2005; Kovács et al.2011).

A vizsgálatokból az derült ki, hogy a megkérdezettek a mozit, a múzeumot és egy koncertet jellemzően a saját településükön veszik igénybe, a színházi előadások kedvéért már magasabb arányban hajlandóak elutazni egy másik településre, ha helyben hiányzanak a színházak, vagy ha (főként a magasabb társadalmi státusúak) nem elégedettek a kínálattal.

A kulturális szolgáltatások igénybevételében jelentős különbségek vannak, ha a különböző városökológiai helyzetű városövezetek szerint vizsgáljuk.

3. Ábra

Kulturális szolgáltatások igénybevételének helye, 2014, % (N=5000)

Forrás: TÁMOP kutatás kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés

Városövezeti bontásban az látható, hogy a kulturális szolgáltatások igénybevétele és a lakóhely ökológiai helyzete között összefüggés van. A minta átlaga alatt válaszolták a belvárosban, az átmeneti övezetben és a külvárosban azt, hogy nem veszik igényesem a mozit, sem a színházat, sem a múzeumot. Az is látható, hogy ahogy haladunk a belvárosból kifelé a városkörnyékek felé, úgy növekszik azon válaszadók aránya, akik a minta átlagát meghaladó mértékben egyik kulturális szolgáltatást sem veszik igénybe. A fejlett és fejletlen városkörnyékek között ismét eltérések vannak. A fejlett városkörnyékeken élő megkérdezettek az átlagnál alacsonyabb arányban mondták azt, hogy nem járnak moziba, színházba, múzeumba, mint a fejletlen városkörnyékiek. A színházlátogatás esetében például átlag 70% mondta, hogy nem veszi igénybe, arányuk a belvárosban csak 33%-os volt. Hasonlóképpen a hangversenyek esetén, a belvárosban átlag (69,8%) alatti arányban mondták, hogy nem járnak koncertre (35,4%), míg a nem járók aránya a fejletlen városkörnyékeken jóval átlag feletti, (85,7%) volt. Mindez összefügg a különböző városövezetekben élők

A közösségfejlesztés új útjai

társadalmi helyzetével. A kutatások szerint a magyar nagyváros térségeiben a társadalmi státusz a belvárostól kifelé csökkent, a magas státuszú elővárosokban kicsit növekszik, majd megint csökken (Szirmai, 2015).

1. Táblázat:

Azok városövezetenkénti aránya, akik a kulturális szolgáltatásokat NEM veszik igénybe

(%, 2014)

	Belváros	átmeneti övezet	Külváros	Fejlett városkörnyék	Fejletlen városkörnyék	Átlag
Mozi	52,7	57	55	62,6	80,6	60,2
Színház	33,7	58,5	56,9	70	74	70
Múzeum	50,7	67,7	66,7	75,5	95,5	70,5
Koncert, hangverseny	35,4	69,6	66,8	79,2	85,7	69,8

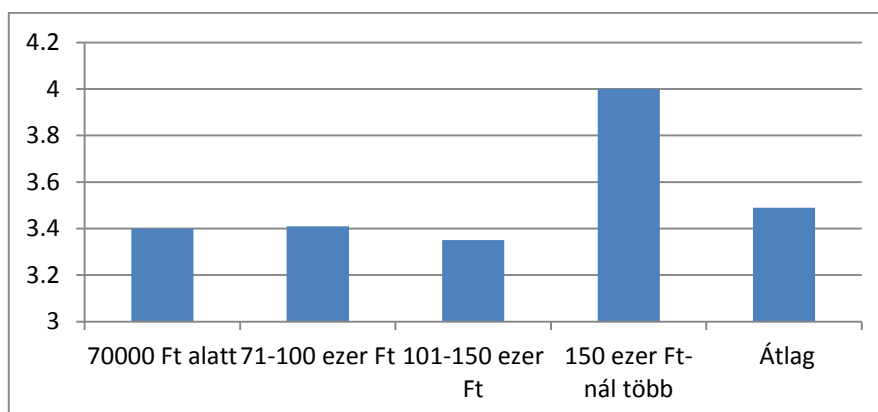
Forrás: TÁMOP kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

A kulturális szolgáltatásokkal való elégedettség

A kulturális szolgáltatásokkal való elégedettség mértéke társadalmi differenciákat mutat. A válaszok alapján az átlagnál (3,5) elégedettebbek a magas jövedelemmel rendelkezők (4), míg átlag alatti elégedettség jellemzi a közepes illetőleg az alacsony jövedelemcsoportba tartozókat. Ez nem meglepő eredmény, hiszen a magasabb jövedelemmel bírók engedhetik meg maguknak, hogy kultúrára is költsenek, s olyan minőségű és mennyiségű kulturális szolgáltatást vegyenek igénybe, amivel elégedettek. Vagyis minél magasabb jövedelemmel bírnak, annál magasabb elégedettséget mutattak a kulturális szolgáltatásokkal szemben.

4. Ábra: A kulturális szolgáltatásokkal való elégedettség mértéke jövedelemtípus szerint

(1-5 fokozatú skálán)

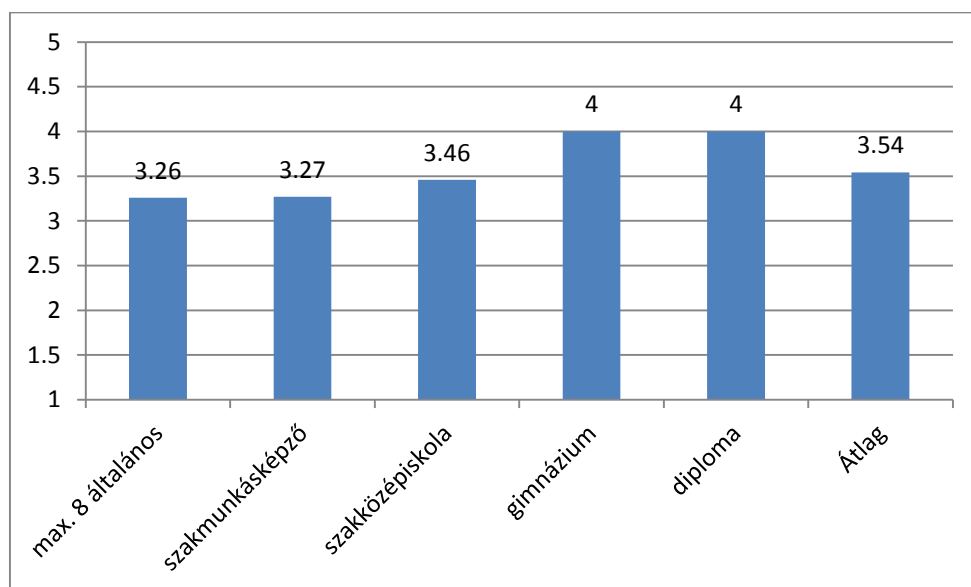
A közösségfejlesztés új útjai

Forrás: TÁMOP kérdőív eredményei alapján saját szerkesztés

A jövedelemhez hasonlóan az iskolai végzettség esetében is elmondható, hogy az elégedettség mértéke egyenes arányosan nő a magasabb iskolai végzettséggel. A csak nyolc általánost végzettek (3,2), szakmunkásképzők (3,2), szakközépiskolát (3,4) végzettek átlag alatti elégedettséget mutattak, addig a gimnáziumi érettségivel (4) és a diplomával rendelkezők (4) átlag felett voltak elégedettek a kulturális szolgáltatásokkal. Ez szintén arra enged következtetni, hogy a magasabb iskolai végzettségűek fogyasztanak inkább kultúrát és ők azok, akik az igényeiknek megfelelő mennyiségű és minőségű kulturális szolgáltatásokat képesek igénybe venni, vélhetően jobb anyagi helyzetük okán is (lásd: 5.Ábra).

5.Ábra:

A kulturális lehetőségekkel való elégedettség mértéke iskolai végzettség szerint

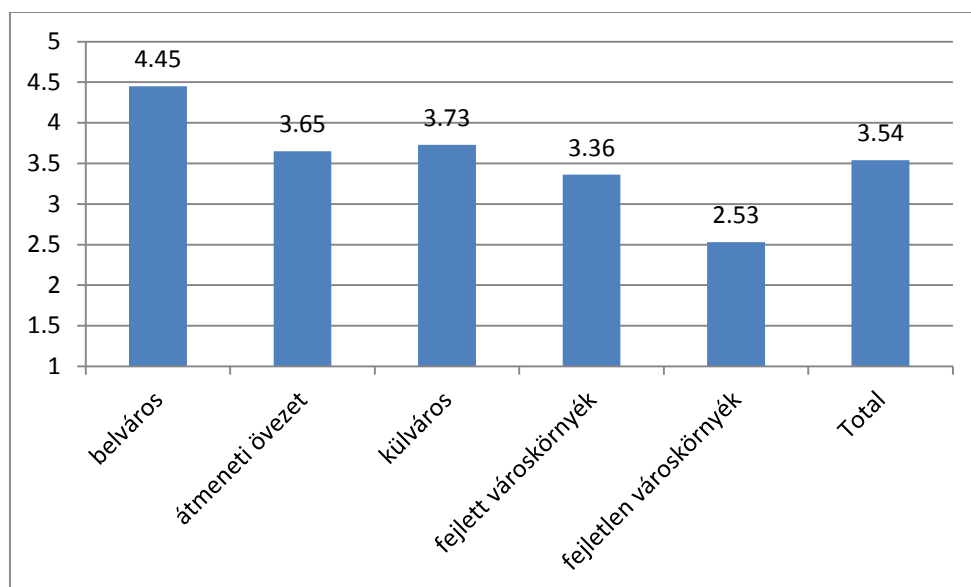

Forrás: TÁMOP kérdőív eredményei alapján saját szerkesztés

A kulturális lehetőségekkel való elégedettség mértéke városövezetek között is eltérő, ami egyrészt a kulturális szolgáltatások várostérségen belüli egyenlőtlen elérhetőségével magyarázható (belváros és a külváros különbségei a szolgáltatások tekintetében). Másrészt pedig a kulturális szolgáltatások várostérségen belüli eltérő minőségével és mennyiségével. A kulturális szolgáltatásokkal való elégedettség mértéke a belvárosból kifelé haladva csökken a megkérdezettek körében. A belvárosi megkérdezettek a minta átlagát (3,5) meghaladó mértékben (4,45) vallották magukat elégedettnek a kulturális szolgáltatásokkal (6.Ábra).

6.Ábra:

A kulturális lehetőségekkel való elégedettség a nagyváros térségek övezeteiben (, %2014)

Forrás: TÁMOP kérdőív eredményei alapján saját szerkesztés

Összegzés

A tanulmányt megalapozó empirikus kutatások eredményeiből kiderült, hogy az európai és a hazai lakosság kulturális fogyasztási szokásai hasonló trendek szerint is alakulnak. Ezek között a legfontosabb, hogy mind az európai, mind pedig a magyar lakosság csak egy igen szűk rétegére, a jellemzően magasabb iskolázottságú és jövedelmű csoportokra jellemző a rendszeres kultúra-fogyasztás, a kulturális szolgáltatásokat rendszeres igénybe vétele. A másik jellemző, egyben hasonló trend, hogy a 2007-es, 2008-as gazdasági világválság Európában és Magyarországon is visszavetette a kulturális fogyasztást, a magyar kutatások szerint 2005 és 2014 között visszaesett azoknak az aránya, akik színházba, illetve moziba, és múzeumba járnak. Ebben a magyar háztartások anyagi viszonyainak romlása mellett a kulturális szolgáltatások árában bekövetkező jelentős drágulás is szerepet játszott.

Az európai jellegzetességekhez hasonlóan a magyar nagyváros-térségekben élők kulturális fogyasztása erőteljesen differenciált a társadalmi státusz és a lakóhely szerint. A nagyváros

térségben élő népesség társadalmi státuszának növekedésével egyenes arányosan növekedett a kulturális fogyasztás mértéke is. Ez egyben azt is jelentette, hogy a magasabb iskolai végzettségű és jövedelmű csoportok azok, akik magasabb arányban veszik igénybe a kulturális szolgáltatásokat és ők azok, akik magasabb elégedettséget is mutattak a lakóhelyük kulturális szolgáltatásainak a kínálatával. Míg az alacsony jövedelműek és iskolázatlanok alig fogyasztanak kultúrát. A körükben tapasztalt alacsonyabb szintű elégedettség a kulturális szolgáltatásokkal, azzal magyarázható, hogy sem ismereteik, sem pedig lehetőségük nincsen igénybe venni azokat.

A társadalmi helyzethez hasonlóan differenciált a nagyváros térségek különböző városrészeiben élő népesség kulturális fogyasztása is. A lakóhely szerinti különbségek két dologra világítottak rá. Egyrészt a kulturális szolgáltatások várostérségen belüli egyenlőtlen területi koncentrációjára, másrészt pedig a nagyváros térségi népesség társadalmi területi egyenlőtlenségeire is.

A kapott eredmények lényeges üzeneteket közvetítenek a kultúrapolitika számára is, hiszen a térbeli, a társadalmi és a kulturális fogyasztások összefüggéseire, a bennük megnyilvánuló egyenlőtlenségek kumulatív hatásaira is utalnak.

SOCIAL AND SPATIAL DISPARITIES IN THE CULTURAL CONSUMPTION

The main objective of this paper is to reveal the regional and social disparities in the cultural consumption in the large Hungarian urban regions. The first part of the study analyses the European cultural consumption trends based on the related scientific literatures and the relevant European Union documentations. The second part of the paper highlights the Hungarian case in terms of cultural consumption and its social differences.

Key words: *Cultural consumption-social inequalities-large Hungarian urban regions*

VIDÓ JUDIT

FŐISKOLAI KREATIVITÁS A FIZIKAI ÉS KULTURÁLIS EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS TÜKRÉBEN

Bevezetés

Felgyorsult világunkban egyre több kihívással kell szembenéznie annak, aki sikereiben gazdagon szeretné életét leélni. A siker egyik forrása lehet a kompetens tudás, amelynek mértéke szakmai elismerésben épp úgy kifejeződhet, mint anyagi elismerésben, de a siker csúcsára csak az képes feljutni, akinek munkája nem csak a megbecsülés tárgya, hanem egyben személyiségének kiteljesedése is, vagyis képes önmagát kiteljesedve megélni. Az eredményekben gazdag önmegvalósításnak két fontos feltétele van: egyfelől a folyamatos tudásgyarapítás, másrésről pedig személyiségünk megismerése és fejlesztése. A korszerű oktatási programoknak így szem előtt kell tartaniuk, hogy mindenki személyisége komplex és egyedi, ezért a tudásátadás akkor a leghatékonyabb, ha figyelembe veszik ezt a komplexitást és holisztikus²⁵ szemléletben, mindnél több irányból megközelítve tárják fel az egyéni erősségeket illetve célozzák meg azok fejlesztését.

A tudás akkor versenyképes, ha rugalmasan képes alkalmazkodni az új kihívásokhoz, miközben olyan speciális elemeket is magába foglal, amelyek egyedivé teszik a munkaerőpiacon. Mindez csak tudatos tanulással, a tapasztalatok konstruktív felhasználásával illetve azok transzformálásával érhető el, amiben a kreativitásnak és a pozitív személyiségtulajdonságoknak épp úgy szerepet kell kapnia, mint a fizikális és testi jóllétnek illetve a lelki töltekezésnek.

²⁵Holo- görög eredetű tudományos értelemben használt szó-előtag. Jelentése teljes, egész. Holisztikus: a teljességre, az egészre törekvő; mely magába foglalja az értelmi, a fizikai és a szociális állapotot is. <http://idegen-szavak.hu/keres/holisztikus> 2015. november 21.

A holisztikus szemléletű oktatásban egyszerre valósul meg az értelmi, fizikális és szociális állapot fejlesztése. A Kodolányi János Főiskola PIQ & LEAD oktatási programja ennek szellemében képzeli hallgatóit, felvállalva a szakmai tudás elméleti és gyakorlati ismereteinek összehangolását, a széleskörű látásmód kialakítását, amelynek épp úgy része a művészeti és fizikai aktivitásba való bevonás, mint a kreatív gondolkodás fejlesztése. Ez a célkitűzés testesül meg a KJF „Fizikai és kulturális egészségfejlesztés és jóllét” kurzusainak képzési programjában is, ahol a hallgatók a kulturális tevékenységekben épp úgy, mint a különböző mozgásformákban elmélyülhetnek, táplálhatják testüket, lelküket és szellemüket, miközben észrevétlenül gyarapítják tudásbázisukat illetve lehetőségeiket egy gyümölcsöző életpálya beteljesítéséhez.

Írásomban a holisztikus szemléletű oktatás aspektusait fogom bemutatni, kitérve a különböző részterületek szerepére, mint a korszerű tanulás kritériumai, a konstruktivista tanulás elmélete, a kreatív gondolkodás, a pozitív pszichológiatanulást támogató elmélete, az egészséges életmód tanulásra gyakorolt hatása és a művészet tanulásban betöltött szerepe szemszögéből. Ezen aspektusok gyakorlatban való működését a „Fizikai és kulturális egészségfejlesztés és jóllét – mozgáskultúra fejlesztés” általam vezetett kurzusának tükrében fogom bemutatni.

Korszerű tanulás kritériumai

Ken Robinson a 2015.november 21-én elhangzó „Bring on the learning revolution!” (A tanulás forradalma) TED konferencián a következő gondolatokat osztotta meg előadásában: „Oktatási rendszerünkben sajnos ritkán aknázzuk ki a tehetségekben rejlő lehetőségeket, így rengetegen élnek úgy az életüket, hogy soha sem ismerik fel saját lehetőségeiket. Ennek az oka, hogy:

- az oktatási rendszer sokakat eltérít a természetes tehetségétől (a tehetség sokszor van rejtve, ha nem keresik, akkor esélye sincs előbukkanni és bár az oktatásnak ez lenne az egyik fő feladat, mégsem mindig történik ez meg).
- az oktatás a következő bűvöletben él: lineáris gondolkodás (innen indulsz és egyenesen végig mész a pályán, és ha mindent jól csinálsz, a végén rendben leszel egy életre) az élet viszont nem lineáris, hanem organikus. Életünket szimbiotikusan hozzuk létre, miközben felfedezzük tehetségünket, azokkal a

körülményekkel kapcsolatban, melyek képesek a segítségünkre lenni. Ez az út viszont nem mindenkinél lineáris.

- az emberi közösségek, a tehetségek sokféleségére épülnek, nem a képesség egydimenziós koncepciójára. A kihívás pedig az oktatás innovációjában abban rejlik, hogy újra kell értékelnünk a képesség és az intelligencia fogalmát. A linearitás pedig ezt problémássá teszi.
- Az oktatási rendszer jelenleg sztenderdizált, mint egy franchise gyorsétterem, ami elszegényíti a lelkünket és leszívja az energiáinkat, lemeríti a fizikai testünket, miközben az emberi tehetség elképesztően sokféle, amelyet sokféle adottság és hajlam jellemez.
- Néha az ember abban is jó, ami nem érdekli. De a szenvedély az, ami felkavarja lelkünket és az energiáinkat. Ha azt csinálod, amit szeretsz, amiben jó vagy, akkor az idő természete teljesen megváltozik. Ha olyat csinálsz, amiben nem rezeg a lelked, akkor öt perc is olyan, mintha egy óra lenne, míg ha szereted, akkor ez pont fordítva van. És ez az oka, hogy olyan sok ember kilép az oktatási rendszerből.
- Az oktatás ipari/gyári modelljéről, mely a linearitáson és a konformitáson alapul, át kell térni egy „mezőgazdasági” modellre – az emberi kiteljesedés nem egy mechanikus folyamat, hanem organikus. Az emberi személyiségfejlődés kimenetel nem megjósolható, annyit lehet tenni, hogy létrehozunk a körülményeket, melyek között lehetőség nyílik a kibontakozásra.
- Az oktatást testre kell szabni, ahol az emberek saját megoldásaikat fejlesztik ki, de külső segítséggel, egy személyes tanmenet alapján.”

Ken Robinson gondolatainak fényében világosan látszik, hogy a korszerű oktatási módszereknek figyelme kell venni az egyéni sajátosságokat oly módon, hogy eközben az elsajátítandó tudáselemeket egy adott mederben kell tartania, melynek segítségével lehetőség nyílik az egyéni kibontakozásra a társadalmi hasznosság elvárásai mellett. A felsőoktatásban, a felnőttképzésben már jól bevált konstruktivista tanulási módszere hatékonyan tudja elősegíteni a képzések testre szabását, így a hallgatók képessé válnak adott tananyag mellett saját megoldásaikat fejleszteni és egyedi tudásokat elsajátítani.

Konstruktivizmus

A svájci *Rolf Dubs* nézetei alapján a konstruktivista-oktatás a következőket jelenti. Az információ felvételét, a tapasztalatot kognitív sémáink irányítják, azaz csak azt tudjuk igazán megtapasztalni, amiről megfelelő sémákkal rendelkezünk. Másfelől viszont az új információ mintegy beépül a sémába: gazdagítja, árnyalja azt, vagy éppen felbomlasztja, és új sémát hoz létre. Így kognitív sémáink a tapasztalatban gyökereznek.

A konstruktivizmus szerint a tanulás során nem az történik, hogy elménket, mint üres papírlapot teleírja a tapasztalat, sokkal inkább meglévő sémáink határozzák meg, hogy egyáltalán milyen információkat veszünk fel, és azokból milyen belső modelleket építünk fel. Ezek a belső modellek tehát nem passzív lenyomatai a külvilágnak, hanem személyes konstrukciók. Ha segítik a környezethez való alkalmazkodást, tehát adaptívak, akkor megerősödnek, ellenkező esetben új konstrukcióknak kell átadni a helyüket (*Dubs, R, 1997*).

Pedagógiai szempontból éppen ezért egy adott tananyag nagy valószínűséggel minden hallgató számára más-más módon fog meglévő tudásához kapcsolódni. Lesznek olyan információk amelyek egyes hallgatók számára elvésznek, mert nem tudnak korábbi ismeretekhez kapcsolódni, míg más elemek nem csak kapcsolódni, de akár új gondolatokat is képesek lesznek generálni. Így minden tanuló egyéni módon fog magának új tudást konstruálni. Lesz, aki semmit nem képes felfogni a hallottakból, mert nem tudja hová lehorgonyozni az új ismereteket, és különbözni fognak abban is, hogy a felvett információt milyen módon építik be meglévő sémáik rendszerébe. Döntő fontosságúvá válik tehát a megelőző tudás, az, hogy milyen sémákkal rendelkeznek a tanulók az adott tananyaggal kapcsolatban. Ebből aztán az is következik, hogy a tananyag megértése nem – vagy nem csak – valamiféle általános értelmi képességeken múlik, hanem az adott területhez kapcsolódó konkrét tudás mennyiségén és szervezettségén. Értelmi képességeink tehát jórészt tudásterület-specifikusak.

A konstruktivista oktatási szemlélet megkönnyíti a hallgatók számára egy új ismeretanyag elsajátítását, ami nemcsak egy sikerélményt jelent számukra, de megteremti a lehetőséget az optimális tanulási környezethez is, amelyet a pozitív pszichológiai kutatások eredményei támasztanak alá.

Pozitív pszichológia

Pozitív pszichológia *Seligman*, és *Csikszentmihályi* könyve alapján a pozitív pszichológia egy igen fiatal ága a pszichológiának, kutatásai fókuszában a boldogság áll, pontosabban fogalmazva olyan módszerek kidolgozása, és viselkedések megfigyelése, amivel tartósan boldogabbá válhatunk. A pozitív pszichológia leginkább úgy határozható meg, mint az optimális emberi működés tudományos tanulmányozása, ami azokra a pszichológiai állapotokra koncentrál, amelyek elvezetnek a vágyott boldogsághoz, elégedettséghez, örömhöz. A pozitív pszichológia alapvető kutatási témái a pozitív érzések, a belső erősségek és a pozitív jellem. A pozitív pszichológia vizsgálati fókuszában nem a pszichés problémák állnak, sokkal inkább olyan mintákat keres, amelyek segítik minden ember számára az elégedettség, a jól-lét elérését. Kimondja: az emberi pszichét nem betegségei, hanem a boldogságra való képessége alapján érdemes megközelíteni! (*Seligman-Csikszentmihályi, 2000*).

Seligman felismerte, hogy fölösleges és rendkívül energia- és időrabló kerülőre kényszerülünk akkor, ha saját erősségeink feltárása és kihasználása helyett gyengeségeinkkel foglalkozunk, megpróbálva legyőzni ezeket. Sokkal rövidebb idő alatt és kisebb energiával vagyunk képesek saját elégedettségünket növelni, ha inkább erősségeink fejlesztésén dolgozunk. A pozitív pszichológia három kérdést vizsgál: pozitív érzések, pozitív egyéni tulajdonságok és pozitív intézmények. A pozitív érzések lényege, hogy az egyén elégedett a múltjával, boldog a jelenben, és reménykedik a jövőben. A pozitív egyéni tulajdonságok az egyén erősségeit és erényeit ölelik fel. Végül a pozitív intézmények az emberi közösség szintjén teszik élhetőbbé a társadalmat (*Seligman-Csikszentmihályi, 2000*).

A pozitív pszichológia által központi fogalomként alkalmazott, illetve legfontosabb céljaként megjelölt boldogság nem csupán rövidtávú, pillanatnyi örömök, élvezetek összessége, hanem - ezek mellett - magában foglalja a kiteljesedést, és ezzel együtt a hitelt érdemlő, értelmes és teljes élet cselekvő akarását is. Ez kizárólag a személyes erősségek, erények gyakorlásával, kiteljesítésével érhető el, részben a mindennapi élet cselekedetei során, részben pedig azzal, hogy mindezeket valami, az egyéneken túlmutató értelmes cél szolgálatába állítják.

A holisztikus szemléletű oktatásban a pozitív pszichológia gyakorlati hasznossága oly módon tud megjelenni, miszerint ha egy ember képességeit, minden irányból (test, szellem, lélek) megközelítve komplex módon fejlesztünk, akkor nagy eséllyel fedezzük fel azokat az erősségeket, melyek képesek az egyént sikerhez juttatni, és mely sikerek jó alapot

biztosítanak a tanulásban való elmélyedéshez, kiteljesedéshez, miközben elősegítik az egyéni és közösségi jóllétet. Pozitív környezetben a kreativitás is szárnyra kap, ami egyéni, közösségi és intézményi szinten egyaránt gyümölcsöző formában képes megmutatkozni.

Kreativitás

Csikszentmihályi Kreativitás című könyve alapján kijelenthető, hogy kreativitás minden olyan tett, ötlet vagy termék, amely egy létező tartományt vagy megváltoztat, vagy új tartománnyá alakít át. Kreatív személy pedig az, akinek a gondolatai vagy tettei megváltoztatnak valamely tartományt, vagy újat hoznak létre. A kreatív egyéniség arról ismerszik meg, hogy célja elérése érdekében képes szinte bármely szituációhoz alkalmazkodni, és bármivel boldogul, ami kéznél van. A kreatív személyiségre a komplexitás jellemző, vagyis olyan gondolatokat és viselkedést ötvöznek önmagukban, amelyek a többi embernél elkülönülnek egymástól. Egyéniség helyett a sokféleség jellemzi őket és az emberi lehetőségek egész tárházát hordozzák magukban. Ilyen képességek mindenkinben vannak, de legtöbbünket úgy nevelték, hogy a kettősségnek csak az egyik pólusát fejlessze (*Csikszentmihályi, 2008*).

Kreativitás típusok

1. Művészi kreativitás (kibontakozását segíti: tehetség, esztétikai ítézőképesség)
2. Ötletszintű kreativitás (kibontakozását segíti: képesség, elme kreatív hajlama)

Az értelmező kéziszótár a kreativitás alatt alkotóerőt, teremtetőerőt ért. A kreativitás szó eredete a görög „create” szóból ered, amelynek jelentése: nemzeni, szülni, alkotni, megteremteni. A pszichológiában azt a belső folyamatot nevezik kreativitásnak, ami az ismeretektől és az intelligenciától nem független, de ezeket mégis meghaladó, önálló tevékenység.²⁶

A kreativitás az embernek tehát az a képessége, amivel túllép a tanulással elsajátított tudásán, ahhoz viszonyítva újat fedez fel, és eredeti produktumot hoz létre. A kreatív elme jellemzői: ötletesség, fantáziabőség, humorérzék, játékosság, szokványos viselkedési formáktól és gondolkodási sablonoktól való eltérés, új megoldási módok, jó utak keresése, kritikai érzék, könnyedség stb. *Guilford szerint* az alkotó képesség és az intelligencia nem

²⁶<http://www.venustus.hu/a-fejlesztheto-kreativitas> 2015. november 22.

esik egybe. A kreativitás alkotóképességet, teremtképességet jelent, amely során a különféle képességek szerveződése lehetővé teszi az elszigetelt tapasztalatok összekapcsolását, újszerű értelmezését és új formában történő megjelenését. Vizsgálatai igazolták, hogy az alkotás létrejötte nem magyarázható az IQ-szinttel (*Guilford, 1968*).

Guilford meggyőződése, hogy az ember számára mindegy, hogy milyen területen fejleszti a kreativitását, mert a kreativitás a tanulás része. Mivel a tanulás az életünk része, ezért a kreativitást minden területen ki lehet bontakoztatni. Tanuláskor új információkat fogadunk be, a kreativitás pedig abban rejlik, hogy az új és a régi információk között milyen új kapcsolatokat fedezünk fel. A mai világunk célorientáltságában ritkán jut idő a dolgok folyamatát szemlélni, belemélyedni. A kreativitásnál pont az a lényeg, hogy benne legyünk a folyamatban és átéljük teljes lényünkkel. Fontos megvizsgálni és tudatosítani, hogy milyen úton tudjuk betölteni a kreativitás "parancsát". Fontos, hogy nyitottá váljunk és merjük átadni magunkat a képzeletünk szárnyalásának. Értelemmel terhelt világunkban nehéz ezeket a gondolatokat megemészteni, mert nem éljük meg a kreativitás minőségét, vagy legalábbis csak azt a részét, ami a hétköznapi életünkben elengedhetetlen. A kreativitás több szintű készség. Fejlesztése a gyakorlatban azt jelenti, hogy feltérképezzük, hol is állunk jelenleg a kreativitás terén, és megcélazzuk a magasabb szintek elérését.²⁷

Csikszentmihályi Mihály: *Kreativitás* (2008) „A kamaszkorban és fiatal felnőtt korban a függetlenség és autonómia megalapozása történik, mely során elengedhetetlen, hogy komoly figyelmet szenteljünk tehetségeink felismerésére és fejlesztésére.”²⁸

Joan Freeman tehetséggondozással foglalkozó brit pszichológus kimutatta, hogy a kreativitás az első naptól kezdve életünk végéig fejleszthető. Ehhez már kisgyermekkorban rengeteg biztatásra, a szokatlan megoldások ösztönzésére van szükség. A tehetség nem vész el, de ha sokáig nem használják, berozsdásodik, a gazdája elveszíti vele a kapcsolatot. Lehetőség nélkül a legnagyobb tehetség is elvész. A tehetséges gyerekek jó érzéssel tudják, mi a jó nekik, és ha kedvvel csinálnak valamit, akkor valósággal szárnyakat kapnak (*Freeman, 1996*). A kreatív folyamat felgyülemlett érzelmek levezetődése, amely szabad asszociációk útján valósul meg, és amelyet a fantázia, a nappali álmodozás és a gyermeki játék tükröz. A kreatív egyén elfogadja és feldolgozza ezeket az asszociációkat, a nem kreatív viszont elfojtja. Egy kreatív pillanat vagy folyamat beteljesüléséhez szükség van bizonyos feltételekre.

²⁷<http://www.venustus.hu/a-fejlesztheto-kreativitas> 2015. november 22.

²⁸ Csikszentmihályi Mihály: *Kreativitás*. Akadémia kiadó, Budapest 2008.

Amennyiben ezek nem tudnak teljesülni, akkor elmaradhat a nagy pillanat. Így fontos feltétele a kreativitásnak a fogékonyság, a kérdésfeltevés, a csodálkozás, egy tárgy iránti szenvedélyes szeretet, objektív odaadás, tulajdon és megszállottság. Elmondható, hogy a kreativitás csak egészséges lelkületből tud születni. Ha nincs tisztában az ember a saját értékeivel, nem tudja kibontakoztatni képességeit. A kreativitásban a tudás és a szépség kézen fogva jár egymással. Schiller úgy fogalmazta meg, hogy „a szépség hajnali kapuján át léphetünk a tudás birodalmába”. Ami a szépség, jóság, igazság hármasság kritériumának megfelel, az a valódi kreativitás, és ezt az emberek megérik. Ez az, ami a világot előre viszi és társadalmunkat táplálja.²⁹

A mozgás szerepe az egészségfejlesztésben és a tanulásban

A mozgásszegény életmód, a civilizált társadalmak legfőbb egészségügyi problémáinak, a legfőbb népbetegségeknek az egyik legáltalánosabb érvényű okozója. Amiről részletes elemzést lehet olvasni Dr. Somhegyi Annamária és Nanszákné Dr. Cserfalvi Ilona: Mozgásszegény életmód és a betegségek kapcsolata című tanulmányában. Így jön létre az a furcsa helyzet, hogy ma már külön gondolni kell az egészséget megalapozó mozgásmennyiség beiktatására. Mivel a mozgás „elidegenített” a mindennapi tevékenységektől, ezért külön erőfeszítéseket kell tenni, hogy ráébredjünk az embereket erre a furcsa helyzetre, és rávegyük őket arra, hogy ha már így élnek, akkor legalább „művileg” iktassák be a rendszeres mozgást a napirendjükbe (*Barabás, 2006*).

Egészségfejlesztő fizikai aktivitás (HEPA: health-enhancing physical activity): olyan fizikai aktivitás, amely hozzáadódik az alapaktivitáshoz, és egészségi előnyökkel jár. Például az élénk járás, futás, ugrókötelezés, tánc, tenisz vagy labdarúgás, súlyok emelése, mászás játszótéri mászókan szünidőben, jógyakorlatok. Edzés/testedzés/sportedzés (exercise/exercise training): olyan fizikai aktivitási kategória, amely tervezett és strukturált, ismétlődő, céltudatos testmozgások elvégzését tartalmazza, amely egy vagy több fizikai fitneszkomponens (pl. aerob fitnesz, izomerő, izom-állóképesség, ízületi mozgékonyosság és testösszetétel) szintjének megtartását vagy fejlesztését célozza (*Csányi, 2012*).

A sport nem véletlenül emelkedik ki, a mozgásos tevékenységek közül, hiszen jelentős pedagógiai és személyiségformáló funkcióval is rendelkezik. A sport szabályozott keretek

²⁹<http://www.venustus.hu/a-fejlesztheto-kreativitas> 2015. november 22.

között zajló sportmozgás, így a társal/ellenféllel szembeni tiszteletre, megbecsülésére nevel. Ez a tulajdonság a hétköznapi életben, a szakmai vetélytársakkal való viselkedés vonatkozásában is eredményes lehet. A szabályok betartása, a fair play alkalmazása mindkét területen fontos követelmény, így a két helyzet egymást erősíti. A sportolás folyamán az edzőtársal való egyeztetés, a pontosság betartása, a rendszeres életvitel kialakítása, mely az edzésekre való együtt járás eredménye. A másik ember idejének tiszteletben tartása észrevétlenül integrálódik viselkedésmintáink közé, tudattalanul is nevelő hatású. A sport nem csak egészségnevelő hatású, hanem erkölcsi értékekkel is gazdagít. Az ember személyiségének sportolói szokásaiban is jól képes tükröződni. Miután személyiségünk nem statikus, változatlan tulajdonságokon alapul, ezért jó irányba való befolyásolása sporttal lehetséges (*Szatmári, 2009*).

A fizikai terhelés minden formája pozitívan befolyásolja a tanulást. Charles Hillmann az Illionis-i Egyetemen kimutatta, hogy a hagyományos testnevelés oktatás beiktatása a tanmenetbe szignifikánsan javította, mivel a testmozgás hatására megélnék az agy vérkeringése. A Salk Intézet híres neurobiológusa, Fred H. Gage és munkatársa azt is kimutatták, hogy a mozgásos tevékenység során új idegsejtek képződnek, amelyek hatására fokozódik a vérátáramlás az agyon, mely pozitív hatását az agy memóriával összefüggő egyik agyterületén fejt ki. Továbbá állatkísérek alkalmazásával azt is megállapították, hogy a testmozgás révén legalábbis részben visszafordíthatjuk az idő kerekét a hippocampusszal kapcsolatba hozható kognitív készségeket illetően, így gondolkodásunkban akkor vagyunk a csúcson, amikor az agyműködésünket a testmozgás eredményeképpen sok oxigén segíti (*Greenfield, 2009*).

A mozgás szerepe az élethosszig tartó személyiségfejlesztésben számos területen fejt ki jótékony hatását. Ezek a területek egymással összefüggve, egymást kiegészítve jelennek meg az ember személyiségében és tudatában, vagyis kompetenciájában. A kulcskompetenciák közül a fizikai tevékenység hatására javul a kommunikáció, a csoportmunka, a tanulás és teljesítmény mértéke egyaránt, míg a munkakompetenciák keretén belül nő a kreativitás, magabiztosság, cselekvőképesség. A jó kommunikáció az egyik legfontosabb előfeltétele a hatékony munkavégzésnek, melyet csak társas közegben lehet elsajátítani, így a közösségben végzett csoportos mozgásformák jó terepet kínálnak ennek begyakorlásához. Azok, akik sporttevékenységüket egy közösségben végzik, egyfelől megtapasztalják, hogy az edzés által eléjük gördített akadályokat sokkal könnyebben lesznek képesek leküzdeni, másfelől a

legtöbb esetben részesei lesznek egy olyan közösségi élménynek is, ahol a sport kihozza az emberek előnyös oldalát.

Tánc egészség és személyiségfejlesztő hatása

A mozgáskultúra hatása kiterjed az ember társadalomban elfoglalt helyére és szerepére is, amely kultúra egyaránt megjelenik viselkedésben, magatartásban, jellemében, a mentálhigiénében és az egészségben is. A mozgás az emberi létezés egyetemes és alapvető törvénye; mozgás nélkül nincs élet. Az ember mozdulatvilágában létezési funkciói működnek. A tánc kultúra abban különbözik a többi művészettől, hogy képes funkcionálisan is hozzá járulni az emberi test és lélek békéjéhez, harmóniájához, úgy is, mint a „leginkább emberszabású” művészet.

A zene megnyitja a lelket, a tánc pedig segíti az érzelmeket felszínre hozni, megélni és átadni. És ez már önmagában is egy akkor csoda, ami számos tanulási probléma megoldásának lehetne a kulcsa. A felnőttek világában még inkább, mint a gyermekeknél, számos negatív érzelmi elfojtás húzódik meg belül, aminek eredményeképpen kialakul a beletörődés, fásultság, én úgy sem tudom ezt megcsinálni, stb. Márpedig ezek a belülről fakadó gátló tényezők egyáltalán nem kedveznek a tanulási kihívások leküzdésénél. És ha van eszköz, amivel képesek vagyunk ezeket az elfojtásokat feloldani, pláne hogy nem igényel egyéni foglalkozást, hanem lehet csoportosan is oldódni, akkor miért is ne alkalmazzánk ezt, amikor a hatékonyságot ezzel egyértelműen lehet javítani?

A tánc ugyanúgy, ahogy a sport is, egyaránt fejleszti a test izmait, javítja az ízületi hajlékonyságot, fejleszti az állóképességet. A neuron hálózati rendszere talán a tánccal még jobban is fejleszthető, mint más mozgásformákkal, hiszen a mozdulatokat egy zenei ritmushoz kapcsolódóan kell végrehajtani, a koreográfiákba a lépések sorrendje szintén meghatározott, ami nem csak a memóriát, hanem egyben a neuron hálózat összekapcsolódásait is gyarapítja. Amikor a végtagok egymástól függetlenül mozognak, a mozdulatok összekoordinálása komoly fizikai teljesítményt és összpontosítás követel, ennek segítségével képesek vagyunk olyan megosztott figyelmi képességre szert tenni, ami az élet

más területein számos helyzetben tud jól hasznosulni. A táncban a mozdulatok elsősorban nem a nagy fizikai teljesítmény, a versenyszellem lendületében jönnek létre, hanem itt a mozdulat esztétikája a cél, amelyet ugyan sokszor csak komoly erőfeszítések árán lehet előidézni, de ez semmiképpen sem az elsődleges cél. Az esztétikus jól koordinált mozgás a hétköznapiakban is jól megtérül, hiszen egy jó tartású ember magabiztosságot sugall, egy kecses vagy erőteljes gesztus sok mindent képes elérni, vagyis a tánc segít non-verbális eszköztárunkat használni, palettáját kiszélesíteni.

Amatőr művészeti tevékenység

Dudás Katalin „Az amatőr művészeti tevékenység hatása a szubjektív életminőségre és a lelki egészségre” című tanulmányában a következő megállapításokat teszi (*Dudás, 2015*). Az amatőr művészeti tevékenység az aktív művelődés egyik legfontosabb formája. Az amatőr művész - tudatosan vagy ösztönösen – önnevelési folyamat részesesésévé válik, éppen ebben az emberformálásban rejlik az amatőr művészet egyik fő társadalmi funkciója a közösségformálás, az esztétikai értékek létrehozása mellett. Az öntevékeny művészeti tevékenység egyéni és csoportos formái Durkó szerint igen nagy jelentőségűek a személyiség fejlesztésében, ezen belül is az innovációs kreatív képességek, készségek felébresztésében, fejlesztésében, gyakorlásában. Hangsúlyozta az alkotó közösségekben érvényesülő csoport-hatás jelentőségét, véleménye szerint igen sokrétű személyiségformáló erő rejlik e művelődési csoport-hatásban: a mások példájában, motivációs ösztönzésében, viselkedési mintáiban, bíráló aktivitásában, az egymást-segítés, kiegészítés gyakorlatában (*Dudás, 2015*).

A művészet hatásának mechanizmusai az egyén szintjén a következők lehetnek. Egyrészt egészségügyi: személyközi kapcsolatokat épít és támogatja az önkéntességet, lehetőséget ad az önkifejezésre és az öröm érzésének megélésére. Csökkenti a stressz szintjét, növeli az immunrendszer hatékonyságát. Másrészt kognitív/pszichés: az önbecsülés, a hatékonyság érzésének erősödése, az odatartozás érzésének növekedése, az emberi tőke (készségek és kreativitás növekedése). Harmadrészt pedig interperszonális jellegűek: egyéni szociális hálózat építése, a másokkal együtt dolgozás képességének, illetve a kommunikációs készségek javulása figyelhetők meg (*Dudás, 2015*).

Kodolányi János Főiskola „Fizikai és kulturális egészségfejlesztés és jóllét – Mozgáskultúra” kurzusának bemutatása

A közösségfejlesztés új útjai

Ennek a kurzusnak az egyik speciális jellemvonása, hogy a legkülönbözőbb szakokról érkeznek a hallgatók. Ebben a szemeszterben tanítok: Nemzetközi tanulmányok, Anglisztika, Turizmus – vendéglátás, Kommunikáció és médiatudomány és Andragógia szakosokat egyaránt. A kurzus többféle célkitűzésnek igyekszik megfelelni, egyfelől a mozgás egészségre és tanulásra kifejtett pozitív hatását, másfelől a táncművészet segítségével a mozgáskoordináció-, hajlékonyság-, izomerő-, esztétikai és ritmusérzék-, fejlesztését illetve a nőiesség megélését és annak kibontakoztatását kívánja elősegíteni. További fontos cél még a kreativitás fejlesztése, melynek eredménye épp úgy megmutatkozhat a művészi, mind az ötletszintű kreativitás fejlődésében, egyénenként eltérően.

A „Fizikai és kulturális egészségfejlesztés és jóllét – Mozgáskultúra” kurzus gyakorlati menetét a dolgozat elméleti részében kifejtett fejezeti alapján mutatom be, így világítva rá a holisztikus oktatási módszerének megvalósíthatóságára és szoros összefüggéseire.

Korszerű tanulás kritériumai

A kurzus első foglalkozását mindig a hallgatók egyéniségének megismerésével kezdem. Kötetlen beszélgetés formájában megkérdezem tőlük, milyen szakon tanulnak és mi motiválta őket arra, hogy oda jelentkeztek. A második kérdésem az eddigi életük mozgásos tevékenységeit igyekszik feltárni, vagyis ki milyen formában és mit sportolt vagy táncolt. A harmadik körben pedig a cél azt feltérképezni, hogy mit csinálnak szenvedéllyel, milyen hobbi tevékenységeket űznek.

A hallgatók megismerése alapján a lent felsorolt dolgok kaptak prioritást:

- még soha nem táncoltam
- még soha nem sportoltam
- néptáncoltam
- aerobikoztam
- basszus gitározom
- hip-hop táncoltam
- jazz-táncoltam
- nem szeretek mozogni

- imádok táncolni
- nem vagyok egy táncos alkat
- szeretnék jobban kiteljesedni

A felsorolásban jól látszik mennyire heterogén a csoport összetétele. Volt, akinek a tánc fontos része volt az életének, még másoknak maga a mozgás is már kihívást jelentett és volt, akit csak a zene szeretete motivált a kurzusra való jelentkezésre.

Mindezek figyelembevételével a mozgásos tevékenységbe való bevonást egyszerű és könnyen követhető aerobik mozgássorok oktatásával kezdtem meg, majd betanítottam egy könnyű nőies mozdulatokra épülő koreográfiát, hogy a tanulási- és a mozgáskoordinációs képességeket felmérjem, miközben különös figyelmet fordítottam a hallgatók nonverbális jelzéseinek megfigyelésére annak érdekében, hogy a lehető legnagyobb mértékben tudjam igényeiket kielégíteni és a számukra oly nagyon szükséges sikerélményt biztosítani.

Konstruktivizmus

Minden gyermek az iskolai testnevelésnek köszönhetően megismerkedik a gimnasztika alapmozdulataival. Az aerobik mozgáskultúrája leginkább ezekre a gimnasztikai elemekre támaszkodva épül fel, illetve ezen elemekből merít. Ennek szellemében a mozgáskultúra fejlesztés egyik legjobb útja, ha aerobikoktatással kezdjük a már megismert mozgásformák tovább fejlesztését. Az aerobik mozgásvilága, mint egy híd vezet át a táncmozdulatok elsajátításának útjára, illetve teszi kevésbé félelmetessé a kezdeti táncmozdulatok sutaságának elfogadását.

A kurzus legnagyobb kihívást egy olyan koreográfia megalkotása jelentette, mely mozgás- és zenevilágát tekintve a hallgatók érzelmeit illetve személyiségjegyeit figyelembe véve készül el. Konstruktivista szemszögből ezt úgy lehetne jellemezni, hogy kerestem azt az alapot, amely a hallgatók lelki világát és érdeklődését jellemzi, és erre az alapra építve szándékoztam tudásukat és élményvilágukat kitágítani, új ismeretekkel gazdagítani. Ennek a célnak az elérését két dologgal támogattam meg a kezdeti szakaszban. Egyfelől megismerttettem a hallgatókkal néhány tánc-tréninget, aminek segítségével különböző táncstílusok mozgáselemeibe kaptak betekintést, másrésről pedig lehetőséget teremtettem számukra, hogy az elkészítendő koreográfia zenéjét maguk választhassák ki.

Pozitív pszichológia

A pozitív pszichológia az oktatás folyamatában alkalmazva elsősorban a pozitív megerősítésekben jelentkezik, amikor észrevesszük a jó gyakorlatokat és ezt valamilyen formában visszatükrözzük a cselekvésben résztvevőknek. Emellett a szemlélet alkalmazásánál az is nagyon fontos, hogy a munkafolyamat barátságos légkörben teljen és minden olyan dolgot kizárjunk a tevékenységből, ami frusztrációt képes kelteni. Ennek szellemében nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a mozgásvilága az órának a hallgatók képességeihez legyen igazítva, miközben az egyéni képességeket figyelembe véve mindenki erőssége a lehető leginkább ki legyen aknázva, ami képes így sikerélményt és örömet átélni. A pozitív légkör és a fizikai munka együtt pedig lehetőséget teremt, a felhalmozott feszültségek feldolgozására és levezetésére, illetve a jó hangulat erősíti a hallgatók együttműködését és interakcióit.

Kreativitás

A hallgatók kreativitásának fejlesztése a rájuk szabott koreográfia alkotási folyamatában valósult meg. Első lépésként több lehetséges felvetés közül végül egyöntetű döntés alapján a Nirvana: "Smells like teen spirit" című száma került kiválasztásra. Második lépésként azt a feladatot kapták, hogy csukják be szemüket és hagyják, hogy a zeneszám hallgatása beindítsa a fantáziájukat és jegyezzenek meg minden olyan érzést, képet, színvilágot, ami a zene hatására bennük megjelenik. Emellett még arra kértem őket, hogy próbáljanak elvonatkoztatni a dal szövegétől, mert nem egy pantomim előadást szeretnék velük együtt megalkotni, ahol a szavak képek formájában jelennek meg, hanem valami sokkal mélyebbet, ami érzékelésük által illetve ezen érzések hatására felmerülő múltbéli élményekből fakadóan gondolataikban létrejön.

Harmadik lépésként a dal meghallgatása után megbeszéltük kinek milyen gondolatai és elképzelései támadtak, illetve mi az, ami szerinte jó lenne, ha a koreográfiában megjelenne, akár mint képi vagy érzelmi világ. A kurzus résztvevői egymás után osztották meg a bennük megjelenő érzéseket és képeket, és a csoda akkor született meg igazán, amikor mindezekből egy kis oktatói segítséggel egy kerek történet született, úgy hogy mindenkinek a saját képzete

csorbulás nélkül maradt meg, vagyis képes volt megélni saját alkotói vénáját. Gondolom, mondanom sem kell, hogy ez mekkora motivációs erővel bírt, így a munka egy igazán pozitív szellemiségben tudott megkezdődni.

A koreográfia első részét készen kapták tőlem úgy, hogy a szerepek kiválasztását együtt határoztuk meg. Majd a középső résznél, ahol párban illetve hármasával összehangoltan kellett táncolniuk az volt a feladat, hogy önállóan készítsék el saját mozgássorukat. Természetesen, aki kérte az kapott némi segítséget és útmutatást, de leginkább az egyéni elképzelések domináltak. Talán nem meglepő, de ez a munka volt a kurzus fénypontja. A kezdeti megszeppenést, melyet a feladat újdonsága okozott, idővel az alkotás és az együtt teremtés játéka illetve izgalma váltotta fel. A duókban és triókban megjelenő testi kontaktus a bensőséges hangulatot tovább erősítették, a feladat játékosága pedig rengeteg vidámságot váltott ki a résztvevőkből. A koreográfia harmadik, egyben befejező része pedig közös munka volt. Itt kaptak lehetőséget a diákok, hogy korábbi táncismereteiket beleszőjék a táncba úgy, hogy az képes legyen illeszkedni a zene ritmusához, és a tánc stílusához illetve mondanivalójához. Mindez pedig így együtt nem csak konstruktivista módon fejlesztette ötletszintű kreativitásukat, hanem egyúttal művészeti kreativitásuk fejlesztésének is teret adott.

A mozgás szerepe az egészségfejlesztésben és a tanulásban:

A kurzus általában minden órán három szakaszra osztható fel. Az óra első felében a mozgatórendszer fejlesztésén van a hangsúly, melyet aerobik gyakorlatok és tánctréningek segítenek elő. A gyakorlatok során szerepet kap az izomerő-, a mozgáskoordináció-, az esztétikus mozgás fejlesztése. Az óra középső része a táncolásé, ilyenkor tanuljuk be a koreográfiák egyes részeit, illetve gyakoroljuk ki a már sorrendileg megjegyzett részeket. Az órát nyújtással zárjuk, mely nem csak az izmok megnyújtásában illetve az ízületi tartomány optimális működésében játszik fontos szerepet, de egyben a lassabb zeneszámok a léleknek is megnyugvást nyújtanak, miközben feltöltik és pihentetik a testet.

Tánc egészség és személyiségfejlesztő hatása:

A kurzus személyiségfejlesztő hatása leginkább, a nőiesség megélésének a lehetőségében rejlik, mivel a nőies mozdulatok elsajátítása erősítik a feminin jegyeket és a nőies magabiztosságot. Emellett miközben a tánc által javul a rugalmasság, bővül a

mozgáskultúra, fejlődnek a testi képességek, a szellem és a lélek képes ezekből táplálkozva pozitív irányba elmozdulni és holisztikusan az egész emberre hatni. Napjainkban egyre kevesebb lehetőség van a tánc örömeinek hódolni, így érzelmeinket is ritkában tudjuk az ösztönös mozgás igényünk által megélni és feldolgozni. Ez a kurzus pedig igyekszik ennek az ösztönnek is teret adni.

Amatőr művészeti tevékenység

A kurzuson fontos szempont számomra, hogy a hallgatóknak úgy fejlesszem a készségeit, hogy az számukra lehetőséget teremtsen az önkifejezésre. Éppen ezért nem célom a táncoktatás során a katonás rendben való szolgálai mozdulatmásolás, sokkal inkább arra buzdítom a diákokat, hogy figyeljék magukat a tükörben és keressék meg a mozdulataik esztétikáját. Ez általában sokaknak kezdetben gondot jelent és inkább meghúzódnak a terem végében valakinek a háta mögött, de idővel elkezdnek barátkozni a mozdulataikkal és már egy videó felvételtől sem riadnak vissza, ahol figyelmesen végigkövethetik saját táncelteljesítményüket. Az amatőr művészeti tevékenységnek egyik legnagyobb ereje abban rejlik, hogy nem kell senki ízlésének és elvárásainak megfelelni, hanem egyszerűen csak az is elég, ha valaki a tevékenységet saját örömeire végzi, táplálkozik belőle testileg, lelkileg egyaránt, és ha még a flow áramlatot is képes eközben átélni, akkor jelentős mértékben lesz képes életét boldogabban megélni.

Összegzés

Tanulmányomban a Kodolányi János Főiskola PIQ and LEAD oktatási modelljének egyik szemináriumi tantárgyát a „Fizikai és kulturális egészségfejlesztés és jóllét – Mozgáskultúra” kurzus holisztikus oktatási elvekre épülő programját mutattam be, kiemelt figyelmet szentelve: a korszerű tanulás kritériumai-, a konstruktivizmus-, a pozitív pszichológia-, a kreativitás-, a mozgás szerepe az egészségfejlesztésben és a tanulásban-, a tánc egészség és személyiségfejlesztő hatása-, az amatőr művészeti tevékenység megközelítéseinek. Fontos szempont volt számomra, hogy a kurzus elméleti pedagógiai hátterét gyakorlati példával támasszam alá és rávilágítsak egy új oktatási szemléletre. Hiszem, hogy a felvázolt példa alapján jól tükröződik, hogy a holisztikus oktatási rendszer elmélete maradéktalanul képes a gyakorlatban megvalósulni és a rendszer jótékony fejlesztő hatása, messze túlmutat az itt bemutatott kurzus keretein, mivel komplex törekvései és a kreativitás

kibontakoztatásának elősegítése, egy egész életre képes pozitív bélyeget nyomni. A komplex módon való fejlesztés, lehetőséget teremt egy adott személy képességeinek feltérképezésére, és az azokban rejlő erősségek kibontakoztatására, így viszonylagosan könnyen lehet felismerni azokat a területeket, melyben az adott személy képes jól működni. Ha pedig felfedezzük a jó megoldásokat és visszajelzéseinkkel így sikerélményhez jutatjuk a hallgatót, akkor annak motivációs szintje meg fog emelkedni és nagyobb energiákat fog a feladat elvégzésébe beletenni. A sikerélmény pedig bátorrá teszi ahhoz, hogy más dolgokban is merje magát kipróbálni és ennek következtében lehetősége nyílik magát jobban megismerni, személyiségét pedig kibontakoztatni.

CREATIVITY IN THE COLLEGE. PHYSICAL AND CULTURAL HEALTH DEVELOPMENT AT KODOLANYI JANOS UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Holistic education nowadays is not only fulfilling criteria of modern learning, but also able to give a great extent of developing and fostering work, which prepares the candidates for economic and social challenges of our fast-paced world, reveals unique talents and values of an individual, helping them to better prosperity in life, furthermore helps them to live and implement their own personality.

Keywords: *constructivism, positive psychology, creativity, dance, holistic approach*

SZONDY RÉKA

ÚTMUTATÓ MÚZEUMOK ÉS GYŰJTEMÉNYEK SZÁMÁRA A MEGVÁLTOZOTT ISMERETSZERZÉSI KÖRNYEZETBEN

Bevezetés

A XX. század végétől lezajlott technológiai fejlődés gyökeresen átalakította médiafogyasztási szokásainkat, így ismereteink egy részét is teljesen új csatornákon szerezzük. A megváltozott kommunikációs környezet a forprofit és nonprofit intézményeket is arra kényszeríti, hogy ügyfeleiket, látogatóikat, potenciális közönségüket korábban nem használt eszközökkel, kampányokkal, üzenetekkel éri el. Ezzel a kihívással kell hogy minden kulturális intézmény szembenézzon, mert az új generációk online térből az offline térbe való visszacsábítása csak úgy sikerülhet, ha az online térben elérhető élményeket, interaktivitást, bevonódást be tudják építeni tevékenységeikbe, szolgáltatásaikba, teret engednek a demokratikus tartalom előállítás produktumainak, valamint segítenek az online térben való tartalmak közötti eligazodásban. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete, az UNESCO 2015. november 17-én fogadta el, és hozta nyilvánosságra a múzeumok és gyűjtemények számára készített ajánlását, amely javaslatokat tesz az új kihívásoknak megfelelő működésre, stratégiára. A dokumentum magyar nyelven eddig még nem volt elérhető, jelen tanulmányban az UNESCO ajánlás angol nyelvű szövegének magyar nyelvre való lefordítása először kerül publikálásra.

Ajánlás a múzeumok és közgyűjtemények, sokszínűségük és társadalmi szerepük védelméhez és előmozdításához

Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Általános Konferenciáján a következő ajánlások hangzottak el:

A közösségfejlesztés új útjai

- *Figyelembe véve*, hogy a múzeumok és az UNESCO, a Szervezet alkotmányában is lefektetett alapvető célkitűzései részben közösek, beleértve hozzájárulásukat a kultúra széles körű terjesztéséhez, az emberiség igazságosságra, szabadságra és békére való neveléséhez, az emberiséggel való szellemi és morális közösségvállalás megalapozásához, a tanuláshoz való teljes és egyenlő jog biztosításához az objektív igazságra való korlátlan törekvésben, és a gondolatok és a tudás szabad megosztásában;
- *Figyelembe véve továbbá*, hogy a Szervezet, Alkotmányában is lefektetett, egyik feladata az, hogy új impulzusokat adjon a közoktatásnak és az ismeretterjesztésnek, együttműködve igény szerint a Tagállamokkal nevelési tevékenységek fejlesztésében, kiépítve az országok közötti közös munkát, annak érdekében, hogy megközelítsék azt az ideális állapotot, melyben fajra, nemre vagy más, gazdasági vagy társadalmi alapú megkülönböztetés nélkül mindenki egyenlően kap a tanuláshoz lehetőséget, fenntartva, fejlesztve és elterjesztve a tudást;
- *Felismerve* a kultúra fontosságát a maga időbeli és térbeli sokszínűségében, a hasznát, melyet az emberek és társadalmak élveznek ebből a változatosságból, és a szükségességét annak, hogy stratégiailag egyesítsék a kultúrát a maga sokszínűségében a nemzeti és nemzetközi fejlesztési előírásokkal összhangban, a közösségek, emberek és országok érdekében;
- *Megerősítve*, hogy az ingó és ingatlan kulturális és természeti, tárgyi és szellemi örökség megőrzése, tanulmányozása és átadása nagy jelentőségű minden társadalom számára az emberek közötti interkulturális párbeszédben, a társadalmi összetartó erőben és a fenntartható fejlődésben;
- *Kijelentve*, hogy a múzeumok hatékonyan járulhatnak hozzá ezen szerepek betöltéséhez, ahogy az az 1960. december 14-én Párizsban, az UNESCO Általános Konferenciájának 11. ülésén elfogadott Leghatékonyabb eszközök, melyek segítségével a múzeumok mindenki számára elérhetővé tehetők című ajánlásban is le lett fektetve;

A közösségfejlesztés új útjai

- *Megerősítve továbbá*, hogy a múzeumok és közgyűjtemények az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, különösen annak 27. cikkelyében, és a Gazdasági, Társadalmi és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában, különösen annak 13. és 15. cikkelyében lefektetett emberi jogok megszilárdításához járulnak hozzá,

Figyelembe véve a múzeumok örökség kezelő belső értékét, valamint azt, hogy folyamatosan növekvő szerepet töltenek be a kreativitás ösztönzésében, mivel lehetőséget nyújtanak a kreatív és kulturális iparágak számára, továbbá élményt is nyújtanak, mellyel hozzájárulnak a világ lakosainak anyagi és szellemi jólétéhez,

Figyelembe véve, hogy minden egyes Tagállam felelőssége a fennhatósága alatt álló területen minden körülmények között védeni a kulturális és természeti, tárgyi és szellemi, ingó és ingatlan örökséget, valamint ennek érdekében a múzeumok tevékenységét és a gyűjtemények szerepét támogatni,

Hangsúlyozva, hogy akár az UNESCO, akár mások által elfogadott, múzeumok és gyűjtemények szerepéről szóló, nemzetközi sztenderdeket felállító jogszabályok, beleértve az egyezményeket, ajánlásokat, nyilatkozatokat, mind érvényesek maradnak,

Számításba véve a Leghatékonyabb eszközök, melyek segítségével a múzeumok mindenki számára elérhetővé tehetők című ajánlás 1960-ban történt elfogadása óta bekövetkezett, a múzeumok szerepét és sokszínűségét befolyásoló társadalmi, gazdasági és politikai változások nagyságát,

Óhajtva a meg lévő sztenderdek és irányelvek által nyújtott védelem megerősítését a múzeumok és gyűjtemények kulturális és természeti, tárgyi és szellemi örökség érdekében ellátott szerepére, felelősségére vonatkozóan,

Megfontolva Múzeumok és gyűjtemények, sokszínűségük és társadalmi szerepük védelméhez és előmozdításához ajánlás javaslatait,

Emlékeztetve arra, hogy a különböző érdekgazda csoportoknak szóló alapelveket és irányelveket tartalmazó UNESCO ajánlás egy nem-kötelező érvényű dokumentum, 2015.

november 17-én elfogadja ezt az ajánlást. Az UNESCO Általános Konferenciája javasolja, hogy a Tagállamok jogszabályok vagy más eszközök segítségével alkalmazzák fennhatóságuk alatt álló területeken jelen ajánlásban lefektetett irányelvek és normák rendelkezéseit.

Kihívások

1. A huszonegyedik század legnagyobb kihívásai közé tartozik a kulturális és természeti sokszínűség, diverzitás védelme és előmozdítása. Tekintettel erre, a múzeumok és közgyűjtemények jelentik a természeti és emberi kultúra tárgyi és szellemi emlékei megőrzésének elsődleges eszközeit.

2. A múzeumok a kultúra átadásának, a kultúrák közötti párbeszédnek, a tanulásnak, a megbeszélésnek és képzésnek a színhelyei, valamint az oktatásban (formális, informális és élethosszig tartó tanulás), a társadalmi kohézióban és a fenntartható fejlődésben is jelentős szerepet játszanak. A múzeumoknak hatalmas lehetőségük van arra, hogy felhívják a nagyközönség figyelmét a természeti és kulturális örökség fontosságára, és minden állampolgár felelősségére, mellyel hozzájárulnak ezeknek az értékeknek a megóvásához és átadásához. A múzeumok továbbá támogatják a gazdasági fejlődést, a kulturális és kreatív iparágakon valamint a turizmuson keresztül.

3. Ez az ajánlás felhívja a Tagállamok figyelmét a múzeumok és közgyűjtemények védelmének és támogatásának fontosságára, mivel partnerek a fenntartható fejlődésben az örökség megőrzése és védelme, a kulturális diverzitás védelme és előmozdítása, a tudományos eredmények átadása, az oktatási irányelvek, az élethosszig tartó tanulás és társadalmi kohézió fejlesztése, valamint a kreatív iparágak és a turizmus gazdaság fejlesztése által.

A múzeumok definíciója és sokszínűsége

4. Ebben az ajánlásban múzeum *„a múzeum olyan nem profitérdekelt, a társadalom és fejlődése szolgálatában álló, a közszámára nyitott állandó intézmény, amely az emberiség és környezete tárgyi és szellemi örökségét gyűjti, megőrzi, tudományos szempontból feldolgozza,*

kiállítja, vagy más módon közvetíti tudományos, oktatási és szórakoztató céllal”.³⁰ Mint ilyenek, a múzeumok olyan intézmények, amelyek arra törekednek, hogy bemutassák az emberiség természeti és kulturális sokszínűségét, alapvető szerepet játszva az örökség védelmében, megőrzésében és átadásában. Jelen ajánlásban gyűjtemény alatt „természeti és kulturális, tárgyi és szellemi, múltbeli és jelenlegi dolgok gyűjteményét értjük.”³¹ Minden tagállamnak meg kellene határoznia saját jogi keretei között annak a körét, mit is ért pontosan gyűjtemény alatt.

5. Az örökség³² olyan tárgyi és szellemi értékeket és kifejezési módokat jelent, amelyeket az emberek, függetlenül a tulajdonviszonyoktól, kiválasztanak, és úgy határoznak meg, mint identitásuk, hitük, tudásuk és hagyományaik, és élő környezetük olyan tükröződése és megnyilvánulása, ami megérdemli a jelen generációk védelmét és támogatását, valamint jövőbeli generációknak való átadását. Az örökség fogalma vonatkozik a kulturális és természeti örökségre, tárgyi és szellemi örökségre, kulturális tulajdonra és kulturális tárgyakra, ahogy ez az UNESCO kulturális egyezményeiben szerepel.

A múzeumok elsődleges funkciói

Megőrzés

6. Az örökség megőrzése a szerzeményezéssel, gyűjteménykezeléssel kapcsolatos tevékenységeket is magába foglalja, beleértve a kockázatelemzést, a rendelkezésre álló kapacitások és vészforgatókönyvek fejlesztését, valamint a biztonsági, megelőző és javító állagmegóvást, a múzeumi tárgyak restaurálását, biztosítva a gyűjtemények sértetlenségét a használat és tárolás során.

³⁰International Council of Museums (ICOM) hivatalos definíciója, melyet a Pulszky Társaság, - Magyar Múzeumi Egyesület is amúzeumok hivatalos definíciójának tekint. Ez a meghatározás nemzetközi szinten fogalmazza meg a múzeum jelenséget annak sokszínűségében és térbeli és időbeli különböző megjelenési formáiban. Ez a meghatározás a múzeumot nyilvános vagy magán non-profit ügynökségként vagy intézményként írja le.

³¹Ez a definíció részben megegyezik a Múzeumok Nemzetközi Tanácsának (ICOM) meghatározásával.

³² Ez a definíció részben megegyezik az Európa Tanács Kulturális Örökség Társadalmi Értékéről szóló keretegyezményében szereplő meghatározással.

7. A múzeumok gyűjteménymenedzsment tevékenységének kulcs eleme egy professzionális nyilvántartás létrehozása és fenntartása valamint a gyűjtemények rendszeres ellenőrzése. A nyilvántartás nélkülözhetetlen eszköze a múzeumok védelmének, megakadályozza az illegális kereskedelmet és harcol ellene, és segíti a múzeumokat társadalmi szerepük betöltésében. A nyilvántartás megkönnyíti a gyűjtemények mobilitásának megfelelő kezelését is.

Kutatás

8. A kutatás, beleértve a gyűjtemények vizsgálatát, egy másik alapvető feladata a múzeumoknak. A kutatást a múzeumok másokkal együttműködésben is végezhetik. Kizárólag a kutatásokból származó ismeretek segítségével láthatja el teljes mértékben feladatait egy múzeum, és így nyújthat teljes élményt a nagyközönség számára. A kutatás különösképpen azért is fontos, mert így nyílik lehetőség a múlt és a jelen összefüggéseit bemutatni, a gyűjtemények feldolgozása, kiállítása során.

Kommunikáció

9. A kommunikáció is a múzeumok elsődleges feladatai közé tartozik. A tagállamoknak bátorítaniuk kellene a múzeumokat arra, hogy a gyűjteményeikről, műemlékeikről és emlékhelyeikről szóló tudásanyagot saját szaktudásuknak megfelelően aktívan értelmezzék és elterjesszék, szervezzenek kiállításokat. Továbbá bátorítani kellene a múzeumokat, hogy minden lehetséges kommunikációs eszközt használjanak fel, hogy aktív szerepet tölthessenek be a társadalomban, például nyilvános események szervezésével, kulturális tevékenységekben és más, nagyközönséggel való fizikai és digitális interakciókban való részvétellel. A kommunikációs vezérelveknek figyelembe kellene venniük az integrációt, hozzáférést és társadalmi bevonást, a kommunikációs tevékenységet a nyilvánossággal együttműködve kellene végezni, beleértve azoknak a csoportját, akik nem járnak múzeumba. A múzeumi akciókat nyilvános és közösségi akcióknak is erősíteniük kellene.

Oktatás

10. Az oktatás is a múzeumok alapvető funkciói közé tartozik. A múzeumok szerepet vállalnak a formális és informális oktatásban, az élethosszig tartó tanulásban azzal, hogy

fejlesztik és elterjesztik a tudást, oktató és nevelő programokat indítanak más oktatási intézményekkel, iskolákkal. A múzeumi oktató programok elsősorban a különböző közönség csoportok oktatását segítik elő a gyűjteményről és általában a társadalmi életéről szóló adott témában, valamint ezek a programok hozzájárulnak az örökségvédelem fontosságának széles körű elterjesztéséhez és a kreativitás fejlesztéséhez.

A múzeumok társadalmi környezete

Globalizáció

11. A globalizáció lehetővé teszi a gyűjtemények, szakemberek, látogatók és ötletek, gondolatok szabadabb mozgását, és ez a múzeumokra negatív és pozitív hatásokat egyaránt gyakorol, ami megnövekedett hozzáférhetőségben és a homogenizálódásban mutatkozik meg. A Tagállamoknak támogatniuk kellene a sokszínűség és az adott múzeumokat, gyűjteményeket jellemző egyedi jellegzetességek megőrzését anélkül, hogy csökkentenék a múzeumok szerepét a globalizált világban.

Múzeumok gazdasági kapcsolatai és hatásuk az életminőségre

12. A Tagállamoknak fel kellene ismerniük, hogy a múzeumok egyben gazdasági szereplői is a társadalomnak, és hozzájárulnak a jövedelemtermelő tevékenységekhez. Ezen túlmenően részt vesznek a turizmus gazdaságban és a termelő projektekkel hozzájárulnak az adott régió közösségei életminőségének javulásához. Általánosabban fogalmazva a múzeumok a sebezhető lakossági rétegek társadalmi bevonását erősítik.

13. Annak érdekében, hogy a múzeumok többféle bevételi forrással rendelkezzenek és javuljon önfenntartó képességük, számos múzeum, szándékosan vagy kényszerből, megnövelte bevételt generáló tevékenységei körét. A Tagállamoknak nem kellene a jövedelemtermelést elsődlegesnek tekinteni a múzeumok elsődleges funkcióinak kárára.

A Tagállamoknak fel kellene ismerniük, hogy a fent említett elsődleges funkciókat, bármennyire is fontosak a társadalom számára, nem lehet tisztán pénzügyi eszközökkel mérni.

Társadalmi szerep

14. A Tagállamoknak javasoljuk, hogy támogassák a múzeumok társadalmi szerepét, az 1972-es Santiago de Chile-i Deklarációban is lefektetett elveknek megfelelően. Minden országban a múzeumokat egyre inkább a társadalom egyik kulcsszereplőjének, a társadalmi integráció és kohézió egyik tényezőjének tartják. Ebben az értelemben a múzeumok segíteni tudnak a társadalmaknak az alapvető társadalmi változásokkal, például a társadalmi egyenlőtlenség növekedésével és a társadalmi összetartó erők gyengülésével való szembenézést.

15. A múzeumok élő nyilvános helyek az egész társadalom használatára, és így fontos szerepet képesek betölteni a társadalmi összetartó erők és a kohézió fejlesztésében, az állampolgári tudat építésében, és a kollektív identitások megjelenítésében. A múzeumoknak mindenki számára nyitott helyeknek kellene lenniük, amelyek fizikailag és kulturálisan elérhetőek mindenki számára, beleértve a hátrányos helyzetű rétegeket is. Helyei lehetnek történelmi, társadalmi, kulturális és tudományos témákról szóló eszmecsereknél és vitáknál. A múzeumoknak elő kellene segíteniük az emberi jogok és a nemek közötti egyenlőség tiszteletben tartását. A tagállamoknak a múzeumokat támogatniuk kellene ezeknek a szerepeknek betöltésében.

16. Abban az esetben, amikor a múzeumi gyűjteményekben az őslakosok kulturális öröksége is megjelenik, a Tagállamoknak megfelelő lépéseket kellene hozniuk annak érdekében, hogy előmozdítsák és megkönnyítsék a párbeszédet és a konstruktív kapcsolat kiépítését a múzeumok és az őslakosok között ezeknek a gyűjteményeknek a kezelésében, és, ahol ez megoldható, adják vissza vagy kárpótolják őket a hatályos törvények és jogszabályoknak megfelelően.

A múzeumok és az információs és kommunikációs technológiák

17. Az információs és kommunikációs technológiák elterjedése új lehetőségeket biztosít a múzeumoknak az örökség és az örökségről szóló tudásanyag megőrzésében, tanulmányozásában, létrehozásában és átadásában. A tagállamoknak támogatniuk kellene a múzeumokat a tudásanyag megosztásában és elterjesztésében, valamint biztosítaniuk kellene a múzeumoknak a hozzáférést ezekhez a szükséges technológiákhoz, hogy elsődleges funkcióikat jobban elláthassák

Irányelvek

Általános irányelvek

20. A kulturális és természeti örökségre vonatkozó jelenlegi nemzetközi egyezmények, megállapodások elismerik a múzeumok fontosságát és társadalmi szerepét az örökségvédelmében és népszerűsítésében, valamint elsődleges funkciójukat, mellyel az örökséghez való hozzáférést biztosítják a nagyközönség számára. Ebben a tekintetben a Tagállamoknak megfelelő intézkedéseket kellene hozniuk, hogy a fennhatóságuk, ellenőrzésük alatt álló területen lévő múzeumok és közgyűjtemények profitáljanak ezen okiratok által biztosított védő és népszerűsítő eszközökből.

21. A Tagállamoknak biztosítaniuk kellene, hogy a múzeumok bevezessék az alkalmazható nemzetközi okiratok tartalmát. A múzeumoknak kötelességük figyelni a tárgyi és szellemi kulturális és természeti örökség védelméről és előmozdításáról szóló a nemzetközi okiratok vezérelveit. A múzeumoknak be kellene tartaniuk a kulturális örökség illegális kereskedelméről szóló nemzetközi jogszabályokat, és ebben az ügyben össze kellene hangolniuk erőfeszítéseiket. A múzeumoknak továbbá figyelembe kell venniük a hivatalos múzeumi közösség által kidolgozott etikai és szakmai előírásokat, sztenderdeket. A Tagállamoknak biztosítaniuk kellene, hogy a múzeumok társadalmi szerepüket az adott tagállam területén érvényben lévő jogi és szakmai előírásoknak megfelelően lássák el.

22. A Tagállamoknak el kellene fogadniuk az irányelveket, és megfelelő lépéseket kellene tenniük annak érdekében, hogy biztosítani tudják a fennhatóságuk és ellenőrzésük alatt álló

területeken lévő múzeumok védelmét és népszerűsítését azzal, hogy támogatják és fejlesztik ezeket az intézményeket elsődleges funkcióiknak megfelelően, és fejlesztik a szükséges emberi, tárgyi és pénzügyi forrásokat melyek e funkciók megfelelő ellátásához szükségesek.

23. A múzeumok legnagyobb értéke sokszínűségük és az általuk gondozott örökség. A Tagállamokat kérjük, védjék és mozdítsák elő ezt a sokszínűséget, miközben arra ösztönzik a múzeumokat, hogy közelítsék meg a hazai és nemzetközi múzeumi közösség által meghatározott és támogatott magas minőségi előírásokat.

Működési előírások

24. Kérjük a tagállamokat, támogassák a helyi társadalmi és kulturális viszonyoknak megfelelő aktív megőrzési, kutatási, oktatási és kommunikációs előírásokat, hogy így a múzeumok képesek legyenek megvédeni és átadni az örökséget a jövő generációinak. Ennek megfelelően az együttműködési és részvételi kezdeményezések a múzeumok, közösségek, civil társadalom és a nagyközönség között erősen támogatandó célok.

25. A Tagállamoknak megfelelő lépéseket kellene tenniük, annak érdekében, hogy a nemzetközi sztenderdeken alapuló nyilvántartások összeállítása minden területükön és fennhatóságuk alatt álló múzeum számára kiemelt prioritást élvezhessen. Ebben a tekintetben nagyon fontos a múzeumi gyűjtemények digitalizálása, de ez a munka nem helyettesítheti a gyűjtemények konzerválását, állagmegóvását.

26. A nemzeti és nemzetközi múzeumi hálózatok elismerik a múzeumi működési, megőrzési és támogatási jó gyakorlatokat, a múzeumok sokszínűségét és társadalmi szerepüket. Ezeket a jó gyakorlatokat folyamatosan frissíteni kell, hogy tükrözzék a terület innovációit, újításait is. Ennek megfelelően a Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (International Council of Museums, ICOM) által elfogadott Múzeumok Etikai Kódexe jelenti a legnagyobb hivatkozási alapot. Bátorítjuk a Tagállamokat arra, hogy mozdítsák elő az elfogadását és elterjesztését ennek és más etikai kódexeknek, jó gyakorlatoknak, valamint ezek használatára a sztenderdek, múzeumi eljárások és a nemzeti jogszabályok kidolgozásánál.

27. A Tagállamoknak megfelelő lépéseket kellene tenniük annak érdekében, hogy elősegítsék megfelelő tapasztalattal és szakértelemmel rendelkező munkatársak alkalmazását a

területükön és fennhatóságuk alatt álló múzeumokban. Minden múzeumi munkatársnak lehetőséget kellene biztosítani a folyamatos tanulásra és szakmai fejlődésre annak érdekében, hogy munkájukat hatékonyan végezzék.

28. A múzeumok hatékony működését közvetlenül befolyásolja a közösségi és magán finanszírozás, valamint a megfelelő partnerségek. A Tagállamoknak törekedniük kellene arra, hogy egyértelmű jövőképet, megfelelő tervezést és finanszírozást biztosítson a múzeumok számára, egyensúlyt a különböző finanszírozási formák között, hogy elsődleges feladataiknak megfelelő célkitűzéseiket képesek legyenek megvalósítani a társadalom javára.

29. A múzeumok feladatait is befolyásolják az új technológiák és azok növekvő szerepe a mindennapi életben. Ezek a technológiák a világ minden részén nagy segítséget nyújthatnak a múzeumoknak, de ugyanakkor akadályokat is jelentenek azoknak az embereknek és múzeumoknak, melyeknek nincs hozzáférésük ezekhez a technológiákhoz, vagy hiányzik a tudásuk vagy képességük ezek hatékony használatához. A Tagállamoknak törekedniük kellene arra, hogy biztosítsák a területük vagy ellenőrzésük alatt álló múzeumok számára a hozzáférést ezekhez a technológiákhoz.

30. A múzeumok társadalmi szerepe, az örökségvédelmet beleértve, jelenti a múzeumok elsődleges célját. Az 1960-as Leghatékonyabb eszközök, amelyek segítségével a múzeumok mindenki számára elérhetővé tehetők című ajánlás szelleme továbbra is fontos, hogy a múzeumok a társadalomban állandó szerepet tölthessenek be. A Tagállamoknak törekedniük kellene arra, hogy ezeket az elveket belefoglalják a joghatóságuk alatt álló múzeumokra vonatkozó törvényekbe.

31. A múzeumi szektor és a kultúráért, örökségvédelemért és oktatásért felelős intézmények közötti együttműködés az egyik leghatékonyabb és leginkább fenntartható módja a múzeumok, azok sokszínűsége és társadalmi szerepe védelmének és előmozdításának. A Tagállamoknak éppen ezért ösztönözniük kellene a múzeumok és a kulturális, tudományos intézmények közötti bármilyen szintű együttműködést és partnerséget, beleértve a szakmai

hálózatokban és társaságokban való részvételt, melyek elősegítik ilyen együttműködések, nemzetközi kiállítások, gyűjteményi cserék és mobilitás létrejöttét.

32. Az ötödik pontban meghatározott gyűjteményeket, amelyeket nem múzeumokban, hanem más intézményekben kezelnek, védeni és támogatni kellene annak érdekében, hogy megőrizzék a gyűjteményi egységüket és megjelenítsék az adott ország örökségének kulturális sokszínűségét. Kérjük a Tagállamokat, hogy működjenek együtt ezeknek a gyűjteményeknek a megőrzésében, kutatásában és népszerűsítésében, valamint támogassák a gyűjteményekhez való hozzáférést.

33. A tagállamoknak megfelelő jogi, technikai és pénzügyi lépéseket kellene tennie annak érdekében, hogy olyan nyilvános tervezési és irányítási folyamatok szülessenek, amelyek lehetővé teszik a jelenajánlásban foglaltak fejlesztését és alkalmazását a fennhatóságuk alatt álló területeken lévő múzeumokban.

34. A múzeumok tevékenységének és szolgáltatásainak javítására javasoljuk a tagállamoknak, hogy támogassák az integrációt szorgalmazó irányelvek kiépítését a látogatóközönség számának növelésére.

35. A tagállamoknak elő kellene mozdítaniuk nemzetközi együttműködések létrejöttét a kapacitás növelése és a szakmai továbbképzések területén kétoldalú és többoldalú, akár UNESCO-val való megállapodások formájában, annak érdekében, hogy ezek a javaslatok, ajánlások végrehajtása megtörténjen, különösen a fejlődő országokban lévő múzeumok és gyűjtemények esetében.

Összegzés

Szinte napra pontosan ötvenöt év telt el az UNESCO előző, teljesen a múzeumokról szóló okiratának, hivatalos ajánlásának meghozatala óta, hiszen a Szervezet Általános Konferenciája 1960. december 14-én Párizsban fogadta el a Leghatékonyabb eszközök, melyek segítségével a múzeumok mindenki számára elérhetővé tehetők című ajánlását.

A több mint öt évtized alatt felnőtt két generáció már gyökeresen más technológiai, társadalmi, kulturális környezetben él, mint az 1960-as években, így nagyon aktuális volt már ennek egy új, korszerű változatát elkészíteni.

Most következik a következő szakasz, amikor az UNESCO tagállamainak meg kellene vizsgálniuk saját, múzeumokra, közgyűjteményekre vonatkozó jogszabályaikat, etikai kódexeiket, és beépíteniük az ajánlás javaslatait a múzeumok, közgyűjtemények működésébe, gyakorlatába.

Legnehezebb talán az UNESCO ajánlás sokszor túl általános megfogalmazásait konkrét tartalommal, az adott intézmény lehetőségeinek megfelelő ötletek kidolgozásával és kivitelezésével megtölteni.

Az viszont világosan látszik ebből a dokumentumból, mennyire interdiszciplináris irányba halad a kultúráközvetítés, hiszen az ajánlás egyes pontjaiban a közgazdaságtan, kommunikáció- és médiatudomány egyes aspektusai éppen úgy megjelennek, mint az informatika, szociológia, pszichológia aktuális kérdései. Ennek következtében érdemes lenne nem csupán a jelenlegi múzeumi gyakorlatokba adaptálni a javaslatokat, hanem végiggondolni az andragógus, muzeológus képzések tartalmát, hogy a jövőben az új kihívásoknak megfelelő tudással és képességekkel rendelkező szakemberek segítsék a múzeumok és közgyűjtemények feladatainak ellátását.

GUIDE FOR MUSEUMS AND COLLECTIONS IN THE CHANGING KNOWLEDGE ENVIRONMENT

First Hungarian translation of the Recommendation concerning the Protection and Promotion of Museums and Collections, their Diversity and Their Role in Society adopted on 17, November 2015 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization's General Conference

Key words: *UNESCO Recommendation Promotion of Museums and Collections, their Diversity and Their Role in Society, museums*

V. Függelék

1. számú melléklet Kérdőív a munkahelyi kertészkedés hatásairól

Kedves kolléga! Az alábbi kérdőívben egy készülő tanulmányhoz gyűjtök adatokat a közösségi kertészkedés közvetlen és közvetett munkahelyi hatásairól. Kérem, hogy az alábbi kérdések mentén, ossza meg gondolatait velem!

1. Melyek a közösségi kertészkedés során megszerzett

Legfontosabb tudás elemek:

kompetenciák:

készségek:

amiket a kertészkedés során elsajátított.

A közösségfejlesztés új útjai

2. Mik azok a hozzáadott (nem közvetlenül a kertészkedéssel összefüggő) értékek, amikkel a munkahelyi közösségi kertészkedés során gazdagodott?
3. Ha egy valamit kellene kiemelni a közösségi kertészkedés során tapasztaltak/élmények közül, akkor mi lenne az?
4. Milyen nehézségei/buktatói vannak a közösségi kertészkedésnek?

1. Kép: Vízitúra a Dunán a kodolányi diákok részvételével

Készítette: Butor Klára

2. Fitneszedzés a Kodolányi János Főiskolán

Készítette: Butor Klára

VI. Irodalom

- AGER, A. (2005): Conceptualizing community development in war-affected populations: illustrations from Tigray
- ALLAN, G. (1996): *Kinship and Friendship in Modern Britain*, London: Oxford University Press.
- ARNAPOULOS, P. (1995): Sociopolitics. Political Development in Postmodern Societies. Guernica, Toronto, 1995 p. 301
- ASSMANN, ALEIDA (1999): Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses. München: Beck
- ASSMANN, JAN (1999): A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban. Budapest: Osiris
- ASZMANN ANNA (ED.): Iskolás gyermekek egészség-magatartása 1986-1993. 1997. Anonymus Kiadó, Budapest.
- BAK J.-KERESZTES N.-PIKÓ B (2004): A sport szerepe a gyermekek egészségtudatosságának alakításában. 2004. Magyar Sporttudományi Szemle, 2-3,
- BAKER, C.W.-LITTLE, T.D.-BROWNELL, K.D. (2003): Predicting adolescent eating and activity behaviors: the role of social norms and personal agency. 2003. Health Psychology, 22,
- BARABÁS K. (SZERK.): Egészségfejlesztés in: Barabás – Dr. Somhegyi A.- Nanszákné Dr. CSERFALVI I (SZERK.): Mozgásszegény életmód és a betegségek kapcsolata 2006.
- BARTON, HUGHES (ED.) (2000): Sustainable Communities. The potential for Eco-neighborhoods, Earth Scan Publication p.304
- BERG, EBERHARD – FUCHS, MARTIN (1993): Phänomenologie der Differenz. Reflexionsstufen ethnographischer Repräsentation. In Uô: (szerk.): Kultur, soziale Praxis, Text. Die Krise der ethnographischen Repräsentation. Frankfurt/M.: Suhrkamp
- BITTERLI, URS (1982): „Vadak“ és „civilizáltak“. Az európai-tengerentúli érintkezés szellem- és kultúrtörténete. Budapest: Gondolat
- BORDÁCS M.-LÁZÁR P. (2002): Kedveskönyv, Gyerekekért SOS 90 Alapítvány, Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest.
- BOSWELL, J. (1994): *Same-Sex Unions in Premodern Europe*. New York: Vintage.
- BUBER, M. (1999): Én és Te. Európa Könyvkiadó 176. old
- BUDA B. (1969): Homoszexualitás. *Orvosi Hetilap*. 1969. 110. évf. 37. 2137-2145.

- BUDA B. (1991): Identitásproblémák a Kárpát-medencében. A magyar lelki bajok történeti-politológiai háttértényezői. *Végeken*. 2. évf. 3. 3-8.
- BUKODI, E.-ROBERT, P.(2000): Vagyoni helyzet-kulturálisfogyasztás In: *Társadalmi Riport 2000* Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 346–376.
- CLIFFORD, JAMES (1999): Kulturen auf der Reise. In Karl H. Hörning, Rainer Winter (szerk.): *Widerspenstige Kulturen. Cultural Studies als Herausforderung*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 476-514.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI M. (2008): *Kreativitás*. Akadémia kiadó, Budapest 2008, p.479
- CSÍKSZENTMIHÁLYI M.- KEVIN R.- SAMUEL W (2010): *Tehetséges gyerekek* (2010)
- CZEIZEL E. (É.N.): *Az érték még mindig bennünk van*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DE CERTEAU, MICHEL (1991): Ethno-Graphie. Oralität oder der Raum des Anderen: Jean de Léry. In Uő: *Das Schreiben der Geschichte*. Frankfurt, New York: Campus, 137-171.
- DEBRECZENI D, G.(2014): A digitális játék-alapú tanulási eszközök tervezésének pedagógiai alapjai. In: *Iskolakultúra*, 24/10.2014.
- DÓSA I. - MAGYAR G. - KIRÁLY L.(2014): Y generáció – önbizalom, *ECONOMICA*, (2014) 4. szám (25.-26.)
- DSM-II: The Committee on Nomenclature and Statistics of the American Psychiatric Association 1968. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 2nd ed. Washington: American Psychiatric Association
- <http://www.behaviorismandmentalhealth.com/wp-content/uploads/2015/08/DSM-II.pdf>
- DSM-IV: Amerikai Pszichiátriai Társaság (szerk.) (1995) *A DSM-IV Diagnosztikai Kritériumai*. Budapest: Animula.
- DUBS, R.(1997): Der Konstruktivismus im Unterricht. In: *Schweizer Schule*. 1997
- EDWARD DE BONO (2007): *Tanítsd meg önmagad gondolkodni!* HVG kiadó, Budapest 2007, 274.old
- EDWARD DE BONO (2009): *A kreatív elme*. HVG kiadó, Budapest, 2009, 184.old
- ELIAS, NORBERT (1987): *A civilizáció folyamata*. Szociogenetikus és pszichogenetikus vizsgálódások. Budapest: Gondolat
- ELLER, JACK DAVID (2016): *Cultural Anthropology: Global Forces, Local Lives*. New York, London: Routledge
- ELLIOT, ANTHONY – URRY, JOHN (2010): *Mobile Lives*. New York, London: Routledge
- ENYEDI, GY.(2002): A városok kulturális gazdasága In: *Földrajzi Értesítő* 2002 LI. évfolyam. 1-2 füzet 19-29.old.

ERIC CORINJ (2015): How cities can save the world? TeDx Vienna Salon

EUROPEAN AGENDA FOR CULTURE, (2007/C 287/01), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32007G1129%2801%29>

FAUCOULT, M. (1994): The order of things. An archeology of Human Sciences. Vintage Books, 1994

FLOWERDEW, B. (2007): Going organic. Kyle Cathie Limited

Frankowski, B.L., American Academy of Pediatrics Committee on Adolescence (2004) Sexual Orientation and Adolescents. *Pediatrics* 2004. Vol. 113. 6. 1827-1832.

FREEMAN, J. (1996): How to raise a bright child, how to encourage your children talent 0-5 years, Vermillon, 196 old.

FREIRE, P. (1970): Pedagogy of the oppressed, Bloomsboory, New York, p. 183

FROMANN R. (2014): Gamification - épülőben a Homo Ludens társadalma? <http://jatekoslet.hu/letoltes/publikaciok-gamification.pdf>

G. MAYER-KRESS, H. HAKEN (1984): Attractors of Convex Maps with Positive Schwarzian Derivative in the Presence of Noise, *Physica 10D*, 329-339, 1984

GAMSON, W. (1975): The strategy of social Protest, Dorsey Press, p. 217

GARDNER - HATCH (1989): Multiple Intelligences Go to School: Educational Implications of the Theory of Multiple Intelligences, *Educational Researcher*, N. 8. 4-9.p.

GAROFALO, R., WOLF R.C., WISSOW, L.S. ET AL. (1999): Sexual orientation and risk of suicide attempts among a representative sample of youth. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*. Vol. 153. 5. 487-493.

GAY, G. (2000): Culturally Responsive Teaching. Theory, Research and Practice. Teacher College Press, New York.

GEERTZ, CLIFFORD (1992): Kulturbegriff und Menschenbild. In Rebekka Habermas - Niels Minkmar (szerk.): Das Schwein des Häuptlings. Beiträge zur Historischen Anthropologie. Berlin: Wagenbach, 56-84.

GEERTZ, CLIFFORD (1994): Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások. Budapest: Osiris

GIRTLE, ROLAND (1979): Kulturanthropologie. Entwicklungslinien, Paradigmata, Methoden. München: dtv

GREENFIELD, S. (2009): Identitás a XXI. században. HVG Press Kft. Budapest, 2009.

- GRITZNÉ GYÖRÝ ZS.(2007): Az egészségfejlesztés kompetenciái a XXI. században.
- GYARMATI ÉVA (2011): Kreativitás és beilleszkedési zavarok. In: Münnich Ákos (szerk.): A kreativitás több szempontú vizsgálata, Didakt kiadó, 2011.
- GYÖRFFY, S. (1985): A bioveteményes társnövényei. Bio füzetek, Mezőgazdasági kiadó
- HANNERZ, ULF (1988) Elmélet az antropológiában: Szép-e a kicsi? A komplex kultúrák problémája. In Hofer Tamás, Niedermüller Péter (szerk.): Nemzeti kultúrák antropológiai nézetben. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport, 101-107.
- HANNERZ, ULF (1995): „Kultur“ in einer vernetzten Welt. In Wolfgang Kaschuba (szerk.): Kulturen-Identitäten-Diskurse. Perspektiven europäischer Ethnologie. Berlin: Akademischer Verlag
- HATZENBUEHLER, M. L., BIRKETT, M., VAN WAGENEN, A. ET AL. (2014):Protective School Climates and Reduced Risk for Suicide Ideation in Sexual Minority Youths. *American Journal of Public Health* Vol. 104. 2. 279-286.
- HUNYADI, ZS.(2005): Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok, Magyar Művelődési Intézet, 2005, 42.old.
- HVG EXTRA, PSZICHOLÓGIA: Kreatív énünk 2015.08.
- HYDE, J. S. (1979):*Understanding Human Sexuality*. New York: McGraw-Hill.
- IZSÁK, É.(2015): Nagyvárostermségi térhasználati szokások és a társadalmi jól-lét In: szirmai V.(szerk.): A területi egyenlőtlenségtől a társadalmi jól-lét felé, Kodolányi János Főiskola, 2015, Székesfehérvár 201-214.old.
- J. P. GUILFORD (1968): Intelligence, Creativity, and Their Educational Implications. San Diego, Cal.: Robert R. Knapp, Publisher, 1968.
- K. NAGY E. (2012): Több mint csoportmunka, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- KASCHUBA, WOLFGANG (1995): Kulturalismus. Vom Verschwinden des Sozialen im gesellschaftlichen Diskurs. In Wolfgang Kaschuba (szerk.): Kulturen-Identitäten-Diskurse. Perspektiven europäischer Ethnologie.Berlin: Akademischer Verlag
- KINSEY, A.C., POMEROY, W.B., MARTIN, C.E. 1948.:*Sexual Behavior in the Human Male*. Philadelphia: Saunders.
- KONCZ ISTVÁN (1994): Önismeret, önbizalom, identitástudat (Vizsgálat cigány származású tanulók körében) In: Farkas Endre (szerk.): Gyerekcigány, pedagógiai tanulmányok, Inter-es Kiadó, Budapest, 179-187.o.
- KÓRÁSZ K. (2015): Az azonos nemű párok gyermekvállalásának egészségügyi vonatkozásai. *Lege Artis Medicinae*. 25. évf. 10. 475-480.

- KÖSTLIN, KONRAD (1996): Die „historische“ Methode der Volkskunde und der „Prozeß der Zivilisation“ des Norbert Elias. In Renate Glaser, Matthias Luserke (szerk.): Literaturwissenschaft-Kulturwissenschaft. Positionen, Themen, Perspektiven. Opladen: Westdeutscher Verlag, 93-116.
- KOVÁCS, Z.-EGEDY, T.-SZABÓ, B.(2011): A kreatív gazdaság földrajzi jellemzői Magyarországon In: Tér és Társadalom 25. évf.1. szám, 2011
- KRAICINÉ SZOKOLY MÁRIA (2010): Tánc az iskolában I., II., III. Tanító 2010. február március április
- KREUTER M.L.(1996): Biokert. Holló és társa kiadó
- KUMAR, K.(1995): From Post industrial to Post modern Society, Blackwall Publishing, p.276
- LASALA, M.(2000): Lesbians, Gay Men, and Their Parents: Family Therapy for the Coming-Out Crisis. *Family Process*. 2000. Vol.39. 67-81.
- LEE, D. AND NEWBY H. (1983): *The Problem of Sociology: an introduction to the discipline*, London: Unwin Hyman.
- LÉVI-STRAUSS, CLAUDE (1979): Szomorú trópusok. Budapest: Gondolat
- LUSERKE, MATTHIAS (1996): Kultur, Literatur, Medien. Aspekte einer verwickelten Beziehung. In Renate Glaser, Matthias Luserke (szerk.): *Literaturwissenschaft-Kulturwissenschaft. Positionen, Themen, Perspektiven*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 169-192.
- MALINOWSKI, BRONISLAW (1979): Baloma. Válogatott írások. Budapest: Gondolat
- MARC PRENSKY (2013): Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon. NCB University Press, 2013, Vol. 9 No. 5
- MÁRKUS GYÖRGY (1992): A kultúra: egy fogalom keletkezése és tartalma. In Uő: Kultúra és modernitás. Budapest: T-Twins, 9-45.
- MARTIN H.J., MURDOCK J.R (2007).: *Serving Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Questioning Teens*. A How-To-Do-It Manual for Librarians. Chicago: Neal-Schuman, 2007.
- MAYER J. G.-, UEHLEKE B.-, SAUM PATER KILIAN (2004): Kolostori gyógyászat. Magyar Könyvklub Budapest
- MAYER K.M., GAROFALO, R., MAKADON, H.J. (2014): Promoting the successful development of sexual and gender minority youths. *American Journal of Public Health* Vol. 104. 6. 976-981. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest

- MELUCCI, A.(1996): Challenging codes.Collective actions in the information age, Cambridge University Press, 1996, p.447
- OBESSU (2014): *Standing together: Action and advocacy against bullying. Report on the Joint Study Session of OBESSU Organising Bureau of European School Students' Unions, IGLYO International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, & Queer Youth & Student Organisation, et al.* Budapest: European Youth Centre, 2014.
- OROSZLÁNY P. (1995):A tanulás tanítása, Tanári kézikönyv. AKG, Budapest.
- OSTERHAMMEL, JÜRGEN (1997): Gastfreiheit und Fremdenabwehr. Interkulturelle Ambivalenz in der Frühen Neuzeit. In Herfried Münkler (szerk.): *Furcht und Faszination. Facetten der Fremdheit.* Berlin, 379-436.
- PATAKFALVI A.(2009): Játék szerepe a gyermek fejlődésében, pedagógia.hu, http://www.18pedagogia.hu/sites/default/files/node/attachments/2009_taneroter_jatek_szer_epe.pdf, (2009)
- PETRINÉ FEYÉR J. (1997): Tanulási stílus. (szócikk) In: Báthory Zoltán, Falus Iván (szerk.)(1997): *Pedagógiai Lexikon*, Keraban Könyvkiadó, Budapest. III. kötet, 489.o.
- PINGEL E.S., THOMAS L., HARMELL C., BAUERMEISTER J.(2013): Creating comprehensive, youth centered, culturally appropriate sex education: What do young gay, bisexual and questioning men want? *Sexuality Research and Social Policy*. 2013. Vol.10. 4. 1-13.
- PLUHÁR ZS.-KERESZTES N.-PIKÓ B.: Fiatalok életmódja és egészsége a lakóhely tükrében. 2006. Új Pedagógia Szemle, 6,
- POWELL, T., FOGLIA M.B.(2014): The Time is Now. Bioethics and LGBT Issues. *Hastings Center Report*. 2014. Vol. 44. Suppl 4. S2-3.
- PRIEVARA T. (2015): A 21 századi tanár- egy pedagógiai szemléletváltás személyes története, Modern pedagógus sorozat, Budapest, (2015)
- PUREBL GY., PETREA, I., SHIELDS, L. ET AL. (2016)*Joint Action on Mental Health and Well-Being. Depression, Suicide Prevention and E-health.* European Union, Joint Action on Mental
- PUTNAM, R. D.(2003): Better together.Restoring the american community, Paperback, 2004, New York, p. 366
- RECHNITZER, J.(2007): Település és fejlesztés. Közsolgáltatások hatékonyságának növelése a településfejlesztésben, Közigazgatási Olvasmányok, 2011, 234.old.
- ROSTA, GÁBOR (2013): Községi kertek- Szomszédási községi kertek, városi mezőgazdaság. Városi Kertek Egyesület, 2013

- ROTHMAN, JACK. (1974): *Planning and Organizing for Social Change: Action Principles from Social Science Research*, p. 100. New York: Columbia University Press, 1974
- SÁGI, M. (2010): Kulturális szegmentáció. Mindenevők. Egysíkúak. Válogatóság és a nélkülözők. Az „omnivore-univore” modell alkalmazhatósága Magyarországon In: *Kolosi, T.-Tóth István, Gy. (szerk.): Társadalmi Riport*, 2010, 288-311. old.
- SÁGVÁRI, B. (2005): A kreatív gazdaság elméletéről, ELTE-ITHAKA, Információs Társadalom és Hálózatkutató Központ, Budapest, 2005, 29. o.
- SAVIN-WILLIAMS, R.C., JOYNER, K., RIEGER, G. (2012). Prevalence and Stability of Self-Reported Sexual Orientation Identity During Young Adulthood. *Archives of Sexual Behavior*. Vol. 41. 1. 103-110.
- SEBASTIAN D.- RILLA K.- DAN, D.-LENNART E. N. (2011): Gamification: Toward a definition, (2011) <http://gamification-research.org/wp-content/uploads/2011/04/02-Deterding-Khaled-Nacke-Dixon.pdf>
- SELIGMAN, MARTIN E.P., CSÍKSZENTMIHÁLYI MIHÁLY (2000.): „Positive Psychology: An Introduction”. *American Psychologist*
- SKRABSKI ÁRPÁD, KOPP MÁRIA (1999): Társadalmi beállítottság, társadalmi tőke. *Századvég* 12: 128-146.
- STIGLITZ JOSEPH E. (1999): Formal and Informal Institutions. In: *Social Capital – A Multifaceted Perspective*, eds: Partha Dasgupta and Ismail Serageldin, The World Bank, Washington, pp. 59-69.
- SUÁREZ-OROZCO, M.M ÉS SUÁREZ-OROZCO, C. (2011): Globalization, Immigration and Schooling In: Banks, A. J. (ed.): *The Routledge Companion to Multicultural Education*, Routledge, New York-London, 62-76.p.
- SVÁB Á. (2013): Online alkalmazások az anyanyelvi órákon, *Anyanyelv-pedagógia*, (2013) <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=484>
- SZATMÁRI Z. (SZERK.) (2009): *Sport, életmód, egészség 2009*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- SZÉKELYI M.-ÖRKÉNY A.-CSEPELI GY.- BARNA I. (2005): *A siker fénytörései*, Sík Kiadó, Budapest.
- SZÉPVÖLGYI, Á. (2009): A nagyvárostérségi elégedettségek és a kulturális fogyasztás jellegzetességei In: Szirmai, V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*, Dialóg Campus, 2009, 163-170. old.
- SZIRMAI ET AL. (2011): A nagyvárosi területfogyasztás térbeli társadalmi problémái: Város és környék dichotómiák In: Kerekes, S.-Szirmai, V.-Székely, M. (szerk.): *A fenntartható fogyasztás környezeti dimenziói*, Aula Kiadó, Budapest, 2011, 129-171. old.

- SZIRMAI, V (SZERK.)(2015): A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2015,480.old.
- SZIRMAI, V.(ED.) (2009): A várostárségi versenyképesség társadalmi tényezői.Hogyan lehetnek a Magyar nagyvárostárségek versenyképesebbek?
- SZIRMAI, V.(SZERK.)(2009): A várostárségi versenyképesség társadalmi tényezői, Dialóg campus, 2009,319.old
- TAKÁCS J., MOCSONAKI L., P. TÓTH T. (2007):*A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon*. Kutatási zárójelentés. Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézet
- TARI, A. (2010): Y generáció- Budapest: Jaffa Kiadó (2010)
- TAYLOR, ANN-CHRISTINE (1993): A történelem megértési modelljei. In: Descola, Lenclud, Severi, Taylor (szerk.): A kulturális antropológia eszméi. Budapest: Századvég, 185-215.
- TODOROV, TZVETAN (1985): Die Eroberung Amerikas. Das Problem des Anderen. Frankfurt/M.: Suhrkamp
- TOOMEY, R.B., RYAN, C., DIAZ, R.M. ET AL (2010): Gender Nonconforming Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Youth: School Victimization and Young Adult Psychosocial Adjustment. *Developmental Psychology* Vol. 46. 6. 1580-9.
- TORGYIK J. (2004): A tanulási stílus és a kulturális háttér összefüggései, Iskolakultúra, 3.sz. 90-98.o.
- TORGYIK J. (2011): Nem csak matematikai tehetség van. In: *Szele Bálint (szerk.): Tehetséggondozási workshopok a Kodolányi János Főiskolán 2.*, KJF, Székesfehérvár, 33-40.o.
- VERES VALÉR (2011): Generációk közötti különbségek a posztindusztriális társadalomban, Az X és Y generációk (2011)
- VITÁNYI IVÁN – SÁGI MÁRIA (2003): Kreativitás és zene. 2003, Akadémia Kiadó, Budapest
- WEIL, MARIE (1994): In Marie Weil. (ed.): „Diversity and Development in Community Practice, New York: The Hawoth Press, 1994.
- WESSELY ANNA (1998): A kultúra szociológiai tanulmányozása. In Uő (szerk.): A kultúra szociológiája. Budapest: Osiris
- YOUNG, I. (1990): *Justice and the politics of difference*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Internetes források:

A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek iskolai tapasztalatai Magyarországon.

Az LMBT Kutatás 2010 eredményei alapján. Háttér Társaság 2015.

<http://en.hatter.hu/download/file/fid/6702> Letöltve 2016.február 21.

http://www.agrund.hu/grund_grundkert

<http://kozosssegikertek.hu/kert/csardas-kert/>

<http://www.bioszentandras.hu>

Háttér Társaság www.hatter.hu

Health and Well-Being.

<http://www.mentalhealthandwellbeing.eu/assets/docs/publications/WP4%20Final.pdf> Letöltve 2016. február 21.

KEN ROBINSON: Az iskola kiöli a kreativitást

https://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity?language=hu#t-1119927

<http://idegen-szavak.hu>

KEN ROBINSON: Bring on the learning revolution!

https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_bring_on_the_revolution#t-1037927

<http://www.venustus.hu/a-fejlesztheto-kreativitas>

http://refkol.ro/tuzson/anyagok/1-Konvergens-Divergens_20gondolkodas.pdf

<http://www.kislexikon.hu>

http://refkol.ro/tuzson/anyagok/1-Konvergens-Divergens_gondolkodas.pdf

http://www.oracler.ro/fodlink/a_kreativ_szemely.html

<http://cseppek.hu/rendezveny/555belso-vilagunk-szerepe-tanulasi-es-memoria-folyamatokban>

<http://www.nibiru.hu/life/agyunk.htm>

www.sportolonemzet.hu/php/keret.php?m=2sm=74

EU WORKING GROUP “SPORT AND HEALTH” (2008) EU PHYSICAL ACTIVITY GUIDELINES.

http://ec.europa.eu/sport/what-we-do/doc/health/pa_guidelines_4th_consolidated_draft_en.pdf

A közösségfejlesztés új útjai

CSÁNYI TAMÁS: A fiatalok* fizikai aktivitásának és inaktív tevékenységeinek jellemzői

http://epa.oszk.hu/00000/00035/00140/pdf/EPA00035_upsz_2010_3-4_115-128.pdf

<http://kultszemle.nmi.hu/3-szam/hazai-tudomanyos-muhely/dudas-katalin-az-amator-muveszeti-tevekenyseg-hatasa-a-szubjektiv-eletminosegre-es-a-lelki-egeszsegre-2015-10-30>

Student Mental Health Program (2014) *Supporting Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning Students*. California Community Colleges p. 1-4.

<http://www.cccstudentmentalhealth.org/docs/SupportingLGBTQStudents.pdf> Letöltve 2016. február 21.

A lelki egészség és jól-lét európai paktuma, Magas szintű EU-konferencia, Együtt a lelki egészségért és jól-létért, Brüsszel, 2008. jún. 12–13.
http://ec.europa.eu/health/mental_health/docs/mhpact_hu.pdf (letöltve: 2016.02.10.)

Az egészségügyi dolgozók számíthatnak a kormányra

<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/egeszsegugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/az-egeszsegugyi-dolgozok-szamithatnak-a-kormanyra> (letöltve: 2016.01.25.)

A mai magyar ápolók munkahelyzete, munkakörülményei, perspektívái

<http://www.medikwork.hu/a-mai-magyar-apolok-munkahelyzete-munkakorulmenyei-perspektivai/> (letöltve: 2016.02.21.)

Egészséges Magyarország 2014–2020, Egészségügyi Ágazati Stratégia

http://www.kormany.hu/download/e/a4/30000/Eg%C3%A9szs%C3%A9ges_Magyarorsz%C3%A1g_eg%C3%BC_strat%C3%A9gia_.pdf (letöltve: 2016.03.11.)

Magyarország lakosságának egészségügyi állapota

<http://www.pro-qaly.hu/magyarorszag-lakossaganak-egeszsegi-allapota-109.html> (letöltve: 2016.02.21.)

Egyenlőtlenség, ellenségeség - a magyar egészségügy

helyzete <http://vilagtudomany.hu/index.php?data%5Bmid%5D=7&data%5Bid%5D=1688&egylenl337tlenseg-ellensegesseg---a-magyar-egeszsegugy-helyzete> (letöltve: 2016.03.12.)

WHO: Improving the health and well-being of lesbian, gay, bisexual and transgender persons. Report by the Secretariat 2013. May

http://www.ghwatch.org/sites/www.ghwatch.org/files/B133-6_LGBT.pdf

UNESCO

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/FINAL_RECOMMENDATION_ENG_website_03.pdf

VII. A kötet szerzői

Butor Klára

Gyógytestnevelő tanár, Közoktatás vezető

Sportszervező titkár, Kodolányi János Főiskola,

Kulturális Tanulmányok Tanszék

butorklara@kodolanyi.hu

Folmeg Márta

Nyelvész, politológus

Tudományos munkatárs, Kodolányi János Főiskola

Pályázati programigazgató, Fejlesztési, Pályázati és Minőség Központ

folmeg.marti@kodolanyi.hu

Hervainé, Dr. Szabó Gyöngyvér

Politológus

Tudományos rektorhelyettes, tanszékvezető főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola

szgyongy@kodolanyi.hu

Dr. Hoffmann Orsolya, PhD

Német nyelv és irodalom szakos tanár

Nemzetközi és Felnőttképzési Rektorhelyettes

Főiskolai Tanár, Kodolányi János Főiskola

horsolya@kodolanyi.hu

Dr. Majorosi Anna, PhD

Német nyelv és irodalom szakos tanár

Főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola

Kulturális Tanumányok Tanszék

igazgatóhelyettes, BGSZC Mechatronikai Szakközépiskolája

majorosianna@gmail.com

Müller Vanessa

Főiskolai hallgató, andragógia szak

muller.vanessa95@gmail.com

Dr. Mócz Dóra, PhD

Andragógus

Tanszékvezető

Kulturális Tanulmányok Tanszék, Kodolányi János Főiskola

mdora@kodolanyi.hu

Dr.N.Kovács Tímea, PhD

Kultúrákutató

Főiskolai docens, Kodolányi János Főiskola, Kulturális-Média- és Kommunikációtudományi Intézet

kovacs.n.timea@gmail.com

Dr. Schuchmann Júlia, PhD

Geográfus

Főiskolai adjunktus, Kodolányi János Főiskola, Kulturális-Média-és Kommunikációtudományi Intézet

Tudományos segédmunkatárs, MTA KRTK RKI, Nyugat-Magyarországi Tudományos Osztály

schuchmann@kodolanyi.hu

Somorjai Noémi

Könyvtáros, informatikus

Semmelweis Orvostudományi Egyetem, Magatartástudományi intézet

somorjai.noemi@med.semmelweis-univ.hu

Szondy Réka

Közgazdász

PR csoportvezető, Budapest Oktatási Központ, Kodolányi János Főiskola

reka@szondy.hu

Dr. Torgyik Judit, PhD

Pedagógia szakos tanár, szociológus

Főiskolai tanár, Társadalom-és Bölcsészettudományi Intézet

Kodolányi János Főiskola

jtorgyik@kodolanyi.hu

Vidó Judit

Andragógus

Mestertanár, gyakorlatvezető, Kodolányi János Főiskola, Kulturális Tanulmányok Tanszék,

vido@sznet.hu

Vincze Viktória

Másodéves andragógus főiskolai hallgató, Kodolányi János Főiskola

vincze.viktoria@kodo.hu

